

Střídavá péče a péče o děti z neúplné rodiny - aspekty a doporučení

Bc. Irena Radová

Diplomová práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Irena RADOVÁ
Osobní číslo: H128202
Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika

Téma práce: Střídavá péče a péče o děti z neúplné rodiny –
aspekty a doporučení

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- vysvětlení pojmu střídavá výchova, střídavá výchova a legislativa, novela zákona o rodině,
- výhody a nevýhody střídavé výchovy, rizika a problémy spojené s tímto typem porozvodové úpravy péče o dítě,
- výchova dětí z neúplných rodin.

Součástí práce budou případové studie (kazuistiky) zpracované (s ohledem na etické zásady) na základě spisové dokumentace vedené na sociálních odborech.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bakalář, E. Průvodce otčovstvím. Praha: Vyšehrad, 2002.

Dudová, R. Otcové, matky a porozvodová péče o děti. Praha: Sociologický ústav AV, 2007.

Francová, M. Rozvody, rozchody a zánik partnerství. Praha: ASPI, 2008.

Kratochvíl, S. Manželská terapie. Praha: Portál, 2000.

Matějček, Z. Výbor z díla. Praha: Karolinum, 2005.

Matoušek, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: SLON, 1993.

Novák, T. Předrozvodové a rozvodové poradenství. Praha: Grada, 2007.

Průchová, B. Slušný rozvod. Brno: ERA, 2002.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.

Skupina managementu a ekonomiky

Datum zadání diplomové práce:

30. listopadu 2012

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2014

V Brně dne 30. listopadu 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Inera Radová

Jméno, příjmení studenta

V Brně

17. 12. 2012

Radová

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělěčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vyrobené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídnou k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na problematiku střídavé péče v České republice, na její řešení právní a na její řešení, které probíhá v praxi. Hlavním cílem práce je zjištění toho, zda střídavá péče v podmínkách České republiky funguje a může být přínosem pro dítě, nebo se pouze jedná o takový stav, kdy je dítě určitým způsobem omezováno. Tento cíl je plněn prostřednictvím rozboru pěti konkrétních případů střídavé péče, respektive výchovy dítěte v neúplné rodině.

Klíčová slova: rodina, rozvod, péče o děti, střídavá péče, neúplná rodina, zákon o rodině.

ABSTRACT

The diploma thesis is focusing on the topic of alternating custody in the Czech Republic, on its solution in the law and practical issues of this topic. The main aim of the thesis is determination whether the alternating custody is – in the conditions of the Czech Republic – functional and can be advantage for a child or this type of the custody that limits the child development. This aim is fulfilled by the analysis of five specific cases of the alternating custody and care in the incomplete family.

Keywords: family, divorce, children custody, alternating custody, incomplete family, family law.

Poděkování

Děkuji své rodině a přátelům za to, že mě podporovali celou dobu, co jsem studovala, a že jsem i díky nim mohla dokončit tuto práci. Zároveň chci moc poděkovat své vedoucí práce Ing. Zuzaně Němcové, Ph.D. za podporu a cenné rady.

Prohlášení shodnosti verzí

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODINA A ROZVOD	12
1.1 RODINA	12
1.1.1 Funkce rodiny.....	16
1.1.2 Nefunkčnost rodiny	18
1.2 ROZVOD	19
1.2.1 Příčiny rozvodu	23
1.2.2 Rozvod a jeho průběh.....	27
1.3 STŘÍDAVÁ PÉČE	30
2 POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ V ČESKÉ REPUBLICE	35
2.1 ZÁKLADNÍ ČESKÁ LEGISLATIVA PŘED ROKEM 2014	35
2.2 NOVELA ZÁKONA O RODINĚ	40
2.3 STŘÍDAVÁ VÝCHOVA A JEJÍ RIZIKA	46
2.4 VÝCHOVA DĚTÍ Z NEÚPLNÝCH RODIN.....	49
II PRAKTICKÁ ČÁST	53
3 METODIKA	54
4 ROZBOR KAZUISTIK	55
4.1 PRVNÍ KAZUISTIKA – STŘÍDAVÁ PÉČE/NEÚPLNÁ RODINA (VANDA)	55
4.1.1 Základní popis	55
4.1.2 Komplexní popis	55
4.1.3 Názor respondentky	59
4.1.4 Shrnutí	59
4.2 DRUHÁ KAZUISTIKA – STŘÍDAVÁ PÉČE (IVANKA).....	60
4.2.1 Základní popis	60
4.2.2 Komplexní popis	60
4.2.3 Názory respondentky	64
4.2.4 Shrnutí	65
4.3 TŘETÍ KAZUISTIKA – NEÚPLNÁ RODINA (HANKA)	66
4.3.1 Základní popis	66
4.3.2 Komplexní popis	66
4.3.3 Názory respondentky	70
4.3.4 Shrnutí	70
4.4 ČTVRTÁ KAZUISTIKA – STŘÍDAVÁ PÉČE (RADKA)	71
4.4.1 Základní popis	71
4.4.2 Komplexní popis	72
4.4.3 Názory respondentky	75
4.4.4 Shrnutí	75
4.5 PÁTÁ KAZUISTIKA – STŘÍDAVÁ PÉČE (SYLVA).....	76
4.5.1 Základní popis	76
4.5.2 Komplexní popis	77
4.5.3 Názory respondentky	80
4.5.4 Shrnutí	80

4.6	NÁVRHY A DOPORUČENÍ	81
ZÁVĚR	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	85
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	88
SEZNAM OBRÁZKŮ	89
SEZNAM TABULEK	90
SEZNAM PŘÍLOH	91

ÚVOD

Střídavá péče je tématem, které je velmi rozporuplné. Je to nejlepší řešení, jaké může současná praxe nabídnout? Nebo se stále jedná o řešení, kterým dítě trpí natolik, že jeho výchova nikdy nemůže být taková, jako v případě, kdy je rodina kompletní? Hartl (Špaňhelová, 2010) uvádí, že rodina je společenskou skupinou, která je spojena na základě pokrevního vztahu nebo manželství a má určitou odpovědnost a poskytuje si vzájemnou pomoc. Tato odpovědnost je mnohdy opomíjena, nikoli vždy na konci vztahu, kdy se uvažuje o rozvodu, ale na jeho začátku. Může však dojít k tomu, že rodiče jednoduše nejsou schopni pokračovat v manželství v takové podobě, jaká byla doposud. Je pak nutné se rozhodnout, jestli jsou schopni pokračovat v předstírání, anebo se raději rozvedou. Pokračování v předstírání může mít na dítě negativní dopad, pokud si rodiče nejsou schopni vyjít vstříc, dělat kompromisy. Střídavá péče se pak jeví jako vhodné řešení jak pro rodiče, tak i pro dítě samotné. Nebude zbytečně trpět nesváry rodičů a bude s oběma, nikoli však zároveň. Je patrné, že i z tohoto určení vyplývají negativa, která by se měla vždy dostatečně zhodnotit. Klimeš (2009) uvádí, že úspěch střídavé péče se dostaví především v takových případech, kdy rozvod proběhl vzájemnou dohodou, nikoli agresivnější cestou. Osobně si myslím, že tato oblast by měla být nadále zkoumána, aby si lidé byli schopni uvědomovat, jaké jsou jejich možnosti. Z tohoto důvodu jsem si vybrala téma, jež je pro některé děti velkým přínosem, ale pro jiné může být strádáním.

Diplomová práce je tak primárně zaměřena na rozpad rodiny a na to, jaké následky taková událost má na rodinu a na děti, kdy teoretická část řeší problematiku z hlediska teoretického, ale také z hlediska právního, protože rozvod je institut, který je jako možnost daný právem České republiky, stejně jako je legislativou země stanoven i institut rodiny. Zákon se tedy rodinu snaží chránit, stejně tak ale poskytuje rodičům možnost manželství, které neplní své funkce, rozvést. Toto jsou základní východiska, která budou v rámci práce použita, a to pro splnění následujících cílů, které jsou pro práci předem stanoveny a k jejichž naplnění bude práce směřovat. Diplomová práce si stanovuje jeden základní cíl a tři cíle dílčí, přičemž pro praktickou část práce je ještě stanovena jedna pracovní hypotéza, která bude v závěru celého textu zamítnuta, respektive potvrzena na základě toho, co odhalí praktická část této práce, která je zaměřena na kazuistiku, jež se k dané problematice vztahují.

Cílem diplomové práce je zjištění toho, zda střídavá péče v podmínkách České republiky funguje a může být přínosem pro dítě, nebo se pouze jedná o takový stav, kdy je dítě určitým způsobem omezováno.

První dílčí cíl se zaměřuje na definování současného stavu střídavé výchovy v České republice a její legislativní úpravu.

Druhý dílčí cíl je poznání toho, zda neúplná rodina může být v některých případech větším přínosem pro dítě, než jakým je střídavá péče rodičů.

Třetí dílčí cíl je analýzou toho, zda střídavou péčí je možné doporučit v každém případě, anebo je nutné každý případ posuzovat jednotlivě a podle toho nakonec rozhodnout, která varianta je pro rodinu nejlepší.

Práce je rozdělena na část teoretickou a na část empirickou. Teoretická část se především zaměřuje na studium literatury a komparaci názorů různých autorů, kteří se zabývají danou problematikou, stejně jako na porovnání jejich názorů s legislativou takovou, jaká je v České republice stanovena. Teoretická část práce se zaměřuje především na vysvětlení pojmu střídavá výchova, střídavá výchova a legislativa, novela zákona o rodině, ale dále je zaměřeno na výhody a nevýhody střídavé výchovy, rizika a problémy spojené s tímto typem porozvodové úpravy péče o dítě. Bez analýzy toho, kde jsou pozitiva a kde jsou negativa střídavé výchovy, by nebylo možné zjistit, jaké jsou silné stránky a slabiny tohoto institutu a jaká je možná učinit případná doporučení pro závěr práce. Vzhledem k druhému dílčímu cíli je pak nutné neopomenout ani další formy péče o dítě v případě rozvodu manželství. Teoretická část práce se zaměřuje také na výchovu dětí v neúplných rodinách, což nemusí být nutně horší varianta než střídavá péče. Dle mého názoru je vhodné tyto dvě formy porovnat, aby bylo zřejmé, že existují případy, kdy je možné volit jednu formu, ale stejně tak existují jiné, kde by bylo nezbytné zvolit formu péče o dítě druhou. Problematika je v tomto smyslu velmi individuální a každý případ se od sebe odlišuje. I přes tyto předpoklady se práce pokusí najít zobecňující pohled na danou problematiku.

Hypotéza, která je pro práci stanovena, je následující: Střídavá výchova je formou péče o dítě po rozvodu, která nemusí být ve všech případech v zásadě lepší než výchova v neúplné rodině.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA A ROZVOD

Úvodní kapitola práce slouží především pro vymezení základních pojmů, které jsou v této práci používány. Jedná se o následující tři základní pojmy, které se vztahují k danému tématu:

- Rodina
- Rozvod
- Střídavá péče

Práce na základě komparativního porovnání definic různých autorů, respektive různých zdrojů, poukazuje na to, jak jsou jednotlivé termíny chápány a jak se k nim vztahují další prvky, které jsou významné pro pochopení dané problematiky. Především na rodinu a její význam není nahlíženo pouze jako na pojem, ale zejména jako na instituci, která plní ve společnosti konkrétní smysl, a to nikoli pouze z hlediska zákona České republiky, ale zejména ze své vlastní podstaty. Střídavé péči v rámci této kapitoly není věnováno tolik prostoru, protože více se na danou problematiku zaměřuje druhá kapitola teoretické části, která přímo prezentuje porozvodovou péči v podmínkách České republiky a na základě platné legislativy.

1.1 Rodina

Rodina je základním pojmem, s kterým bude v této práci pracováno pravděpodobně nejčastěji. Je to rodina, která plní určité funkce a která poskytuje dítěti prostředí, kde by měly být naplňovány jeho potřeby. Rodinu je možné chápat jako nejvhodnější prostředí pro výchovu dítěte, ale na druhou stranu, není možné tuto skutečnost tvrdit v každém případě, jak bude dále v práci prezentováno.

Jak definovat rodinu? Jednu z možných definic prezentují autoři Kraus a Poláčková (2001, s. 78): „*Rodina je společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami.*“ Jedná se o vymezení nikoli funkční, ale spíše sociologické, které poukazuje na to, jaká jsou specifika rodiny. Ta specifika jsou v tom, že se jedná o malou skupinu, kdy logicky je možné za minimální počet osob v rodině označit pár, ale na druhou stranu zde není počet, který by byl maximální. Mohou být naplněny totiž další dvě

podmínky – pokrevnost a citové vazby, a to i v případě většího počtu osob, které rodinu tvoří.

Právě pokrevní linie a citové vazby jsou základní prvky, které z hlediska sociologického mohou rodinu definovat, na druhou stranu rodinu mohou tvořit i lidé, mezi nimiž neexistují přímé pokrevní vztahy – matka dvou dětí si vzala muže, který není otcem dětí, ale tento děti vychovává a žije s nimi ve společné domácnosti. Vznikají zde určité citové vztahy, a tak je takovou skupinu skutečně možné považovat za rodinu. Je to dáno tím, že ač definice vytváří čtyři podmínky, tyto podmínky nemusejí být všechny splněny.

Současná společnost je poměrně specifická a vznikají případy, které by ani všechny čtyři podmínky naplnit nemohly, přesto takovou skupinu považujeme za rodinu. Manželství není rozvedené, ale rodiče žijí odděleně. Manželé nemají děti – chybí zde pokrevní vazba. Rodič samoživitel, vychovává dítě, které není jeho vlastní. Těch specifických případů je více, a i když nejsou splněny všechny čtyři podmínky (malá skupina, společné žití, pokrevnost a citové vazby) najednou, stále je taková skupina považována za rodinu. Vhodnější by tedy bylo určit, že rodina je malou, společně žijící skupinou, která je spojená na základě pokrevního svazku anebo na základě citových vazeb. Podmínka malé skupiny a společného soužití je splněna v podstatě vždy, zbylé dvě podmínky najednou splněny být nemusí.

Zajímavá je i myšlenka malé skupiny, protože není přesně definováno, jak velká vlastně rodina je. Na jednom místě může žít i větší skupina lidí a stále se jedná o rodinu – v jednom domě jsou prarodiče, rodiče a větší počet dětí, například šest dětí. Dohromady se tedy dostáváme na počet deseti lidí. Je toto pořád malá skupina? Je vidět, že výše uvedená definice má své nedostatky, které by se mohla pokusit odstranit definice následující, které se zaměřuje na to, jaká je podstata rodiny. Nejde tedy přímo o její funkci, ale zejména o její vznik. Na této definici je patrné, že je možné rodinu definovat jednoduše a jasně přitom určit, jaká je její podstata.

Špaňhelová (2010, s. 11) definuje rodinu následujícím tvrzením: „*Rodina je psychosociální skupina, která vzniká ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi kterými neexistují pokrevní pouta a z jejich dětí.*“ Jak je vidět, důležité je to, že rodina vzniká na základě spojení (nekonkretizovaného) dvou osob odlišného pohlaví a z jejich dětí. Není zde uvedeno, zda se jedná o manželství, nebo pouze soužití partnerů, důležité je, že

z tohoto spojení vznikají děti. I tahle definice má určité nejasnosti, které jsou na první pohled patrné a na něž je vhodné se zaměřit.

Ve chvíli, kdy se spojení rodičů rozpadá, rozpadá se tím i rodina? Tahle definice to přímo neobsahuje, ale vzhledem k tomu, že definice jasně neurčuje, jaké je spojení mezi mužem a ženou, kteří jsou rodiči, rodina vlastně pokračuje i ve chvíli, kdy spolu rodiče nežíjí. Je to dáno pokrevním poutem, které zde vzniklo, a také poutem citovým, které mezi rodiči a dětmi vzniká ze samotné podstaty vztahu dítěte a jeho rodiče. Přesto je zde konkrétní prvek definice, který v současné době naráží na rozvoj společnosti a na určité změny zažitých paradigmat. V případě, že lesbický, ale případně i mužský homosexuální pár chce vychovávat dítě, za předpokladu, že je to zákonem dané země povoleno, nejsou rodinou proto, že se nejedná o pár různého pohlaví, který má děti?

Definice bude v budoucnosti podrobena ještě mnohým změnám a tlakům na to, jak by vlastně měla definice rodiny vypadat. Vhodnější pak bude vycházet z toho, jak jsou v současné době chápány funkce rodiny, mezi které patří i funkce reprodukční, která v takovém případě skutečně do jisté míry vylučuje páry stejného pohlaví z tohoto pojmu. Pro potřeby této práce je tak výše uvedenou definici Špaňhelové (2010) možné považovat za dostačující.

Přesto nelze odhlédnout od toho, že trendy mají vliv na to, jak je rodina vlastně chápána. Kraus a Poláčková (2001) se této problematice věnovali a zaměřili se na to, jaké jsou v současné době prvky, které rodinu do jisté míry určují, které určují směry, jakými se rodina současnosti vydává, jak je chápána, ale také to, kde se objevují problémy, na něž je třeba se zaměřit. Na základě následujících charakteristik je možné definovat rodinu současnosti, ale také nedostatky, kterými taková rodina v některých případech trpí a dochází pak k potřebě institutů, jako jsou například rozvod a střídavá péče, které jsou definovány dále:

- **Množství funkcí rodiny převzaly jiné sociální instituce** – škola se stává funkcí, která mnohdy ve velké míře přejímá výchovu, nikoli už pouze vzdělávání. Rodiče nemají tolik času nebo nejsou schopni si ho udělat a raději volí možnost toho, že děti umístí do družin, zatěžují je velkým množstvím kroužků, apod. Využívají možnosti, které s sebou sociální instituce a jejich existence přinášejí. Rodina tak může do jisté míry ztrácet soudržnost a může se oslabovat citové pouto mezi jednotlivými členy.

- **Oblast základní rodiny ztrácí svoji ritualizovanou podobu** – v současnosti již není sňatek to zásadní, co by bylo nezbytně nutné pro vytvoření rodiny. Pár má děti, aniž by byl sezdaný, což nemusí být pouze dočasný stav, ale naopak stav trvalý – ke svatbě páru nedojde ani v budoucnosti. Jsou s tím spojené určité problémy, kdy domnělá volnost není pouze výhodou, ale také omezením, což je samo o sobě paradoxní. Různá příjmení rodičů mohou v dítěti vytvářet zmatek při srovnání s ostatními dětmi
- **Snižuje se stabilita rodiny** – v roce 2011 bylo uzavřeno 45 137 sňatků. Ve stejném roce došlo k rozvodu celkem 28 113 manželství. (ČSÚ, 2012, online) Je zřejmé, že na dva uzavřené sňatky připadá více jak 1 rozvod. Je zde tedy poměrně velká pravděpodobnost, že každé druhé manželství končí rozvodem. Tohle jednoznačně nejsou údaje, které by bylo možné brát na lehkou váhu.
- **Mění se celková struktura rodiny** – v současnosti již není běžné, že spolu žije více generací, stejně jako se méně častou stává skutečnost, že rodiče mají více jak dvě děti.
- **Rozvoj zaznamenává antikoncepci a plánování rodičovství** – v současné době je antikoncepci natolik spolehlivá, že dochází ke snižování počtu nechtěných těhotenství, na druhou stranu je to spojeno i s tím, že rodiče více plánují a dítě si pořizují později.
- **Prodlužuje se délka života a tím i trvání rodiny po odchodu dětí** – nejedná se o tak základní aspekt, ale přesto je možné poznat, že rodiče mohou žít bez dětí déle. Vzhledem k možnostem vzdělávání se však často stává i to, že děti rodinu opouštějí a osamostatňují se v pozdějším věku.
- **K proměnám dochází v organizace rodinného cyklu** – mnohdy jsou i prarodiče stále pracujícími lidmi, a tak je těžké zakládat rodinu v případě, kdy rodiče nebudou vědět, kdo se o dítě postará v případě, že by ani jeden z nich nemohl. Vnější faktory jsou výraznými stimuly, respektive demotivačními prvky, které posouvají věk, kdy mají rodiče dítě.
- **Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu** – ubývá času stráveného s dětmi hlavně v malém a předškolním věku, kdy je čas velice důležitý.

- **Přibývá dvoukariérového manželství** – zvyšuje se kvalifikovanost mužů i žen, což vede k tomu, že obě strany rodiny chtějí mít kariéru, chtějí pracovat a zajistit si určité postavení. Není pak čas na děti, případně na to rodinu s dětmi vůbec založit. To vede k tomu, že bezdětná manželství a partnerství se stávají běžnými, případně k naplnění reprodukční funkce dochází až v pozdějším věku. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 83-84)

Současná rodina, jako kdyby musela počítat s tím, že rozvod je variantou. Pokud přijmeme skutečnost, že dokonce více jak polovina manželství končí rozvodem, jedná se o aspekt manželství, k němuž může dojít. Potenciální rodiče by si výše uvedené trendy měli ujasnit před tím, než založí rodinu. Stejně tak by si měli uvědomit, jaké funkce se od nich jako od rodičů očekávají.

1.1.1 Funkce rodiny

Funkce rodiny vycházejí z toho, co se od rodiny očekává. Při pohledu na následující funkce je patrné, že jsou spojeny s dítětem. Od rodiny se tedy primárně očekává, že bude mít děti. V případě, že tomu tak nebude, vlastně neplaní ani další funkce, které jsou zde popsány. Těmito funkcemi tedy jsou:

- **Reprodukční funkce** – funkce spočívající v tom, že se partneři rozhodnou mít děti a toto své rozhodnutí fyzicky naplní. Reprodukční funkce je splněna ve chvíli, kdy se dítě narodí. Je pak otázka, zda rodinu považovat za nefunkční, pokud tuto funkci nebude plnit. Teorie tak v podstatě říká, že rodina, která nemá děti, neplní své funkce. Manželství a partnerství pak vlastně není rodinou, pokud se do tohoto stavu nenarodí dítě. Tento náhled na rodinu se zdá, vzhledem k předchozímu poznání rodiny současnosti do jisté míry zastaralý a už také nepřesný. Přesto, i pro potřeby práce, je nutné rodinu chápat jako takovou, jejíž potenciál je v tom děti mít a následně se o ně starat.
- **Ekonomická funkce** – Tato funkce je spolu s emocionální tou, která je do jisté míry plněna i bez toho, aby bylo nutné mít rodinu s dětmi. Rodina – i jen partneři – musí zabezpečit své fungování a být schopna finančně vyjít. Partneři – a manželé ještě více – mají určité výhody v tom smyslu, že jejich společný příjem je vyšší než příjem jednotlivce, ale spojením jejich spotřeby lze do jisté míry snížit i náklady.

Tato funkce je však také samozřejmě spojena s tím, že má rodina dítě, protože dvojice by si měla pořídit dítě až ve chvíli, kdy si bude naprosto jistá, že je schopna dítě finančně zajistit. Dítě, kromě jiného, znamená i navýšení výdajů bez toho, aby se s jeho příchodem navýšily příjmy. Spíše naopak – jeden z rodičů, většinou stále matka, nastoupí na mateřskou, respektive rodičovskou dovolenou, která také znamená výrazné snížení příjmů.

- **Výchovná funkce** – tato funkce je plně spojena s dětmi, které v rodině jsou. V případě, že dítě chybí, výchovnou funkci není jak plnit. Výchovná funkce vychází z toho, že dítě se rodí do rodiny, která je prostředím, kde několik prvních let vyrůstá. Rodiče mají na dítě obrovský vliv a jsou to oni, kdo dítě ovlivňují, kdo ho učí základní dovednosti, kdo mu říká, co je špatné a co je dobré. Ve chvíli, kdy dítě nastupuje do školy, část výchovné funkce přechází i na školský ústav, který dítě navštěvuje.
- **Emocionální funkce** – i tuto funkci je možné částečně plnit pouze mezi partnery, kdy mezi nimi vzniká emocionální pouto, které je dlouhodobého charakteru. Primárně je však tato funkce spojena s dítětem a s tím, že rodina je zde proto, aby dítě žilo v prostředí, kde cítí lásku, kde se cítí bezpečně, kde je rodiči milováno a vychováváno. Tento pocit bezpečí mu jiná skupina nenabídne, alespoň nikoli z hlediska jeho nezištnosti. Rodiče by měli v první řadě chtít na oplátku jen to, aby tento pocit byl vzájemný, nikoli pouze jednostranný. (Výrost, Slaměník, 1998, s. 304; Kraus, 2008, s. 37)

Jedná se o náročné úkoly, které jsou s existencí rodiny spojené. Tyto funkce nejsou jednoduché samy o sobě, ale ve chvíli, kdy mezi rodiči již není láska a jejich vztah je problematický, mění se v takový, který směřuje k rozvodu, je pravděpodobnost a vůbec možnost naplnění těchto funkcí ještě náročnější, ještě komplikovanější. Ano, ekonomickou funkci je stále možné plnit, protože oba rodiče mají příjmy, ale funkce výchovná i emocionální jsou narušeny. Záleží pak na tom, jak rozvod probíhá, jaká je povaha dítěte a jak se rodiče chovají. Od toho se pak odvíjí, jak plnění funkce vypadá i ve chvíli, kdy již rodina nefunguje společně, ale rozdílně, například na základě principu, který je nazván jako střídavá péče.

1.1.2 Nefunkčnost rodiny

Na základě výše popsaných funkcí je možné označit rodinu za funkční, pokud své funkce plní, anebo za nefunkční, pokud dochází k tomu, že je některá funkce neplněna. Pouze v krátkosti jsou zde prezentovány jednotlivé stupně nefunkčnosti, které mohou vznikat i v důsledku toho, že manželství nefunguje a je potřeba jej nějakým způsobem změnit, například i tím, že dojde k rozvodu. Jednotlivé stupně funkčnosti rodiny podle Sobotkové (2007) jsou následující:

- **Funkční rodina** – taková rodina, která plní všechny čtyři výše uvedené funkce, předpokládá se, že se jedná o spokojené manželství, ale nelze vyloučit ani případ partnerství, které není sezdané. Pokud ale jsou plněny všechny funkce rodiny, není toto překážkou.
- **Problémová rodina** – v rodině již dochází k určité formě nefunkčnosti, kdy některá z funkcí není plněna, což by se mohlo na dítěti projevat negativním způsobem. Na druhou stranu rodina by měla být schopna tyto problémy řešit sama, bez toho, aby bylo nutné činit větší změny, případně kontaktovat odborníka. Problémy mohou vycházet i z toho, že si partneři nerozumí. Je otázkou, zda je to již na takové úrovni, kdy dále nejsou schopni společného soužití. Vzhledem k dalším stupňům je však možné předpokládat, že řešení problémů rozvodem by bylo spíše řešení extrémní.
- **Dysfunkční rodina** – Čačka (2000, s. 148) uvádí, že se jedná o takovou rodinu, která sama není schopna dostatečně efektivně a vhodně potíže řešit a musí vyhledat odborníka. V takovém případě, pokud je nefunkčnost na vysoké úrovni a vychází z toho, že spolu partneři nejsou schopni žít – jedná se však pouze o jeden faktor, který může dysfunkčnost způsobovat – může být řešením těchto problémů i pomoc rozvodového právníka. Raději volit cestu rozvodu a střídavé péče, než aby dítě trpělo tím, že rodiče spolu nejsou schopni koexistovat.
- **Afunkční rodina** – poslední a nejkritičtější forma nefunkčnosti, která většinou vychází z toho, že rodiče o dítě nemají zájem, nestarají se o něj, neplní ani jinou z dalších funkcí. Zde už se většinou nejedná o problém spojený s neschopností partnerského soužití, ale problém je hlouběji zakořeněn a efektním a správným řešením může být i odebrání dítěte do náhradní péče. Jak je patrné, nefunkčnost již

musí být na skutečně vysokém stupni, aby bylo nutné přistoupit k tak radikálnímu řešení. (Sobotková, 2007, s. 101)

Na nefunkčnosti se ukazuje, že se jedná o problém, který může vycházet i z toho, že partneři nejsou schopni společného soužití, a to i přesto, že uzavřeli manželství. V současné době, i vzhledem ke statistikám, které budou dále prezentovány, je poměrně běžné, že se manželství rozvádí. Vzhledem k tomuto stavu je naprosto logické, že zde musí být efektivní nástroje, které zajistí to, aby bylo dítě rozvodem co nejméně poznamenáno. Co je to rozvod, jak k němu dochází a jaké jsou možnosti v podmínkách České republiky, prezentuje následující podkapitola.

1.2 Rozvod

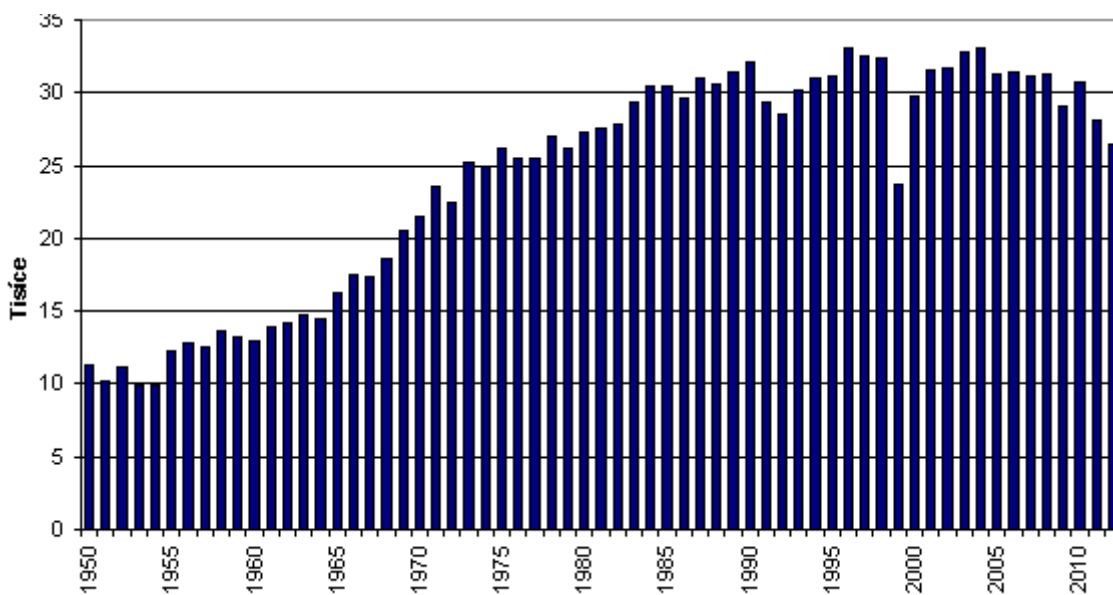
Aby mohlo dojít k rozvodu, je zde jeden základní předpoklad – musí vzniknout manželství. Rozvod je ze zákona možný pouze v případě, že zde existuje zákonem uznané manželství, které mezi sebou partneři uzavřeli. V případě, že v páru nebylo manželství uzavřeno, nemůže k rozvodu jako zákonnému institutu dojít, jedná se pouze o rozchod mezi partnery. Práce se tedy zaměřuje na rodiny, v nichž rodiče uzavřeli manželství, mají děti a mohou se potenciálně rozvést.

Vycházejme tedy nejprve z manželství a z toho, že zde tento institut vzniká. Teoreticky je možné manželství vymezit například tak, jak ve své publikaci uvedli Hrgašová a Novák (2007, s. 8): „*Manželství je sexuální spokojení s milovaným partnerem opačného pohlaví, se kterým jsme ochotni a schopni řídit cykly práce, plození, výchovy dětí a volného času tak, abychom zabezpečili našim potomkům všechny podmínky pro jejich zdravý růst a osobnostní rozvoj.*“ Jedná se o definici sociálně funkční, která se zaměřuje na to, jak manželství vzniká, ale také na to, jak probíhá a k čemu směřuje. V tomto ohledu je to samozřejmě také plození dětí, kdy dítě se tak stává vlastně smyslem a cílem rodiny, kdy tento smysl nekončí tím, kdy se dítě narodí, ale vlastně až tím, kdy se osamostatní.

Na definici je ale možné vidět jiný zásadní prvek, který je třeba vyzdvihnout. Manželství je vztah, který vzniká na bázi lásky, na základě toho, že se dva partneři milují. Poté dochází k tomu, že jsou partneři schopni společně žít své životy. Je zřejmé, že láska, případně společné poklidné soužití jsou prvky, které mají nestálý charakter, a z tohoto důvodu je zde již od začátku manželství určitá pravděpodobnost toho, že může dojít ke změně citů,

preferencí, případně k dalším okolnostem, které původní důvod, proč bylo manželství uzavíráno, zastíní, nebo dokonce přímo zruší. Skoro jako kdyby se zdálo, že v současné době je manželství uzavíráno s tím, že manželé si jsou velmi dobře vědomi toho, že může s velkou pravděpodobností dojít k jeho zániku.

V současné době je tak nutné si uvědomit, že možnost rozvodu zde skutečně existuje, což je dáno i statisticky (Obr. 1). Ukazuje se, že tendence rozvodovosti je rostoucí, což může být dáno různými faktory, které jsou dále uvedeny v prvním oddílu této podkapitoly. Rozhodující – alespoň na první pohled – by mohla být změna režimu. Pro socialismus byla rodina základem státu, ale jak je patrné (Obr. 1), růst není daný obdobím posledních dvaceti let, ale jedná se o trend, který je dlouhodobějšího charakteru. Příčiny pro takový stav je pak nutné hledat jinde, nikoli ve vývoji země a její politické situaci, ale ve vývoji společnosti jako takové, ve změnách morálních hodnot a v tom, jak se obecně vyvíjejí trendy ve společnosti.

Obrázek 1: Vývoj ročního počtu rozvodů v letech 1950-2012 (ČSÚ, 2013, online)

Rodina, respektive manželství, je stále zákonem uznáváno jako svazek, který je důležitý, vlastně pro společnost naprosto nezbytný. Je to dáno zákonem o rodině, který v této oblasti nedoznal změn už dlouhých padesát let, které uběhly od data jeho přijetí. Zákon o rodině manželství definuje takto: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené

zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“ (Zákon č. 94/1963 Sb., § 1)

Zákon sám si dovoluje suplovat teoretickou definici, respektive určuje si vlastní definici a zároveň i formuluje to, co je hlavní funkce manželství, respektive rodiny, které se od ní odvíjí. Rodina je tedy podle této zákonné definice určena k tomu, aby vychovávala děti. Rodina se stává rodinou až ve chvíli, kdy má děti. Rozvod, v takovém případě, pak není pouze rozvodem manželství, ale případně i rozvodem rodiny, což je samo o sobě negativním prvkem. Rozvod tedy automaticky znamená konec něčeho, co mělo fungovat proto, aby bylo možné vychovávat děti. Výchova dětí je, jako kdyby byla na základě této definice, rozvodem manželství, jeho koncem, automaticky narušena. Rozvod je tak něčím negativním a jak bude dále patrné, zákon se snaží o to, aby se mu rodina pokusila vyhnout, pokud je to možné.

I rozvod je možné definovat na základě teoretického vymezení, anebo na základě vymezení toho, které je dáno zákonem. Nejprve tedy k definici, která je použita z hlediska teoretického, tedy nikoli z hlediska zákonného, pevně daného. Matějček a Dytrych (1994, s. 133) vymezili rozvod takto: *„Rozvod má četné rozporné charakteristiky, protože může být považován za určité základní společenské sanační opatření, které má zamezit nesouladu a těžkým konfliktům mezi manželi, má skončit problematické spolužití a umožnit další životní perspektivy.“*

Rozvod je těmito autory tedy chápán jako ozdravení vztahu, jako přijetí takových opatření, aby nedocházelo k narušení existence manželů a případně i dětí, pokud je mají. Toto „sanační“ opatření by se ale mělo volit pouze ve chvíli, kdy zde již skutečně není jiná možnost toho, jak vztah udržet, jak v něm pokračovat, jak zajistit to, aby mohl dál fungovat. Jako kdyby zde tedy musel existovat určitý „bod, ze kterého není návratu“. Jakmile manželství takového bodu dosáhne, již zde není jiná možnost, než skutečně manželství ukončit, a to nejlépe ke spokojenosti všech zúčastněných. Rozvod se potom jeví jako opatření, které může pomoci nejen manželům, kteří nejsou schopni dalšího soužití, ale společnosti obecně, který by jejich negativním soužitím mohla být ovlivněna. Definice podle Matějčka a Dytrycha (1994) zohledňuje i negativní aspekty, které s sebou rozvod přináší, ale spíše je pouze zmiňuje, než aby je dále rozváděla. Tato definice naprosto opomíjí skutečnost, že součástí rozvodu jsou i děti, které jsou rozvodem jednoznačně ovlivněny. Následující definice, které jsou dílem dalších autorů, se více zaměřují na

negativní stránku tohoto zákonného institutu. Ta je dána primárně tím, že jsou ovlivněny děti, ale není to jediný negativní aspekt.

Na rozvod je nutné se dívat, podle Kratochvíla (2000, s. 200) jako na silně stresovou událost, která dopadá na všechny členy rodiny, a to jak současné, tak i budoucí (například v případě, že je žena v době rozvodu těhotná). Pokud jsou součástí manželství i děti, vždy je rozvod komplikovanější záležitostí, protože se dětem, aby mohl být zachován co nejkvalitnější průběh jejich výchovy a vývoje, musí rozvod přizpůsobit. Anebo by tomu tak alespoň mělo být. Vzhledem k tomu, že rozvod vychází z toho, že manželé spolu již dále nejsou schopni žít, ať už je důvod jakýkoli, je logické, že jsou zde aspekty, které mohou narušovat průběh rozvodu v tom směru, že nemusí být dbáno na to, aby proběhl co nejvíce v klidu, ale může probíhat ve velmi vypjaté a stresové situaci, která se na dětech jednoduše musí promítnout. Děti, pokud se jedná o děti nezletilé, jsou rozvodem pak více poznamenány, i když samozřejmě stres a tíha celého procesu dopadá i na samotné rozvádějící se manžele. Na druhou stranu, jsou to oni, kdo se k rozvodu, ať už jednostranně nebo oboustranně rozhodli.

Z hlediska psychologie dítěte přináší jasnou definici rozvodu Vágnerová (2012, s. 175): „*Rozvodem ztrácejí děti jistotu existence rodinného zázemí.*“ Rozvod je problematický tedy v tom smyslu, že dochází k rozvodu rodiny, která má zajišťovat určité funkce, jak bylo v rámci práce popsáno. Tyto funkce vůči dítěti nemůže rozvedená rodina nikdy plnit ve stejné míře jako ve chvíli, kdy se jedná o rodinu fungující, celistvou. Je to dáno tím, že i střídává péče, jak bude dále popsána, nedokáže vytvořit stejný pocit jistoty a bezpečí, jako rodina nerozvedená, v níž oba rodiče žijí společně v jedné domácnosti. Rozvod je tak třeba chápat jako výrazný impuls, který má vliv na psychiku vyvíjejícího se a dospívajícího dítěte. Nemá smysl tvrdit, že některý věk dítěte je pro rozvod vhodnější, vždy jsou zde negativní následky, negativní pocity, které bude dítě pociťovat. I přesto, že průběh rozvodového řízení se sice řídí určitými kroky, které vyplývají z toho, že se jedná o zákonem daný institut, stále se jedná o velmi individuální proces, jehož emocionální průběh je dán tím, jak se k sobě rozvádějící manželé chovají a jak jsou schopni, respektive neschopni potlačit negativní emoce, které vůči sobě mohou mít. Důvody pro rozvod nemusejí být právě přátelské, a tak je velká pravděpodobnost, že se negativní emoce projeví i u rozvodového soudu. U soudu se pak ukazuje, jak moc si rodiče uvědomují to, jaká je pozice dítěte v případě rozvodu a jaká je jejich vlastní odpovědnost vůči výchově

a vývoji vlastních dětí. Odpovědnost vůči dětem není v tom je zabezpečit pouze finančně, ale i v dalších ohledech. Silně emotivní rozvod musí mít na dítě vliv, a to spíše negativní.

Na závěr této definiční části pak ustanovení, jak rozvod chápe zákon o rodině. Ten stanovuje následující: „*Soud může manželství na návrh některého z manželů rozvést, jestliže je manželství tak hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat obnovení manželského soužití; bere přitom v úvahu příčiny rozvratu manželství.*“ (Zákon č. 94/1963 Sb., § 24 odst. 1) Tato definice je poměrně zajímavá. Plyne z ní jedno základní poznání: Manželství by se měli manželé pokusit zachovat, pokud je to možné. Měla by být tedy volena taková cesta, která povede k udržení rodiny. Na druhou stranu – a to i s přihlédnutím k tomu, že kolika rozvodům ročně dojde (Obr. 1) – zákonné ustanovení je zde celkem obecné a pouze určuje, že manželství musí být „tak hluboce a trvale rozvráceno“. Díky obecnosti tohoto ustanovení je možné pod tuto definici vložit v podstatě jakýkoli důvod. Následující oddíl pak ukazuje, že příčin k rozvodu manželství je skutečně poměrně velké množství. Pokud manželé po nějaké době zjistí, že spolu nechtějí žít, nebo to zjistí pouze jeden z nich, v podstatě kdykoli je možné manželství rozvést, pokud se to před rozvodovým soudem správně prezentuje. I když se zákon snaží o to stanovit, aby manželství bylo zachováno, pokud je to možné. Lidský faktor ale sám pak takové ustanovení může narušit, a to bez toho, aby byl porušen zákon.

Rozvod je jednoznačně zásadní událostí v životě všech osob, které jsou na něm zúčastněny. Nelze říct předem, do jaké míry je ovlivní, ale vždy zde určitý dopad bude, a to jak na rozvádějící se pár, tak i na jejich děti. Jak ukazuje následující oddíl, někdy samy děti, ač samozřejmě nevědomě, mohou hrát důležitou roli v rozvodu, respektive v tom, proč vůbec k rozvodu dojde.

1.2.1 Příčiny rozvodu

Rozvody jsou událostí, na které se nakonec musí dohodnout obě strany, ač prvotní impuls může vycházet pouze ze strany jednoho z manželů. Tento oddíl na základě syntézy dvou základních zdrojů (Novák, 2012; Francová, 2010) určuje jednotlivé příčiny, které následně vedou k tomu, že se manželství, které bylo prvně uzavřeno, rozvádí. Jak bude dále patrné, jedná se o důvody skutečně různorodé, které však primárně pramení ze skutečnosti, že se mezi partnery objeví neshody, které vycházejí z jejich vzájemných rozdílů, o nichž při uzavírání manželství ani nemuseli vědět. Jsou zde však i další důvody, které se projevují až

ve chvíli, kdy manželství nějakou dobu trvá, někdy i dobu poměrně dlouhou. Důvody rozvodu jsou:

- **Rozdílné názory na trávení volného času** – společně trávený volný čas je velmi důležitý. Tím, že manželé žijí společně, je volný čas vlastně tím jediným časem, který mohou trávit spolu. Ve chvíli, kdy nejsou schopni najít stejné způsoby, jak společný čas trávit, hádají se o tom, jeden nechce dělat to, co chce dělat druhý, manželství se stává skutečně jen formálním svazkem, protože fakticky nefunguje – každý z manželů chce být někde jinde.
- **Nedostatek společných zájmů** – obdobné jako v předchozím případě. Manželka si ráda pouští nahlas hudbu, manžel si rád v klidu čte. Tohle je samozřejmě do jisté míry bagatelizování, ale jedná se o podobné projevy. Manželka je spíše domácí typ, manžel pořád chce něco dělat. On je usedlý, ona chce sportovat. Pokud se mezi manželi nenajde ani jeden společný zájem, nemohou mít radost z toho, že tráví čas spolu, protože ten raději tráví s jinými lidmi. Existují manželství, která však mohou pokračovat i přesto, že zájmy nejsou společné, těžko pak ale budeme hovořit o manželství spokojeném. Stává se, že manželé najdou alespoň některé zájmy, nebo minimálně jeden zájem, které mají společné, i kdyby to byl pouze jeden, a manželství nakonec přetrvává.
- **Rozdílné názory na práva a povinnosti v domácnosti** – stále existují určité stereotypy, které mohou být dány obecným společenským přesvědčením, anebo tím, jak byl jedinec vychováván. Například žena v manželství chce domácnost, kde ona nebude tou, kdo se bude starat o denní chod, ale budou tak činit oba – budou se podílet na domácích pracích, na vaření, atd. Manžel je však z rodiny, kde tohle všechno zastávala matka. On půjde do manželství s přesvědčením, že tak to má být, ona zase chce svou cestu. Pokud nenajdou společnou řeč, může takový pohled na chod domácnosti velmi narušit společné soužití.
- **Mimomanželský vztah partnera** – nevěra bývá díky filmům a seriálům prezentována jako jeden z hlavních důvodů, proč se manželství rozvádí. Ze zákona je manželství monogamní, což znamená, že jeden muž může mít jen jednu ženu, respektive jedna žena jen jednoho muže. Přesto je zde možnost, že může mít manžel nebo manželka nemanželský vztah s jinou osobou. Samozřejmě, že se

nejedná o důvod k rozvodu za každou cenu, ale je spíš na podváděném, jak se rozhodne. Jedná se však o aspekt, který výrazně narušuje soužití.

- **Rozpory ve finančním hospodaření** – tyto rozpory jsou dány často tím, že některý z páru vydělává víc než ten druhý. Jeden má lépe placené místo, případně vydělává a druhý je nezaměstnaný. Rozvod pak může být určitou formou útěku od toho, aby ten vydělávající živil osobu, která sama není výdělečná a on ji tak chápe jako příživníka. Toto může být někdy spojeno i se společenským statutem – například vysokoškolák s dobře placenou prací v průběhu manželství zjistí, že žena se základním vzděláním a minimální mzdou pro něj není dostatečně společensky vhodná. Zde se pak mohou projevit i odlišné zájmy.
- **Nespokojenost v intimním soužití** – tento aspekt nemusí být nutně spojen s nevěrou, ale nevylučuje se. Především jde ale o to, že každý partner se na sexuální soužití dívá jinak. Jeden z páru má se sexualitou určité problémy, u druhého se naopak projevuje nadměrná potřeba intimního a sexuálního kontaktu. To nakonec vede k nespokojenosti obou, což se bude projevovat nejen v intimních záležitostech, ale v soužití obecně.
- **Mimomanželský vztah vlastní** – tady se jedná o takový případ, kdy si například manžel začne vztah s jinou osobou a postupně si uvědomí, že tato nová osoba je pro něj přijatelnější než jeho stávající manželka. Dá se pak rozvést proto, že chce být s novou ženou a nikoli s tou stávající. Na rozdíl od nevěry partnerů je zde iniciátorem rozvodu ten, kdo nevěrný byl, a to proto, že vidí smysluplnou budoucnost v novém vztahu. To, zda je jeho pohled objektivní, anebo silně subjektivně zbarvený, není v danou chvíli rozhodující.
- **Nedostatek tolerance ze strany partnera** – může souviset se žárlivostí, ale nikoli nutně. Jedná se o obecnější pojetí, kdy například manžel nechce tolerovat to, že má manželka lepší práci, že se hezky obléká, že chce trávit večery ve společnosti. Dochází k hádkám, obviňování, apod. Netolerance vede k tomu, že si manželé přestávají rozumět. Pro obviňovaného může být soužití o to těžší, protože on nutně nemusí dělat chyby, tyto vznikají pouze v očích toho, kdo je ve vztahu tím netolerantním.
- **Hrubé jednání partnera** – projevuje se psychickým anebo fyzickým násilím, případně i obojím najednou. Manžel si na ženě vybíjí své neúspěchy, své starosti,

své strachy. Je to pro něj určitá forma uvolnění napětí. Může vycházet z toho, že takový případ viděl u svých rodičů, anebo jednoduše z toho, že jedinec k tomu má předpoklady, které mohou být způsobeny také určitou závislostí – například alkoholovou. Osoba žijící ve vztahu, kde je vystavena hrubému jednání, jednoznačně nějakým způsobem strádá, není však výjimkou, že manželství udržuje a o svých problémech nemluví.

- **Rozdílné názory na výchovu dětí** – opět aspekt, který vychází buď z vlastní rodinné výchovy, anebo z přesvědčení. Manželka může být příliš hodná a dětem vše dovolí, manžel naopak zvyklí na tresty, chce své děti vychovávat podle toho. Jedná se pouze o jeden příklad toho, jak může takové manželství vypadat, ale je více rozdílných pohledů na výchovu, kvůli kterým se manželé rozhodnou, že rozvod je cestou, jak dětem dát to, co potřebují. Paradoxem může být skutečnost, že v případě střídavé péče nakonec stejně bude každý z rodičů svůj vlastní přístup používat při své péči. Zde je patrné, že děti – nepřímo – mohou být příčinou rozvodu manželství.
- **Charakterové vady partnera** – manželé se nemusí před svatbou dostatečně poznat, což se projevuje hlavně u manželství, která jsou uzavřena velmi rychle poté, co měl pár první schůzku. Nikoli však nutně. Charakterové vady se mohou projevit až po delší době a spouštěčem může být právě uzavřené manželství. Může se pak jednat o natolik závažné vady, jako jsou násilná povaha, apod. Tento aspekt souvisí s dalšími příčinami – charakterové vady mohou vznikat v intimní oblasti, mohou souviset s nevěrou, apod.
- **Žárlivost partnera** – nemusí vycházet z toho, že by zde byly opodstatněné důvody pro žárlivost, to znamená, že by ten druhý jakkoli projevoval touhu po někom jiném. Žárlivost plyne spíše z majetnického pojetí partnera, což se může ale stát pro soužití velmi nepříjemným a možná i nebezpečným, pokud je to spojeno například s agresivními projevy žárlivého.
- **Závislost na alkoholu partnera** – případně závislost na dalších návykových látkách, které mohou vést až ke změnám osobnosti, kdy partner se stává nebezpečným, případně se již přímo násilně projevuje. Závislost ovlivňuje člověka a mění ho, a tak i člověk, který měl dobré vlastnosti, najednou může být úplně

někým jiným, než kým byl v době, kdy manželství uzavíral. Opět zde pak může být spojitost s dalšími, výše uváděnými příčinami.

- **Partner nemůže mít děti** – vzhledem k tomu, že rodina je podle zákona zakládána na základě toho, aby vychovala děti, jedná se o poměrně logický důvod, který může vést k rozvodu. Na druhou stranu, důvodem může být i skutečnost, že partner dítě má, a to dítě nemanželské, o kterém partnerka v době uzavření manželství nevěděla, případně k narození tohoto dítěte došlo až po uzavření manželství. (Novák, 2012; Francová, 2010, s. 4)

Příčiny toho, proč se manželství rozvádí, jsou tak skutečně různorodé a jen potvrzují fakt, že definice podle zákona, která byla výše uvedena, je tak opravdu velmi obecná, protože pod manželství, které je „tak hluboce a trvale rozvráceno“, je skutečně možné skrýt velké množství důvodů. Logicky by pak v první řadě mělo jít hlavně o to, aby se rozcházející manželé shodli na tom, jak bude probíhat péče o děti. I když je pro některé zásadnější rozdělení majetku, mělo by vždy jít v první řadě o děti.

1.2.2 Rozvod a jeho průběh

Jak již bylo řečeno, každý rozvod je individuální, protože záleží na manželech samotných, jak se k němu postaví, jak bude probíhat. Přesto jsou zde fáze, které jsou jednoduše dány a kterými si většinou každé manželství, které se rozvádí, projde. Je to dáno tím, že i z hlediska rozvodu existuje příčina a následek. O příčinách již bylo hovořeno, následky se pak zabývá práce z hlediska svého zaměření na střídavou péči. Obecně je možné většinou identifikovat následující fáze rozvodu:

- 1) **Manželský (rodinný) nesoulad** – tento stav vzniká na základě některé z příčin, které byly výše uvedeny. V manželství tak musí existovat určitý faktor, který výrazně narušuje společné soužití manželů. Není vyloučeno, že se dokonce jedná o souběh několika příčin, které se na nesouladu podílejí společně. Například alkoholová závislost a hrubé a násilné jednání.
- 2) **Manželský (rodinný) rozvrat** – ne každý manželský pár přejde do fáze rozkladu. Některé manželské páry mohou nesoulad vyřešit, anebo jej – jím – jednoduše trpí (například z důvodu zachování rodiny pro děti). Manželský rozvrat je takovou fází,

kteřá již vede k tomu, že rodina není schopna plnit některé své funkce, a to naprosto náhle, anebo již dlouhodobě.

- 3) **Rozvod** – logicky je toto poslední fáze celého procesu, kdy již není možné manželství za žádných okolností udržet, případně zde tato snaha není, protože oba dva manželé, anebo minimálně jeden z nich směřuje k tomu, že rozvod prostě chce a byl to prvotní záměr. Tato fáze je specifická v tom smyslu, že se jedná o krok formální, které je nutné učinit na základě splnění právních podmínek, jež jsou dány legislativou České republiky v případě manželství, které bylo na území České republiky uzavřeno. Bez splnění těchto zákonných podmínek není možné, aby byl rozvod uskutečněn. (Matějček, Dytrych, 2002)

Kromě toho, že má rozvod konkrétní podobu, kterou je možné vysledovat podle toho, jak se manželé chovají, je možné také vysledovat průběh z hlediska psychického. V tomto směru se hovoří o tzv. psychorozvodu. Psychorozvod má následující fáze, které se v jednotlivých detailech samozřejmě liší, ale základní posloupnost bývá většinou zachována. Fáze psychorozvodu jsou:

- 1) **Odmítání skutečnosti** – popírání se ukazuje jako možnost, jak se iluzorně rozvodu vyhnout: „*Popírání umožňuje přežít na základní úrovni a zabránit poškození z nadměrného návalu emocí.*“ (Poupětová, 2009, s. 27) Partner se snaží navázat znovu konverzaci, snaží se kontaktovat druhého v naději, že všechno je ještě možné vyřešit. To platí za předpokladu, že je rozvod jednostrannou záležitostí, anebo se na něm partneři ještě nedohodli, ale jejich stávající vztah k němu pravděpodobně směřuje (partneři nežijí společně, nedokážou se spolu bavit bez emocionálních reakcí, apod.). Odmítání se ale projevuje i ve chvíli, kdy k samotnému rozvodu manželství již došlo.
- 2) **Léčení bolesti** – porozvodová fáze, kdy se rozvedený partner snaží vyrovnat s tím, co se stalo. Vztah skončil, a tuto skutečnost si postupně uvědomuje, což je emocionálně velmi náročné. Projevuje se to výkyvy nálad, které mohou vést až k projevům zoufalství a beznaděje. Z negativních projevů se také velmi často projevuje nenávist, nejprve k partnerovi, ale pak i k sobě samému, kdy si jedinec rozpad vztahu dává za vinu a hledá chyby, které udělal, ať už objektivně, anebo

subjektivně. Tato fáze se může projevit i přílišným uzavíráním se do sebe, anebo naopak přílišným extrovertním chováním.

- 3) **Dělání, přemýšlení, odpoutání a stabilizace** – v této fázi dochází k postupné stabilizaci emocí, které byly doposud velmi rozvrácené. Rozvedený začíná zase fungovat, a to jak doma, tak i ve svém pracovním životě. Je třeba najít cestu k tomu, jak začít znovu, a to samozřejmě i v partnerském životě. Posuny jsou postupné, jedinec od jedince se liší v rychlosti.
- 4) **Vytváření nové identity a nové koncepce života** – záleží na mnoha okolnostech, především pak na tom, jak rozvod probíhal. Podle toho je pak snadné/komplikované začít znovu a opět psychicky, fyzicky, emočně a sociálně fungovat. (Poupětová, 2009, s. 27)

Práce již popsala, jak dochází k tomu, že manželství končí rozvodem, stejně tak bylo popsáno, jak se s rozvodem jedinec vyrovnává psychicky. Poslední část, která je zde popsána, je průběh samotného rozvodového řízení. Rozvodové řízení má určitá stádia, aby došlo k vyřešení všech důležitých aspektů. Jednotlivá stádia rozvodového řízení jsou následující:

- **Opatrovnický soud** – vzhledem k tomu, že děti by měly být na prvním místě, pokud k rozvodu dochází, jsou to právě děti a jejich péče, která by měla být řešena. V některých případech je možné, aby se rodiče domluvili na základě vzájemné shody, ale stejně tak je možné, že pře o to, kdo bude děti vychovávat, se stane jedním z hlavních problémů rozvodu. Musí se určit, kde bude dítě bydlet, jaké budou náklady na vyživování, apod.
- **Rozvodové řízení** – jedná se o samotný rozvod, při kterém se řeší to, proč k němu dochází, co k němu vedlo, proč se vztah dvou manželů změnil, respektive, jak byl rozvrácen. Aby mohlo dojít k rozvodu, je třeba uvést příčiny, které k rozvodovému řízení vedly.
- **Řešení bytové otázky** – vzhledem k tomu, že byt nebo dům může být psán na oba manžele, velmi často se stává, že bytová otázka je spolu s vypořádáním společného jmění jedním z nejsvícelnějších problémů celého rozvodového řízení.

- **Výživné rozvedeného manžela** – dochází k jeho určení v takových případech, kdy jeden z rozvedených manželů není majetný a nemá žádné příjmy.
- **Vypořádání společného jmění manželů** – majetek a jeho rozdělení se velmi často mohou stát tím, co dvojici a její vztah ještě více zničí a naprosto zamezí další komunikaci mezi nimi, alespoň ne bez právního zástupce. (Novák, Průchová, 2004, s. 68-70)

Rozvod je na základě tohoto popisu komplikovanou záležitostí. Nikoli tak ani z hlediska toho, že samotný postup rozvodu je komplikovaný, ale je to lidský faktor, který tento proces výrazně komplikuje. Výsledkem rozvodového řízení manželství, které je ukončeno rozvodem a byla v jeho případě naplněna reprodukční funkce, je pak i možnost zajištění střídavé péče dítěte.

1.3 Střídavá péče

Posledním pojem, který zde bude definován a který bude podrobněji popsán v následující kapitole, je střídavá péče. Jedná se o formu péče, která je využívána v případech, kdy dochází k rozvodu. Pohledy na tento institut jsou různé, což souvisí s tím, že jsou zde určitá negativa, která budou také popsána podrobněji v následující kapitole.

Střídavá péče je sama o sobě pojmem, který je poměrně jasně definovaný, a to díky tomu, že jeho úprava je dána zákonem. Před rokem 2014 se jednalo o úpravu v zákoně o rodině, který přímo uváděl následující: „*Před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, upraví soud jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Jsou-li oba rodiče způsobilí dítě vychovávat a mají-li o výchovu zájem, může soud svěřit dítě do společné, popřípadě střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby.*“ (Zákon č. 94/1963 Sb., § 26 odst. 1 a 2) Jednalo se tedy o základní ustanovení, které určuje, že zde možnost střídavé péče je a zákon ji umožňuje v případě, že jsou zde vhodné podmínky. Ty jsou dány postavením rodičů a jejich schopnostmi se o dítě postarat. Střídavá péče se tak v podstatě snaží suplovat rodinnou výchovu tím, že je stále zachováno, že dítě má matku i otce, i když nikoli ve stejnou chvíli, ale právě střídavě. Současná úprava, respektive její novela formou nového občanského zákoníku bude popsána dále. Problematiku střídavé péče je možné

nahlížet z pohledu teoretického, tedy takového, který je stanoven zákonem. Z hlediska teoretického je možné vymezit konkrétní aspekty, které by měly být naplněny v případě, aby byla střídavá péče skutečně přínosem a mohlo by se jednat o formu, která snižuje u dítěte dopad rozvodu. Těmito prvky jsou:

- **Přiměřené rysy rodičů** – toto pravidlo není na první pohled nijak komplikované. V podstatě to znamená, že se rodiče musejí dohodnout. V tomto směru nastává problém, pokud rozvod sám o sobě neprobíhá bezproblémově a je třeba tento řešit soudní cestou, protože rodiče nejsou schopni se dohodnout. V takovém případě je velká pravděpodobnost, že ani střídavá péče nemůže probíhat bezproblémově a tak, jak by měla – s co nejmenším dopadem na dítě.
- **Přání střídavé péče** – zásadní by mělo být především přání dítěte. Kdy dítě samotné by si mělo střídavou péči přát. Názor dítěte by jednoznačně měl být brán na zřetel, protože ono je tím, kdo by měl trpět nejméně. Nejedná se však pouze o přání dítěte. Pokud by mělo dojít k tomu, že bude střídavá péče skutečně využita, musejí si ji přát všechny zúčastněné strany. Samozřejmě to zahrnuje dítě a rodiče dítěte, ale také případně prarodiče a další příbuzné, kteří se budou s dítětem stýkat. K názorům těchto osob by mělo být přihlédnuto.
- **Přiměřené sociální a prostorové poměry** – v případě, že dochází ke střídavé péči, dítě by nemělo být vykořeněno tím, že se bude stěhovat. Mělo by pokračovat ve stejné škole, mělo by si zachovat stejné kamarády jako doposud, mělo by navštěvovat stejné kroužky, atd. V tomto směru je však velmi těžké zachovat určitou kontinuitu, a to hlavně v případech, kdy se jeden z rodičů přestěhoval do jiného města, kam je třeba dojíždět delší trasu.
- **Jasná a neproblémová materiální domluva** – střídavá péče také znamená, že je třeba zajistit, aby o dítě bylo postaráno v každém směru, ale nikoli tak, že oba rodiče budou plnit každý stejné úkoly, ale dohodnou se na tom, kdo bude co vykonávat. Asi není potřeba, aby bylo oblečení práno pokaždé, když se dítě bude přesunovat ke druhému rodiči, ale i toto je potřeba dohodnout. Plnění úkolů by rozhodně nemělo představovat určitý nástroj, který budou rodiče využívat k tomu, aby jeden z nich získal dítě na svou stranu.
- **O druhém pouze v dobrém** – pokud bude jeden rodič pomlouvát toho druhého před dítětem, nemůže vzniknout takové prostředí, aby byla střídavá péče skutečně

účinná. Dítě bude takovým pomlouváním trpět, ale může to také vést k tomu, že bude měnit názor na pomlouvajícího rodiče. Rodiče si musí vždy uvědomit, že i když je rozvod jejich volbou, dítě by tím mělo trpět co nejméně. A tak by mělo být zajištěno, že i přes negativní pocity vůči druhému rodiči, budou jakékoli negativní komentáře eliminovány. Pak samozřejmě ale také záleží na tom, jestli je druhý rodič k výchově dítěte skutečně způsobilý.

- **Trvalé bydliště** – i když by se zdálo, že se nejedná o tak důležitý úkon, z hlediska legislativy a z hlediska formální správnosti, je nezbytné, aby došlo k tomu, že bude určeno trvalé bydliště dítěte, protože to je spojeno i s dávkami, které jsou na dítě poskytovány. (Novák, 2012)

Těchto podmínek není málo, ale práce již definovala to, jak náročný rozvod je a jaké mohou být jeho dopady na jedince, především pak na dítě. I když se chtějí rodiče rozvádět, měli by mít na paměti, že jejich rozvod jednoznačně ovlivní dítě. Proto by rozvod měli vůli dítěte co nejvíce přizpůsobit. Nikoli ale pouze vůli dítěte, ale samozřejmě i jeho potřebám. Pokud nebudou výše uvedené podmínky brány v potaz, je pravděpodobné, že dítě bude rozvodem více ovlivněno než v případě, kdy by podmínky naplněny byly. Samozřejmě ani splnění všech těchto podmínek nemůže jednoduše zajistit, že rozvod nebude mít na dítě dopad. Čím je však pravděpodobnější eliminace dopadů, tím více by se měli především rodiče snažit o to, aby splnili to, co je potřeba. Samotný vztah mezi rodiči je pak největším problémem v tom, aby došlo k naplnění jednotlivých podmínek, protože vzájemná nevráživost může být silnější než uvědomění si odpovědnosti za dítě. To pak vede k tomu, že jsou ve výchově dítěte nedostatky.

Naplnění potřeb je tak jedním ze základních prvků fungování střídavé péče. Pokud jí ale má být dosaženo, je třeba shody na tom, že je střídavá péče vhodným nástrojem, ale jak bylo již poznamenáno, je důležité, aby byl zohledněn názor dítěte. V tomto směru by měla být praxe taková, že pokud se nemohou dohodnout sami rodiče, soud by měl k vůli dítěte přihlídnout. Je to pak především dítě, kterého se střídavá péče týká nejvíce, a tak by i ono mělo mít možnost rozhodnout se, jak chce s rodiči žít.

V teorii je názor toho, že má být vůle maximálně zohledněna, akcentován. Takové zdůrazňování – neustálé a opakované – je naprosto zásadní, protože tuto praxi je třeba maximálně podporovat. Dítě se neúčastní rozvodu, nerozhoduje o něm a fakticky nemá

vliv na to, když se chtějí rodiče rozejít, ale mělo by mít vliv na to, jak s ním bude zacházeno a jak bude vychovááno. Mohou zde existovat individuální okolnosti, které jsou dány tím, že dítě nemá dobrý vztah s jedním z rodičů, což by při střídavé péči mohlo být poměrně zásadním negativním prvkem, který by se vztahoval k vývoji dítěte. Myšlenka zásadního postavení dítěte v rozhodování o tom, jak bude probíhat jeho výchova, je vyjádřena například Hrušákovou a kol. (2005, s. 91) „Z hlediska významu jednotlivých podmínek je třeba na prvním místě zdůraznit zájem dítěte na svěření do společné nebo střídavé výchovy, nikoli zájem rodičů, resp. jednoho z rodičů.“

V podstatě se tím tak potvrzuje, že rozvod je skutečně primárně záležitostí rodičů a toho, jak jsou schopni se dohodnout na tom, jak bude probíhat rozvodové řízení. Samotný prvek svěřování do péče anebo zajištění střídavé péče, je primárně na dítěti samotném, samozřejmě za předpokladu, že toto dítě je schopno určitým způsobem svůj názor na danou problematiku prezentovat. Důležité je pak zajistit nestrannost – jeden rodič nesmí dítě ovlivňovat v jeho názoru, nesmí mu tvrdit, že by nemělo jít s druhým rodičem, protože ten ho nemá rád, atp. Dudová a Hastrmanová (2007, s. 75) k tomuto problému ještě doplňují: „Jestliže dítě staršího věku se společnou či střídavou péčí výslovně nesouhlasí (nechce se mu např. stěhovat, má k jednomu rodiči horší vztah), pak by soud toto stanovisko dítěte měl akceptovat.“ Problém nastává v podstatě pouze v tom ohledu, že je velmi komplikované identifikovat, co je to starší věk dítěte a kdy se jedná již skutečně o projev vůle dítěte a nikoli o přesvědčení, které plyne z toho, že je dítě ovlivněno negativním postojem jednoho rodiče ke druhému. V tomto směru je také velmi komplikované přijít s judikaturou, která by se danému problému věnovala a komplexněji ho řešila. Soud by měl přihlídnout k tomu, jaký je názor dítěte, jak ono si představuje soužití s rodiči nebo rodičem, ale zároveň je třeba ke každému případu přistupovat individuálně a pokusit se zajistit co nejvhodnější rozhodnutí v daném případě, které ale nemusí být nutně možné aplikovat i v jiných případech. Mezi jednotlivými případy rozvodů je možné hledat souvislosti, ale nemělo by se tak dít za každou cenu. To znamená, že rozhodnutí, které se v jednom případě jeví jako vhodné, nemusí být vhodné v případě druhém.

Přesto existuje judikatura, která se k problematice rozvodů a umístění dítěte nebo dětí do střídavé péče vztahuje. Jedním z takových dokumentů, které problematiku upřesňují, je také Nález Ústavního soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04. Tento judikát se vztahuje primárně obecně k tomu, jak by měla být střídavá péče pojímána a jak je možné ji

před soudem zajistit způsobem, který bude co nejefektivnější. Konkrétně se v tomto judikátu Ústavního soudu uvádí následující rozhodnutí: „Svěření dítěte do střídavé výchovy rodičů nesmí být ústupkem jejich vzájemné rivalitě, ale vyjádřením kvalitního a pozitivního vztahu rodičů k dítěti; to předpokládá toleranci, vyspělost a dobrou vůli všech zúčastněných. Rozhodnutí o střídavé výchově nezletilého dítěte by mělo vycházet z jejich společné vůle a dohody, schopnosti spolu komunikovat a spolupracovat a nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů. Podle názoru Ústavního soudu není v tomto případě podstatná otázka, proč rodiče nejsou ochotni spolu spolupracovat a komunikovat, nýbrž to, že jim v daném případě chybí ochota a vyspělost v zájmu nezletilé dcery kooperovat. Za tohoto stavu nelze obecným soudům, pokud svěřily dítě do výchovy matky, ani z hlediska ústavněprávního nic vytknout.“ (Nález Ústavního soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04)

Ač se to může účastníkům rozvodu jevit do jisté míry jako paradoxní, tak základem rozvodu, a to rozvodu úspěšného, je kooperace rodičů. Ta není až tak zásadní pro to, aby se dohodly na majetkových poměrech, ale samozřejmě i v tomto ohledu je velmi důležitá. Primární je ale právě pro to, aby mohlo dojít k co nejvhodnějšímu určení toho, jak bude probíhat výchova dítěte a jak bude o dítě postaráno. Rodiče se musí dohodnout na tom, jaká bude forma péče, ale také na tom, jak budou společně zajišťovat potřeby dítěte, jak se budou dělit o náklady, o jednotlivé úkoly, apod. nejedná se vždy o úkol jednoduchý, ale i soud – a především soud, pokud rodiče sami toho nejsou schopni – by měl pamatovat na to, že je potřeba se nejprve pokusit o dohodu v případě, že zde tato možnost skutečně stále je. Legislativa pak zůstává naprosto rozhodujícím zdrojem pro jednání v jednotlivých případech. Tato je proto rozpracována v následující kapitole, kde jsou také porovnávány rozdíly, které vyplývají z toho, že v současné době (rok 2014) je již platná jiná legislativa než v letech předcházejících.

2 POROZVODOVÁ PÉČE O DÍTĚ V ČESKÉ REPUBLICE

V roce 2014 došlo k zásadním změnám v oblasti porozvodové péče, respektive došlo k tomu, že byl v platnost uveden nový občanský zákoník, který nahrazuje starý občanský zákoník, který byl platný již od roku 1943. Kromě toho ale došlo k výraznému rozšíření občanského zákoníku, a to v tom smyslu, že přestal platit původní zákon o rodině, protože jeho úprava se dostala právě do nového občanského zákoníku.

Kapitola se zaměřuje na popsání dané problematiky právě ve smyslu legislativní úpravy v České republice, kdy první podkapitola je zaměřena na úpravu, která byla platná do konce roku 2013, druhá podkapitola pak prezentuje, k jakým změnám došlo, respektive jaká je nová úprava obsažená v občanském zákoníku. Třetí podkapitola prezentuje nevýhody, které jsou spojeny se střídavou péčí, a poslední podkapitola stručně definuje problematiku výchovy dětí z neúplných rodin.

2.1 Základní česká legislativa před rokem 2014

Pokud chceme definovat základní legislativu v oblasti střídavé péče, respektive také v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, která s tímto tématem souvisí, je možné vymezit dva základní zákony, které byly platné před rokem 2014. Těmito zákony byly následující dokumenty:

- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

V prvním případě se tedy jedná o zákon, který byl následně v roce 2014 nahrazen novým občanským zákoníkem, který v § 754 až 770 vymezuje problematiku rozvodu a jeho následků pro zúčastněné strany. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, je však nadále platným zákonem, který určuje problematiku toho, jak by mělo být s dítětem zacházeno. Zákon pamatuje na to, že dítě může být z hlediska práva výrazně ovlivňováno negativním způsobem, například právě ve chvíli, kdy se se svými rodiči ocitá v rozvodovém řízení. Je jeho součástí, i když dítě samotné nečinilo takové kroky, které by k rozvodovému řízení měly vést. Právě proto, že se jedná o výrazně zainteresovanou osobu, která však nemá možnost se dostatečně bránit, v případě

dítěte nezletilého, je třeba, aby v právu existovaly instituty, jež dítěti zajistí takové postavení, které je pro ně vhodné.

Důvody, proč se sociálně-právní ochrana, kterou tento zákon upravuje, vztahuje i k rozvodovému řízení, je možné hledat v následujících bodech, které představují to, čím se primárně sociálně-právní ochrana dětí rozumí:

- ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině. (Zákon č. 359/1999 Sb., § 1 odst. 1)

Při pohledu na jednotlivé body je skutečně možné vidět, že je možnost v podstatě všechny vztáhnout na rozvodové řízení. V případě, že má zákon chránit práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, jednoznačně to je prvek, který souvisí přímo se střídavou péčí, která může být tím nejvhodnějším způsobem, jak zachovat pro dítě ty nejlepší možnosti vývoje a výchovy. Oprávněnými zájmy dítěte jsou i finanční prostředky, které je povinen jeden rodič dávat druhému, například jako výživné. Otec, pokud je dítě svěřeno matce má ze zákona povinnost placení výživného, což může stát ochránit, ale již nemůže zajistit to, aby zde bylo poskytnutí většího finančního plnění. Zákon č. 359/1999 Sb. se ve své náplni k rozvodové problematice vztahuje i v tom smyslu, že se snaží zajistit určité obnovení narušených funkcí rodiny. Rozvodové řízení a vyřešení problému toho, jak bude pečováno o dítě, je jedním ze základních úkolů rozvodového řízení, tudíž je sociálně-právní ochrana spíše doplňkovým institutem v této oblasti, který zajišťuje, aby skutečně bylo pamatováno na tato práva a aby se zájmy dítěte nedostávaly do pozadí, což jednoznačně není vhodným vývojem problému.

Zákon o sociálně-právní ochraně dítěte se dále ještě zaměřuje na náhradní formy péče o dítě, které nejsou nutně spojeny se samotným rozvodem, ale jsou v legislativě (minulé i současné) uvedeny především proto, aby byla péče o dítě zajištěna za všech podmínek, které mohou případně nastat. To tedy neplatí nutně na děti, jejichž rodiče se rozvádějí, ale vztahuje se to i na děti, které nemají rodiče, jejichž rodiče nemají dostatek finančních prostředků, případně své děti týrají, apod. Zákon č. 359/1999 Sb. je zákonem, který platí

i nadále po přijetí nového občanského zákoníku. Tuto úpravu nebylo nutné do občanského zákoníku přesunovat.

Zákon o rodině, tedy zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, byl právním aktem, který dlouhodobě upravoval rozvodovou problematiku a určoval, jak by mělo probíhat rozvodové řízení a jak by měla být zajištěna porozvodová péče o dítě. Jaké jsou základní náležitosti střídavé péče podle zákona, bylo upraveno v definici v úvodu podkapitoly 1.3, a v této podkapitole bude navázáno na to, jaká byla další zákonná úprava v této oblasti.

V první řadě je třeba si uvědomit, že není naprosto nezbytné, aby docházelo k rozhodnutí o rodičovské odpovědnosti formou soudní, ale je možné se dohodnout. Zákon o rodině přinášel poměrně jasné ustanovení, které toto určovalo: *„Rozhodnutí o úpravě výkonu rodičovské zodpovědnosti může být nahrazeno dohodou rodičů, která ke své platnosti potřebuje schválení soudu.“* (Zákon č. 94/1963 Sb., § 26 odst. 3) Soud se tak může stát pouze institucí, která schválí dohodu. Toto ustanovení je důležité především v tom smyslu, že ustanovuje primární význam dohody. Nemusí k ní dojít, ale je upřednostňována, respektive zákon na ni klade důraz jako na nástroj, který by mohl výrazně ulehčit rozvodové řízení, pokud jsou rozvádějící se manželé k takovému postupu ochotni.

Zákon dále stanovoval: *„Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, zejména vlohy, schopnosti a vývojové možnosti, a se zřetelem na životní poměry rodičů. Dbá, aby bylo respektováno právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi a právo druhého rodiče, jemuž nebude dítě svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti. Soud přihlédne rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, výchovné schopnosti a odpovědnosti rodiče, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné a též k hmotnému zabezpečení ze strany rodiče včetně bytových poměrů.“* (Zákon č. 94/1963 Sb., § 26 odst. 4)

Rozhodnout o tom, jaká bude zvolena forma péče, není ze strany soudu jednoduché, protože je třeba přihlédnout k poměrně velkému množství faktorů. Soud má tak poměrně náročnou úlohu, protože pokud rodiče nejsou schopni se dohodnout, je třeba situaci každého případu posuzovat jednotlivě a ujistit se, že tak nedojde k pochybení, které by

mohlo být například dáno tím, že nebude dostatečně zjištěno, jak jsou oba rodiče způsobilí k výchově, ale také jak jsou k dítěti zodpovědní citově, rozumově a mravně.

Citová, rozumová a mravní odpovědnost jsou pak pro soud tím základním, co by měl u každého rodiče zjišťovat, protože podceněním právě těchto složek chování daného rodiče by mohlo dojít k tomu, že by mohly být ovlivněny – negativním způsobem – citový, rozumový a mravní vývoj dítěte, protože v takovém rodiči by mělo dítě velmi nevhodný příklad.

Na základě výše uvedených poznatků a na základě dalších ustanovení, která se vztahují k rodičovské odpovědnosti po rozvodu, je možné definovat několik základních bodů, které určují právní základy:

- Je třeba zohlednit to, jaký je zájem dítěte.
- Pokud se jedná o dohodu o úpravě výkonu odpovědnosti, je třeba souhlasu soudu s touto dohodou.
- V případě dohody o styku rodičů s dítětem není nutné, aby tato dohoda byla schválena soudem.
- Soud může do stávající úpravy styků rodičů s dítětem zasáhnout v případě, že je to v zájmu výchovy anebo došlo ke změně poměrů v rodině, respektive ke změně poměrů mezi rodiči.
- Změnou poměrů může být i skutečnost, že jeden rodič nedovolí druhému se s dítětem stýkat. V takovém případě pak musí dojít k nové úpravě rozhodnutí o rodičovské odpovědnosti, respektive o výchovném prostředí.
- Soud má právo, aby omezil nebo zakázal styk některého z rodičů s dítětem, pokud pro to existují objektivní důvody. (Zákon č. 94/1963 Sb., § 27)

I když je důraz kladen na dohodu mezi rodiči, jednoznačně nelze omezovat moc soudu, který nakonec je vždy tím, kdo může rozhodnout jinak i přesto, že se rodiče dohodnou. Soud by měl naplňovat výše uváděnou sociálně-právní ochranu dítěte, kdy v některých případech je jednoduše lepší, aby dítě bylo svěřeno jen jednomu rodiči, protože v případě střídavé péče by mohlo dojít k negativnímu vlivu na výchovu dítěte. Význam soudu byl pak ještě podržen následujícím ustanovením zákona o rodině: „*Nedohodnou-li se rodiče o podstatných věcech při výkonu rodičovské zodpovědnosti, rozhodne soud.*“ (Zákon č.

94/1963 Sb., § 49) Dohoda je na prvním místě, ale soud má povinnost zasáhnout, pokud k dohodě nedojde.

Pokud by se mělo shrnout, proč je střídavá péče jedním z důležitých institutů rozvodového řízení a jednou z upřednostňovaných metod toho, jak by se mělo o dítě pečovat, je třeba vycházet z ustanovení, které bylo také obsaženo v zákoně o rodině, kde se přímo uvádělo: „*Rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům.*“ (Zákon č. 94/1963 Sb., § 34 odst. 1) Tím, že se muž a žena stanou rodiči, automaticky na ně přechází rodičovská odpovědnost. Vzhledem k tomu, že se jedná o odpovědnost rodičovskou, nikoli manželskou, tato odpovědnost nezaniká ani po rozvodu a mělo by tedy dojít k tomu, že se oba rodiče budou o své dítě určitým způsobem starat. Střídavá péče je pak v podstatě nejbližším substitutem standardní rodinné péče, protože o dítě stále svorně pečují oba rodiče, ač už tomu tak není v jedné domácnosti.

V současné době už nejsou tato ustanovení v tomto přesném znění platná, ale je logické, že nový občanský zákoník musel vycházet právě z této úpravy, protože ta se zaměřuje na problematiku poměrně komplexně a jde jí o to, aby byla zachována co největší možnost toho, že bude dítě vyrůstat s oběma rodiči. Ještě před tím, než bude definován stav problematiky na základě současné právní úpravy, tedy především na základě občanského zákoníku, je zde citace z judikátu, který upozorňuje na to, že i když je na prvním místě dohoda a až pak přichází na řadu soudní řešení, neměl by soud nutně jednat tak, aby sám rozhodnul, ale stále by měl mít na vědomí, že jsou to právě dohody, které by měly dítěti prospět nejvíce. Toto by mělo platit také v případě, kdy rodiče dají nejprve najevo, že o dohodu ve věci střídavé péče o dítě nemají zájem. V takové situaci by měl příslušný soud postupovat na základě následujícího rozhodnutí, které bylo vydáno jako Nález Ústavního soudu v roce 2010: „*Jakkoli střídavá péče předpokládá ze strany rodičů především toleranci, společnou vůli a schopnost spolu komunikovat a spolupracovat (a zejména nezapojovat dítě do svých vzájemných problémů), nesmí soud na způsob této výchovy rezignovat už tehdy, kdy jeden z rodičů s tímto způsobem výchovy pro formu nesouhlasí. Jestliže soudy opřely svá rozhodnutí o tvrzení resp. nesouhlas matky a tento nesouhlas byl ve skutečnosti jedinou překážkou pro výrok o střídavé výchově nezletilé (jako znalcem deklarované optimální variantě, zcela vyhovující zájmu dítěte), pak jej musí i bez návrhu podrobit zkoumání a učinit předmětem dokazování. Nesouhlas matky se střídavou péčí může být relevantní pouze tehdy, je-li vybudován na důvodech, jež jsou způsobitelné*

intenzivním způsobem negativně zasahovat do zájmu dítěte.“ (Nález Ústavního soudu ze dne 23. února 2010, sp. zn. III. ÚS 1206/09)

Zajištění střídavé péče na základě úpravy platné do konce roku 2013 tedy bylo určitým způsobem omezováno, což bylo ale dáno tím, že zde mohly být skutečnosti, které k tomuto omezení možnosti střídavé péče opravdu vedly. Pokud se jedná o skutečnosti, které jsou objektivní a které by vedly k narušení výchovy a vývoje dítěte, a to z různých pohledů (mravní, sociální, citový, rozumový, atd.), je třeba tuto skutečnost vzít na vědomí a ujistit se, že dítě skutečně bude v takové péči, která je pro ně nejvhodnější. Nemůže, respektive nemělo by dojít k tomu, že se dítě dostane do střídavé péče i přesto, kdy jeden z rodičů není schopen nebo ochoten tuto péči zajistit. Úloha soudu tak jednoznačně není jednoduchá a je třeba každý případ projednávat velmi svědomitě. V tomto směru je pak rozvodové řízení a zajištění vhodné rodičovské péče poměrně náročným soudním úkonem, který, pokud by došlo k pochybení, může mít vážné následky pro budoucnost dítěte. Význam soudu, v případě, kdy se rodiče na péči nedohodnou, je tak naprosto stěžejní, a to by se nemělo měnit ani s novou legislativou platnou od ledna 2014.

2.2 Novela zákona o rodině

Fakticky se nejedná o novelu zákona o rodině, ale tento zákon se skutečně mění. Mění se tím způsobem, že je k 1. lednu 2014 rušen, protože úprava, která byla do té doby ve specifickém zákoně, se stala součástí nově přijatého, schváleného a od 1. ledna 2014 i platného občanského zákoníku. V podstatě tak došlo k tomu, že rodinná problematika se spojila s problematikou občanskou a byl tak vytvořen komplex práva, které se vztahuje k občanovi a který je zaštiťovaný primárně jedním zákonem a ne několika, jako tomu bylo doposud. Zda se takové spojení ukáže skutečně přínosným, bude možné říct až později, podle toho, jaká bude praxe. Na druhou stranu jedná se o poměrně logické tematické sjednocení, kdy rodina jednoznačně patří do občanského práva a týká se občana jako takového, stejně jako se ho může týkat rozvod, který je s rodinou také spojený. V současné době patrně více než kdy jindy, jak bylo prezentováno i v rámci statistiky v první kapitole této práce.

Tato podkapitola se tedy komplexněji zaměřuje na to, k jakým změnám došlo z hlediska nové zákonné úpravy, primárně je zaměřeno pak na střídavou péči, jejíž úprava v zákoně o rodině byla poměrně jednoduchá a bylo ponecháno na dohodě rodičů, případně na soudu,

aby se postaral o to, že bude střídavá výchova v případě daného rozváděného manželství aplikována či nikoli. Následující text tedy pracuje s novým občanským zákoníkem.

Vzhledem k tomu, že střídavá péče je nadále spojena s rozvodem, ke změně takového ustanovení samozřejmě nemohlo dojít, věnuje se občanský zákoník primárně rozvodu, jehož uplatnění je v podstatě stejné jako v úpravě předchozí: „*Manželství může být rozvedeno, je-li soužití manželů hluboce, trvale a nenapravitelně rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 755 odst. 1) Jedná se o jasné a věcné vymezení problematiky, které ale na první pohled nezohledňuje jednu zásadní osobu – tou je samozřejmě dítě. Z tohoto důvodu je úprava širší a zákon formou negativistickou vymezuje konkrétní případy, kdy není možné manželství rozvést. To nelze z následujících přesně stanovených příčin:

- pokud je rozvod v rozporu se zájmem nezletilého dítěte manželů, které nenabylo plné svéprávnosti, který je dán zvláštními důvody, přičemž zájem dítěte na trvání manželství soud zjistí i dotazem u opatrovníka jmenovaného soudem pro řízení o úpravu poměrů k dítěti na dobu po rozvodu,
- pokud je rozvod v rozporu se zájmem manžela, který se na rozvratu porušením manželských povinností převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvláště závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství, ledaže manželé spolu již nežijí alespoň po dobu tří let. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 755 odst. 2)

Zákon v tomto smyslu tedy nadále na dítě pamatuje a určuje, že není možné manželství rozvést, pokud se ukáží skutečnosti, které by vedly k tomu, že by dítě bylo ohroženo, nemuselo by k rozvodu dojít. Důležité je ale si zároveň uvědomit, že v tomto bodě je zákon nadále poměrně nekonkrétní a není jasně uváděno, jaké jsou ony „zájmy nezletilého dítěte“ a „zvláštní důvody“, pro které je možné manželství nerozvádět. V tomto směru je jednoznačně opět zaměřeno na to, že každý případ je velmi individuální a podle toho je třeba k němu přistupovat. Přesto ale zákon právě v této úpravě přináší velmi zásadní skutečnost, a to je význam toho, co si dítě myslí a co si přeje. Na to je nadále nahlíženo a dítě je tak v podstatě středem rozvodu v tom smyslu, že rozvod musí nadále probíhat tak, aby právě dítě bylo tímto co nejméně poznamenáno a aby bylo zajištěno, že péče dítěte bude nejvhodnější. To je určeno také ustanovením, že manželství nikdy nemůže být

rozvedeno do chvíle, než bude rozhodnuto o tom, jak bude o dítě postaráno v době po rozvodu manželství. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 755 odst. 3)

Problematika rozvodového řízení ve spojitosti s tím, aby byla zajištěna ochrana nezletilého dítěte a následná péče o něj, je pak podrobněji rozpracována v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku: *„Ochrana nezletilého dítěte, které nenabylo plné svéprávnosti je formálně vyjádřena poukazem na zvláštní řízení, v němž je třeba především rozhodnout, jaké budou poměry tohoto dítěte, po rozvodu manželství jeho rodičů. V případě rozvodového řízení, v němž soud rozhodující o rozvodu zjišťuje příčiny rozvratu manželství, soud rozhodující o poměrech dítěte dohodu rodičů (i toto rozhodnutí je rozhodnutím meritorním). Toto zvláštní řízení nemůže být spojeno s řízením o rozvodu, protože řízení o rozvodu je vždy řízením sporným, totiž spravuje se pravidly o řízení sporném, zatímco řízení o poměrech dítěte je vždy řízením nesporným, tj. spravuje se pravidly pro nesporná řízení, zejména zde totiž platí princip vyšetřovací.“* (Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, § 755)

Na základě tohoto určení je pak možné i z teoretického hlediska vidět, že dochází k zásadnímu vyčlenění řízení o poměrech dítěte. Toto řízení je specifické a je dáno právě spornou podstatou rozvodového řízení. Musí tedy dojít k tomu, že bude na dítě brán zásadní zřetel, aby nedošlo k narušení jeho výchovy a vývoje. V tomto směru nepřináší nový občanský zákoník z hlediska své úpravy až tak zásadní změny, pouze je nadále akcentováno, že význam toho, co dítě chce a co uvede je zásadní a musí na jeho slovo být brán zřetel, pokud soud uzná, že jeho výpověď je skutečně objektivní, respektive že výpověď dítěte není nijak ovlivněna vůlí některého z rodičů. Z tohoto důvodu je pak důležité určení osoby opatrovníka, která do jisté míry mluví za dítě. Mělo by se jednat o osobu nestrannou, aby bylo možné hovořit o objektivitě.

V případě střídavé péče je občanský zákoník podobně stručný jako zákon o rodině. V občanském zákoníku se uvádějí následující základní ustanovení, které se týkají určení toho, zda bude využita střídavá péče, či nikoli: *„Má-li být rozhodnuto o rozvodu manželství rodičů dítěte, soud nejprve určí, jak bude každý z rodičů napříště o dítě pečovat, a to s uvážením zájmu dítěte; s tímto zřetelem se od souhlasného stanoviska rodičů soud odchýlí jen tehdy, vyžaduje-li to zájem dítěte. Soud vezme v úvahu nejen vztah dítěte ke každému z rodičů, ale také jeho vztah k sourozencům, popřípadě i k prarodičům.“* (Zákon č. 89/2012 Sb., § 906 odst. 1) Přičemž je třeba také doplnit, že soud může

rozhodnout na základě schválení dohody rodičů, pokud tato dohoda není očividně v nesouladu se zájmy nezletilého dítěte.

Střídavá péče tady pak není přímo uvedena, ale z ustanovení vyplývá, že se jedná o jednu možnost toho, jak budou rodiče o dítě pečovat. Z toho, že zde není střídavá péče uvedena – a dále je uváděna pouze jako jedna z možností – logicky vyplývá, že skutečně je takovou. Není to nutně preferovaná varianta, protože preferovanou variantou je taková, s kterou souhlasí dítě, pokud je možné k názoru nezletilého dítěte přihlédnout. Právě vůle dítěte je v této úpravě více akcentována než doposud, což je jen na podporu praxe a toho, aby skutečně docházelo k akcentování názoru dítěte a jeho zájmu. Nelze tvrdit, že by tomu tak nebylo, ale tohle zdůraznění i v zákoně, a to několikanásobné, je jen upozorněním na to, aby se tak skutečně dělo. Vždy je ale na soudu, zda k tomuto skutečně přihlédne, respektive zda okolnosti dovolují tomu, aby vůle dítěte byla akceptována. Nejen věk dítěte toto může omezit.

Pokud se zaměříme přímo na střídavou péči a na její ustanovení v zákoně, nečiní se tak přímo definicí, ale v podstatě pouze vymezením toho, že se jedná o jednu z forem, které jsou aplikovatelné v případě péče o dítě. Zákon konkrétně ustanovuje: „*Soud může svěřit dítě do péče jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Má-li být dítě svěřeno do společné péče, je třeba, aby s tím rodiče souhlasili.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 907 odst. 1)

Z tohoto výčtu je jednoznačně patrné, že střídavá péče není nijak zásadně upřednostňována. Upřednostňovanou variantou je obecně ta, že dítě zůstává v péči rodičů, soud pak rozhodne o specifikaci této péče a toho, jak by měla probíhat. Primárně je ale opět třeba vyzdvihnout dohodu, která se v současné úpravě stává zásadním nástrojem, a to především z toho hlediska, že ji předchodí úprava tak zásadně neakcentovala, což se v případě soudního řízení mohlo stát problémem a bylo pak nutné vycházet z judikatury, jak byla prezentována i v této práci. Současná právní úprava, ať už v oblasti rozvodového řízení, anebo jakéhokoli sporného řízení, se snaží o to, aby se spory řešily mimosoudní cestou. Je to jak z toho důvodu, že taková cesta je mnohdy přijatelnější pro obě strany, pokud se obě strany svorně dohodnou, tak je to i proto, že bude ulehčeno soudům, které se budou moci soustředit na další, náročnější případy. Pokud se rozvádějící se manželé dokáží dohodnout i na formě péče o dítě, jedná se jednoznačně o pozitivum, i oni by však měli

akceptovat přání dítěte. Pokud k dohodě nedojde, soud je pak nadále tím, kdo ve věci finálně rozhodne.

Dohoda rodičů je zdůrazňována v následujícím ustanovení občanského zákoníku: „*Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 908) Soud je v tomto směru až druhou instancí a rodiče by se měli pokusit najít společný konsensus. Toto je důležité nikoli nutně pro jejich vztah, ale zejména pro jejich dítě. Pokud se rodiče dohodnou, je zde větší předpoklad toho, že se budou schopni dohodnout i v následujících letech, kdy budou společně na základě zvoleného a dohodnutého způsobu vychovávat své dítě. Pokud není konsensus rodičů možný, nezbyvá jiná varianta, než aby ve věci rozhodl soud.

Důvodová zpráva pak doplňuje: „*Upravují se již standardní způsoby další péče o dítě. Na rozdíl od dosavadního stavu, kdy zákonodárce – zřejmě ve spěchu – vypustil pasáž o nutné dohodě rodičů při svěřením dítěte oběma rodičům a soudy musely – nejednou s obtížemi – tuto nezbytnost prosazovat vlastní autoritou, mluví se o potřebě dohody výslovně (judikatura v tomto ohledu je ovšem dnes jednoznačná – nicméně v souvislosti s novou právní úpravou mohou pokusy o jiný výklad znovu oživit). Mluví-li se o péči obou rodičů, vždy se tím rozumí buď společná, nebo střídavá péče rodičů.*“ (Důvodová zpráva k občanskému zákoníku, § 906 a § 907)

I v tomto doplnění se v podstatě uvádí, že střídavá péče není zásadní varianta, ale jedná se o jeden způsob, který by měl být aplikován v případě, že jsou k tomu vhodné podmínky a že se tak rodiče rozhodnou, respektive tak soud rozhodne na základě přihlédnutí k zájmu dítěte. Střídavou péči lze ale považovat za jednu z vhodných variant toho, jak alespoň částečně pokračovat v rodičovské péči takové, jaká je přirozená pro rodinu, kde manželé žijí společně v manželství.

Jak již bylo několikrát zopakováno a zdůrazněno, pokud rozhoduje o péči o dítě soud, musí přihlédnout k zájmu dítěte. Jedná se o poměrně obecné posouzení, a tak občanský zákoník přesně definuje, jaké jsou požadavky na ono „přihlédnutí k zájmu“. Soud musí přihlédnout k následujícím aspektům:

- osobnost dítěte, zejména jeho vlohy a schopnosti ve vztahu k vývojovým možnostem a životním poměrům rodičů,
- citová orientace a zázemí dítěte,

- výchovné schopnosti každého z rodičů,
- stávající a očekávaná stálost výchovného prostředí, v němž má dítě napříště žít,
- citové vazby dítěte k jeho sourozencům, prarodičům, popřípadě dalším příbuzným i nepříbuzným osobám,
- předchozí péče ze strany obou rodičů a jejich dbání na citovou, rozumovou a mravní výchovu dítěte,
- lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje v případě svěřeni do péče jednoho z rodičů. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 907 odst. 2)

I přesto, že dosavadní náznaky v úpravě vedly spíše k dojmu, že není střídavá péče upřednostňována, následující ustanovení to mírně poupravuje, i když nevyzdvihuje nutně význam střídavé péče, ale obecně takové péče, kdy se na výchově dítěte podílejí nadále oba rodiče. Je pouze na jejich dohodě, případně na rozhodnutí soudu, jak taková společná výchova bude probíhat, pokud je možné ji skutečně v daném případě využít vzhledem k okolnostem. V novém občanském zákoníku se konkrétně ustanovuje následující: „*Soud při rozhodování o svěřeni dítěte do péče dbá rovněž na právo dítěte na péči obou rodičů a udržování pravidelného osobního styku s nimi, na právo druhého rodiče, jemuž dítě nebude svěřeno, na pravidelnou informaci o dítěti, dále soud bere zřetel rovněž ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově dítěte s druhým rodičem.*“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 907 odst. 3)

Občanský zákoník tak v podstatě pokračuje v úpravě předchozí, která ustanovovala, že rodičovská odpovědnost náleží oběma rodičům. Tento odstavec občanského zákoníku je jen potvrzením této skutečnosti, protože druhý rodič má vždy právo na to, aby určitým způsobem do výchovy svého dítěte zasahoval, ať už tím, že se dovídá informace o výchově a další informace o dítěti, anebo tím, že se bude o výchovu dělit právě formou střídavé péče. Zákon se tak maximálně snaží zajistit, aby nová forma péče nadále do jisté míry suplovala klasickou rodičovskou péči. Samozřejmě, vždy je třeba přihlídnout k okolnostem a k zájmu dítěte a jeho přání. Také v případě, kdy nejsou rozvádějící se manželé schopni se dohodnout na péči o dítě sami, je zde předpoklad, že by střídavé péče mohla být problémem. Pokud bude rozhodovat soud, ten by však nikdy neměl upustit od toho, aby se stále ještě pokusil s rodiči na některé formě společné péče dohodnout. Opět se pak potvrzuje, že tyto případy jsou velmi individuální a je velmi těžké zobecňovat. Soud

musí znát za každou cenu co největší množství informací a poznat rodinné poměry, aby pak mohl kvalitně a vhodně rozhodnout.

Zákonnou úpravu v současné době je možné považovat za vhodnější především v tom smyslu, že je kladen větší důraz na zájem a přání dítěte, jehož péče je primárním zájmem zákona, ale také z toho důvodu, že je více akcentována dohoda, která by měla pomoci tomu, aby dítě mohlo být vychovááno pro něj nejvhodnějším způsobem. Samozřejmě, ani nejlepší dohoda to nemůže zaručit, stejně jako to nezaručí soudní rozhodnutí, pokud k němu musí dojít, ale přesto je u dohody předpoklad, že její výsledek by mohl být pozitivnější. Pokud se rozvádějící se rodiče sami dohodnou na střídavé péči, mohla by tato být opravdu přínosem pro dítě, respektive by měla mít co nejméně negativních dopadů v rámci dané situace – odděleného života rodičů.

2.3 Střídavá výchova a její rizika

Ač je střídavá péče jednou z forem porozvodové péče o dítě, které jsou preferovány, především pak z toho důvodu, že stále zůstává zachována určitá základní myšlenka rodiny, kdy dítě má oba dva rodiče, nejedná se o formu, která by měla své nevýhody. Samozřejmě jsou zde klasická rizika toho, že bude dítě ovlivněno nevhodným prostředím, apod., ale to jsou rizika, která na dítě mohou dopadat i v případě, kdy se rodina nerozvádí, ale je ze své podstaty nefunkční – např. násilí v rodině, alkoholismus, apod. Přesto nelze brát střídavou péči jako jednoznačně pozitivní, ale je třeba si uvědomit, že nevýhody zde skutečně jsou a je třeba s nimi počítat nejlépe již v případě, kdy dochází k dohodě mezi rodiči, kdy se určuje, jaká forma péče bude zvolena. V případě, že toto vědět nebudou, může dojít k tomu, že péče bude zvolena nevhodně. Nezáleží tedy jen na okolnostech, na zájmu dítěte, ale také částečně na samotné proveditelnosti a vhodnosti jednotlivých forem porozvodové péče o dítě.

Radimská (200, s. 10) ve své práci prezentuje definici, která shrnuje výhody a nevýhody střídavé péče do jedné jediné věty: „*Výhody jsou řádu vztahového, nevýhody jsou řádu praktického.*“ Jak je patrné, jedná se o definici poměrně přesnou, i když zůstává velmi obecná. Základní přínos tkví v tom, že dítě má nadále dva rodiče a s oběma rodiči bude mít pravděpodobně poměrně dobrý vztah, což nakonec může vést k tomu, že i rodiče spolu budou vycházet, pokud spolu po rozvodu a během rozvodu nevyházeli. Tato forma péče tak obecně může vést k tomu, že dojde ke zlepšení vztahů a dítě nebude strádat tím, že

nemá jednoho rodiče, pokud by se jednalo o svěřením do péče, kdy jeden rodič by směl dítě pouze navštěvovat.

Přesto definice akcentuje i skutečnost, že jsou zde nedostatky, které prostě není možné jen tak přehlédnout. Jedná se o nedostatky spojené s praktickými skutečnostmi, jako jsou potřeba dojíždění, která zvyšuje časovou náročnost, problémy mohou nastat, pokud má rodič zpoždění, musí se časově více přizpůsobovat, což může být poměrně náročné, a to nejen pro rodiče, ale samozřejmě i pro dítě. Už z principu je pak poměrně logické, že je střídavá výchova těžko aplikovatelná v případě, kdy jsou rodiče od sebe vzdáleni a každý žije v jiném městě – dítě nemůže docházet do jiné školy, ale bude stále navštěvovat jednu a ne jinou pokaždé, kdy bude u druhého rodiče.

Warshak (1996) se na problematiku střídavé péče dívá ještě negativněji. Je přesvědčen, že střídavá péče je sice dobrou myšlenkou, leč nemůže nikdy fungovat. Důvody toho, proč střídavá péče nemůže nikdy fungovat, vidí v tom, že vzhledem k tomu, že pár není schopen žít v manželském svazku, nebyl tedy schopný se domluvit na společném manželském životě, nebudou muž a žena ani schopni se po rozvodu dohodnout na tom, jak budou dítě vychovávat. Z toho tedy plyne, že dítě nikdy nemůže vyrůstat v takovém prostředí, které pro něj bude vhodné. Warshak (1996) navíc argumentuje tím, že v takovém případě je velká pravděpodobnost, že dítě bude využíváno jako nástroj v konfliktu mezi matkou a otcem. Přesto ale autor a jeho následovníci především připouští, že zároveň může dojít ke zvýšení pravděpodobnosti toho, že díky oddělenému životu a pouze společné péči o dítě, dochází ke snižování napětí, protože rodičovské povinnosti jsou rozděleny a rodiče se tak v podstatě soustředí na svoje povinnosti a na svůj čas s dítětem.

Z tohoto poznání v podstatě vyplývá, že nedostatky se mohou za určitých okolností stát příležitostmi pro to, aby dítě vyrůstalo ve fungujícím prostředí, anebo alespoň v takovém prostředí, které je dostatečně fungující ve srovnání s ostatními možnostmi, které mohou následovat po rozvodu. Tato ambivalence, která plyne i z Warshakových teorií (Warshak, 1996), je dána jednoduše tím, že rodiče jsou pořád jedinci, kteří mají individuální schopnosti a jejich osobní vlastnosti jednoduše vedou k tomu, že se navzájem nejsou schopni dohodnout. Anebo naopak se mohou dostat do stavu, kdy raději upřednostní dítě. To ale není samozřejmostí. Lidská povaha se zde naplno ukazuje, a tak i když soud nějak rozhodne, může se nakonec ukázat, že tato varianta není dostatečně funkční a případně je nutné i formu výchovy změnit a přestoupit na jinou, která by byla pro výchovu a vývoj

nezletilého dítě přínosnější. Když se během rozvodu vezmou v úvahu všechny okolnosti, přesto je možné, že se střídavá péče ukáže jako variantou, která není vhodná.

Špaňhelová (2010) vedle Warshaka tak kritická není a vidí nedostatky pouze dílčí, nikoli nedostatky celkové jako forma péče. Hlavní negativum Špaňhelová (2010) vidí v tom, že je zde časová náročnost, která je problematická hlavně z počátku, než si rodiče na tento styl výchovy zvyknou, a samozřejmě i než si zvykne dítě, protože i ono je primárně tím, kdo se přesouvá z místa na místo. Nejedná se ale pouze o časovou náročnost, jsou zde další aspekty, které Špaňhelová (2010) zmiňuje. Tato náročnost je finanční a i psychická. Matka může mít problém s tím, že se otec stará o dítě sám a ona v podstatě nemá vliv na čas, který dítě s otcem tráví. To navíc může být podpořeno ještě tím, že otec má novou partnerku a matce se nemusí zamlouvat, že její dítě tráví čas s jinou ženou. Fyzické problémy se mohou projevit u dítěte, které není zvyklé na dojíždění, a tak zpočátku může trpět únavou, která obecně prostupuje jeho denní nasazení. Může se to projevit pak i psychicky, kdy dítě je protivné, mění nálady, apod.

V takových případech záleží především na rodičích, jak se k problému postaví. Jsou to oni, kdo mají odpovědnost, což znamená, že v podstatě rozvodem musejí přijmout i následky. Pokud se dohodnou na střídavé péči, je zde předpoklad, že se tuto péči budou snažit praktikovat co nejvhodnějším způsobem. Záleží pak na rodičích, jak se budou snažit, jak se budou stavět k tomu, aby dítěti co nejvíce ulehčili danou situaci a snažili se mu trochu zpříjemnit ty nedostatky, které s sebou střídavá péče nese. Podle Špaňhelové (2010) je tak v podstatě na rodičích, aby celou situaci zvládli. Je to pochopitelné, protože je odpovědnost na nich. A pokud se rozhodnou, že je střídavá péče vhodným způsobem toho, jak se o dítě postarat, měli by mít vůli a snahu takový předpoklad skutečně naplnit. Jestli k jeho naplnění dojde, pak záleží opět na jednotlivých individuálních případech a osobách.

Negativní stránky pak shrnuje Jáklová (2009, online), která se ve svém textu snaží vymezit všechny prvky, které jsou se střídavou péčí spojeny. Na těchto bodech je patrné, že střídavou péči je třeba přijmout s negativy, která s sebou nese a případně se je pokusit eliminovat, pokud je to možné. V každém případě je eliminování těchto negativ na rodičích a na tom, jak se ke střídavé péči postaví, protože dítě s těmito negativy samo mnoho nezmuže. Podle Jáklové (2009, online) negativa jsou:

- zvýšené nároky na dítě s ohledem na neustále změny prostředí (výchovného i bydlení),

- časová a ekonomická náročnost,
- vysoké nároky na spolupráci a komunikaci rozvedených rodičů (nefunguje v případech, kdy jeden či oba rodiče nadřazují své potřeby potřebám dětí nebo se nejsou schopni dohodnout). (Jaklová, 2009, online)

Střídavá péče by se tak mohla jevit jako varianta, která není příliš přínosná, ale je nutné si uvědomit, že s každou variantou péče přicházejí určitá negativa, s nimiž je prostě nutné počítat. Svěření do péče jednomu rodiči omezuje dítě v tom smyslu, že na něj nemá vliv rodič druhý, tato skutečnost se sama o sobě může projevit například ve škole, kdy dítě může být i kvůli této skutečnosti šikanováno. V případě společné péče je pak větší pravděpodobnost, že dojde ke konfliktu mezi rodiči, protože ti očividně chtěli manželství ukončit, a pokračování touto formou může být příliš náročné na jejich už tak poměrně problémový vztah.

Pro rodiče, kteří se rozvádějí, by za žádnou cenu nemělo být primární, aby vyvolávaly konflikty mezi sebou, ale mělo by to být to, aby zajistili svému dítěti co nejlepší péči. To znamená i to, že by si měli zjistit všechny dostupné informace a ujistit se, že forma péče, kterou zvolí, bude pro ně a hlavně pro jejich děti ta nejvhodnější. Proto je třeba znát i negativa, která ze střídavé péče mohou vzniknout.

2.4 Výchova dětí z neúplných rodin

Kromě toho, že je pro práci primární to, jak je řešena střídavá péče v České republice, zásadní je také pojem neúplná rodina, která je součástí dále provedeného výzkumu, kde jsou porovnávány názory rodičů, kteří praktikují střídavou péči, anebo jsou právě jediným rodičem, který se o dítě stará. Neúplná rodina je také formou, jak vychovávat dítě. Jedná se o formu, která je velmi často nevyhnutelná, a to buď z důvodu, že došlo ke smrti jednoho z rodičů, anebo z důvodu, že druhý rodič se o dítě nechtěl starat.

Neúplnost rodiny je možné tedy definovat takovým způsobem, že se jedná o rodinu, ve které z určitého konkrétního důvodu chybí jeden rodič. Důvodem může být úmrtí rodiče, rozvod rodičů anebo skutečnost, že matka je svobodná a sama vychovává dítě, aniž by došlo ke smrti rodiče anebo k rozvodu. V každém případě se jedná o stav, který je určitým způsobem negativní pro výchovu dítěte.

„Ať už je rodina z jakéhokoliv důvodu neúplná, tak trpí pěti podobnými druhy stresu. Nízkou úrovní příjmů, menší kapacitou na zvládání náročných životních situací, zmenšenou sociální podporou a zájmem ze strany z okolí, chyběním citové podpory a dělby práce při vedení domácnosti a traumatickou událostí nebo sledem událostí, kterými se nový životní styl začíná.“ (Mühlpachr, 2008, s. 149 - 150)

Neúplnost rodiny jednoznačně není aspektem, který by byl bez následků na dítě, ale to neznamená, že by ani neúplná rodina nemohla fungovat. Je to podobný případ jako střídavá péče. Nejedná se o přirozený stav, tedy takový stav, kdy má dítě oba rodiče, kteří žijí v manželství a oba mají zájem na tom dítě vychovávat. Je proto logické, že zde budou problémy, s nimiž se samotný rodič bude muset vyrovnat. V některých případech může být taková situace lepší (rodič má dobré zaměstnání, prarodiče pomáhají, apod.), ale v některých případech se mohou tyto problémy prohlubovat a skutečně dojde k tomu, že se z neúplné rodiny stává skutečně problém, který je třeba řešit. Na druhou stranu se nabízí zajímavá myšlenka, která byla prezentována Matějčkem (1986, s. 29): *„Můžeme ovšem uvažovat, jak dalece se liší neúplná rodina, kde například otec fyzicky není přítomen v důsledku úmrtí, rozvodu, emigrace apod., od úplné rodiny, kde otec neplní svou funkci a je „nepřítomen“ nebo jen zkomoleně přítomen psychologicky, například v důsledku alkoholismu.“* Je tedy otázkou. Co je lépe? Aby dítě žilo se dvěma rodiči, kdy ale jeden nemá o dítě a jeho výchovu zájem? Anebo je lépe, aby žilo s jediným rodičem, který se o dítě starat chce, a to i na úkor toho, že tak bude muset činit sám a je si tedy vědom toho, že takové rozhodnutí s sebou přinese těžkosti, jež bude třeba překonat. Jednoznačně není takové rozhodnutí jednoduché, ale jak se ukazuje, ani rodina nemusí být nejvhodnějším prostředím, pokud je jeden z rodičů takový, že se vlastně nechová způsobem, jak by se od něj v rámci rodiny očekávalo – nesnaží se vychovávat dítě, nesnaží se o to, aby rodina fungovala, ale naopak projevuje takové způsoby chování a jednání, v jejichž případě dochází k tomu, že rodič sám je příčinnou nefunkčnosti rodiny. Záleží pak jen na stupni toho, jak moc k porušování funkcí rodiny dochází. Neúplná rodina se pak v podstatě stává vykoupením nejen pro rodiče, ale samozřejmě i pro dítě, které bude méně ovlivňováno negativními projevy rodiče, který život rodiny narušuje.

Neúplná rodina tak nemusí být nutně horším stavem pro rodiče a dítě, v některých případech se může jednat o polepšení, tedy vzhledem ve srovnání k předchozímu stavu. O tom, že neúplná rodina v současné době není již stavem, který by bylo možné označit za výjimečný, svědčí i data, která jsou prezentována v tabulce č. 1. Tato data prezentují vývoj

počtu neúplných rodin v posledních 50 letech, kdy je na první pohled zřejmé, že k vývoji skutečně došlo a že stav se postupně mění, a to ve smyslu nárůstu počtu neúplných rodin ve srovnání s celkovým počtem rodin, které jsou v České republice a dříve v Československu evidovány.

Tabulka 1: Absolutní vývoj počtu neúplných rodin (v tisících)

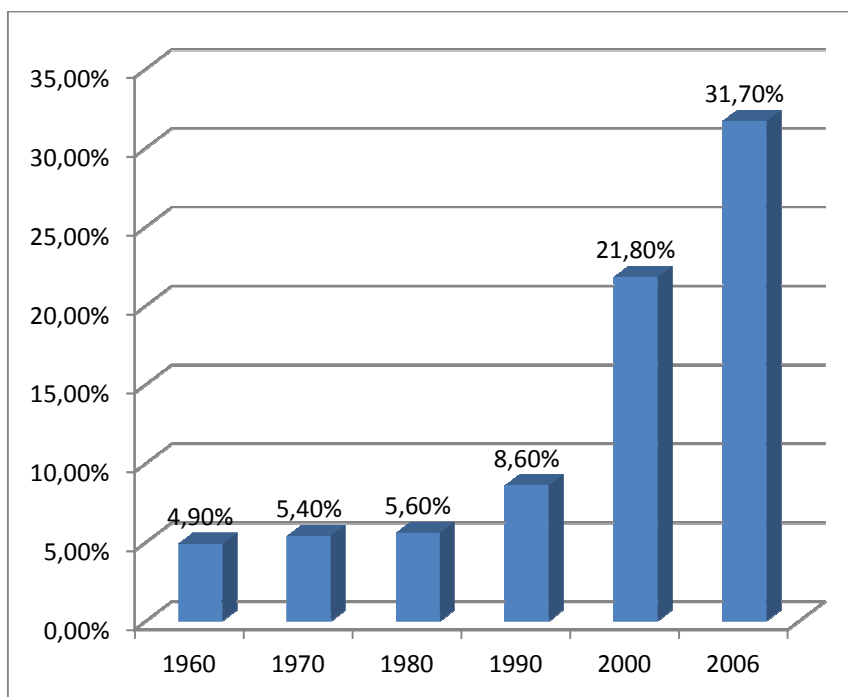
	Domácnosti celkem	Neúplné rodiny	Podíl neúplných rodin
1961	3 035	250	8,24%
1970	3 365	307	9,12%
1980	3 791	325	8,57%
1991	3 984	434	10,89%
2001	4 216	576	13,66%
2011	4 375	612	13,99%

Zdroj: ČSÚ (2013a, online)

Na první pohled je patrné, že vývoj je spíše negativní, tedy v tom smyslu, že dlouhodobě je zde přítomný trend, kdy přibývá neúplných rodin, alespoň tedy na příkladu České republiky. Je zde období, kdy došlo k poklesu počtu neúplných rodin, a to během 70. let (projevilo se to na hodnotě v roce 1980), ale následně došlo k výraznému nárůstu, který začal v posledních letech stagnovat a za posledních deset let (v rámci sledovaných údajů), byl nárůst počtu neúplných rodin poměrně malý, a to hlavně ve srovnání s celkovým počtem domácností. Pokračuje tedy trend, že se počet neúplných domácností zvyšuje. Skutečně se tedy nejedná o výjimečný stav, což je dáno i vysokou rozvodovostí, jak byla v rámci práce již prezentována. Není vhodné hovořit o tom, že tento stav je přínosný, nebo správný, ale je to stav, který je daný a je otázkou, zda vůbec může dojít k tomu, aby se takový vývoj zastavil, nebo dokonce obrátil. Ano, v posledních letech k určitému pozastavení došlo, ale jednoznačně ne k obrátu. Je pak vhodné sledovat tento vývoj i v následujících letech, aby bylo možné udělat si představu o tom, jestli počet neúplných rodin nadále roste a jestli se stále více nepřibližuje k hodnotě 20 %, což by znamenalo pětinu domácností. To je již hodnota, kterou lze jistě považovat za velmi vysokou a je pak

otázkou, zda by neměly být podniknuty určité kroky, aby k takovému stavu nedocházelo. Zůstává pak otázkou, jaké nástroje by měly být použity.

Následující graf prezentuje podobný vývoj, který je ale tentokrát zaměřen na to, jak velký počet dětí (v procentech) žije v neúplných rodinách. Jak je na tomto vývoji vidět, jedná se o skutečně unikátní vývoj, který naznačuje, že manželství se velmi často rozvádí i v případě, že má rodina větší počet dětí. Do jisté míry to pak svědčí o tom, že odpovědnost za děti není dostatečně silná, ale také o tom, že se mezi manžely objevují takové aspekty, které stále více a více vedou k ukončení manželství v podstatě za jakýchkoli okolností, tedy i na úkor výchovy dítěte. Kazuistiky v praktické části ale prezentují, že někdy existují naprosto objektivní důvody pro rozvod manželství.

Obrázek 2: Vývoj procentního počtu dětí vyrůstajících v neúplných rodinách (Šťastná, 2009, s. 14)

Za posledních padesát let tedy došlo k nárůstu o více jak dvacet pět procentních bodů, což jednoznačně ukazuje, že stav se do jisté míry zhoršuje. Práce jako tato, práce i podrobnější, by měly dále zjišťovat, zda je takový stav skutečně společensky negativní, anebo se jedná o vývoj přirozený.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 METODIKA

Pro empirickou část práce je naprosto nezbytné provést případové studie. Prezentovat případy rozvodů a toho, jak bylo následně rozhodnuto o péči dítěte, zda došlo k péči střídavé, anebo je dítě vychováváno pouze jedním rodičem. Práce by v této své části měla objasnit, jaké jsou vztahy, zda jsou zde spojitosti, které jsou shodné pro některé případy, či nikoli. Případové studie (kazuistiky) budou zpracované na základě rozhovorů, které byly provedeny s matkami, jichž se problematika střídavé péče anebo neúplné rodiny dotýká. Bude se tedy jednat o výzkum založený na zkoumání jednotlivých případů, na jejichž základě budou vyvozovány závěry, které by měly naplnit stanovené cíle. Práce se zaměřuje na celkem pět případů, kdy čtyři jsou z rodin, kde byla po rozvodu uplatněna střídavá péče, a jeden je z neúplné rodiny, kde je dítě vychováváno jen jedním rodičem. Ukazuje se však poměrně tenká hranice mezi střídavou péčí a neúplnou rodinou.

Analytickou jednotkou pro tuto práci je rodina, respektive její dítě. Jedná se vždy o jednoho člena rodiny, na kterého je zaměřena. V úvodu byla stanovena hypotéza tímto způsobem: Střídavá výchova je formou péče o dítě po rozvodu, která nemusí být ve všech případech v zásadě lepší než výchova v neúplné rodině. Z tohoto důvodu je primárně zaměřeno na to, aby došlo k porovnání jednotlivých vybraných případů, které jsou s tématem spojeny. Byly vybrány čtyři případy střídavé péče o dítě (jeden propojený s neúplnou rodinou) a jeden případ neúplné rodiny, aby k porovnání obou forem péče o dítě mohlo dojít.

Vzhledem k tomu, že pro vytvoření kazuistik byly zvoleny formy standardizovaných rozhovorů, bylo nejprve potřeba stanovit otázky, na které budou vybraní respondenti dotazováni (otázky jsou uvedeny v příloze I a v příloze II). Jsou zde uvedena jména respondentů a základní údaje případů, v některých případech se nejedná o jména skutečná, ale o jména upravená – tato úprava je v souladu s přáním respondentek. V praktické části je pak prezentováno všech pět kazuistik, které jsou zde podrobně rozebrány, aby z nich mohly být učiněny závěry v rámci cíle této práce. Primárně je poukázáno na to, zda je střídavá péče skutečně vhodným nástrojem k tomu, jak vychovávat dítě v případě, že došlo k rozvodu rodičů.

4 ROZBOR KAZUISTIK

V práci je prezentováno celkem pět kazuistik. Jedná se o případy celkem pěti žen, které si prošly rozvodem anebo vychovávají dítě samy již od jeho narození. Před každou kazuistikou je nejprve krátce shrnuto to základní, co je nutné vědět. Následuje samotný popis případu. Ve třetí části jsou zaznamenány názory na to, co pro respondentky představuje střídavá péče, případně neúplnost rodiny. Zjištění z kazuistik jsou poté shrnuta v posledním oddíle každé z následujících podkapitol. Jdou zde uvedeny hlavní informace, které určují, jak daná respondentka nahlíží na svou situaci a na střídavou péči, případně na neúplnou rodinu.

4.1 První kazuistika – střídavá péče/neúplná rodina (Vanda)

4.1.1 Základní popis

Stav:	střídavá péče s následným svěřením matce
Výzkum prováděn s:	matkou (Vanda), 30 let
Příčina stavu:	rozvod manželství
Děti:	chlapec, v době rozvodu ve věku pěti let

4.1.2 Komplexní popis

V případě manželství paní Vandy s jejím předchozím mužem, došlo k výraznému problému, který se projevoval i na jejich synovi. Tím problémem byl alkoholismus, kterému začal v současnosti již bývalý manžel propadat. Jednalo se o problém, který on sám nebyl schopen řešit, a tak bylo nutné učinit jiná opatření. Jeho alkoholismus nedošel ještě do takové fáze, aby své manželce nebo svému synovi ubližoval, ale přesto mělo nadměrné pití na rodinu jednoznačně vliv. Kromě toho, že se manžel v opilosti projevoval vulgárně a nepřátelsky – paní Vanda neuvedla, že by na ni nebo na syna v opilosti vztáhl ruku – přesto chlapec byl otcovým alkoholismem ovlivněn. Když otec přišel domů a byl viditelně pod vlivem alkoholu, chlapec se zavíral do svého pokoje, aby zde přečkal dobu, kdy bude otec projevovat své alkoholové nálady. Docházelo tak v podstatě k tomu, že se otci odcizoval a stával se stále závislejším na matce. To vedlo k tomu, že se matce svěřoval s tím, že se otce bojí. To samo o sobě ještě nebylo příčinou k rozvodu, k té došlo ve chvíli, kdy manžel přestal plnit své výchovné povinnosti a chlapci se v podstatě nevěnoval, protože ve svých stavech, kdy nebyl doma nebo byl pod vlivem alkoholu, ani nebylo

možné, aby svou rodičovskou úlohu skutečně splnil. Tím, kdo podal žádost o rozvod, byla matka dítěte. Manžel souhlasil.

Rozvod sám o sobě neproběhl úplně bez problémů, protože celkový proces trval celý rok a půl, ale jednalo se spíše o administrativní průtahy, protože matkou dítěte je rozvod považován za poměrně přátelský, především pak proto, že nakonec vedl k výsledku, který by měl být podle jejího subjektivního názoru, ale i z objektivního hlediska tím nejlepším. To znamená, že dítě bylo nakonec svěřeno do péče matky, otec pak s dítětem tráví určitý vymezený čas. Objektivně bylo toto řešení nejlepší z toho důvodu, že problémy s alkoholem u otce přetrvávaly i v době rozvodu, a tak nebylo možné mu dítě svěřit do vlastní péče, což bylo během rozvodového řízení zjištěno. Rozvod probíhal poklidně i z toho důvodu, že rodiče byli natolik uvědomělí, že před synem své sporné záležitosti neřešili a snažili se mu nadále dát tu nejlepší možnou péči, a to i za nastalé situace.

I když bylo nakonec rozhodnuto, že dítě bude svěřeno do péče matky, nejednalo se o první řešení, které se rozpadající rodina pokusila využít. První varianta, která byla v tomto případě využita, byla možnost střídavé péče, na kterou rodiče v první fázi přistoupili dobrovolně, jednalo se o jejich rozhodnutí, které ale nakonec vedlo k tomu, že střídavá péče byla aplikována pouze po dva měsíce a následně došlo ke svěření chlapce do péče jeho matky. Důvody, proč došlo k tomu, že byla střídavá péče zrušena, v podstatě vyplynuly z toho, jak se otec choval před rozvodem. Jeho alkoholismus nadále přetrvával a on nebyl schopen se během dvou týdnů, kdy u něj syn přebýval, o dítě dostatečně postarat a zajistit mu takovou péči, aby se chlapec cítil dobře, aby i matka měla pocit, že se od otce nevrací s traumaty. Vzhledem k fixaci na matku nebylo možné dále střídavou péči prodlužovat, a to i přesto, že se manžel snažil o domluvu a byl ochotný ke smírnému řešení. Neplněním svých povinností však nakonec dosáhl toho, že nebylo možné jiné řešení než právě svěřením do péče matky.

Syn se dostal do stavu, kdy se kolem něj dělo velké množství věcí, které ve svém věku nedokázal pochopit, ale bylo nutné o nich mluvit, i když on se sám nezeptal. Zde se ukazuje jeden zásadní problém – dítě raději samo volilo cestu ticha, kdy se nechtělo o problému bavit, jako kdyby ho ignorovalo. Pokud matka se synem o změnách, o rozvodu mluvila, bylo to z její iniciativy. V takovou chvíli chlapec odpovídal. Zde se projevila citová závislost na matce, kdy chlapec neměl problém s tím, aby zůstal pouze s matkou. Tento stav se vytvořil ve chvíli, kdy otec začal pít a syn jeho pití vnímal negativně svým

odcházením z místnosti. Do jisté míry zde tak vznikalo trauma, které nakonec vedlo k větší vázanosti na matku.

Závislost na matce se projevuje také v tom smyslu, že je to ona, s kým chlapec nyní řeší své problémy, je to ona, komu se dokáže svěřit. Otec je zde spíše ten, s nímž chlapec tráví svůj volný čas, a to méně náročným způsobem, tedy zábavou a odpočinkem. Vzhledem k tomu, že je převážně Vanda svědkem toho, jak se chlapec vyvíjí, je to ona, kdo je s ním denně, je logické, že problémy bude řešit ona. S otcem své problémy chlapec příliš nekomunikuje, a to i přesto, že v současné době je možné vztah chlapce k otci považovat minimálně za dobrý. Praxe je pak taková, že chlapec u svého otce tráví každý druhý víkend, pravidelnost je zde dodržena a není narušována, ale není ani častější. Kromě víkendů má otec syna na půlku letních prázdnin. Tento pobyt většinou neprobíhá jinak, chlapec se nevrací s tím, že by měl od otce jiné návyky, než jaké si osvojuje s matkou.

Problémy chlapce však nezašly tak daleko, aby musel vyhledat pomoc, i když v tomto případě je otázkou, zda nebylo vhodné psychologa raději zajistit. Chlapec byl ve věku, kdy již dostatečně vnímal, co se v jeho rodině děje. K setkání s psychologem nakonec došlo, pouze jednou, a to na nařízení soudu. Nejednalo se však o sezení, které by se zaměřovalo nutně na to, jak se chlapec cítí, jak vnímá rozvod, ale primárním cílem bylo zjistit, která varianta bude nejvhodnější – zda střídavá péče anebo svěřením matce. Nakonec tedy byla zvolena varianta, kdy byl chlapec svěřen matce. Ta sama uvádí, že chlapec se jí zdá stejný, že rozvod ho nijak zásadně nezměnil, což může být také hlavní důvod, že nebylo nutné, aby pravidelně, nebo v několika sezeních navštěvoval psychologa.

Vanda po rozvodu, ani s delším časovým odstupem, nelitovala toho, že žádost o rozvod podala. Své jednání považuje za jediné možné a vhodné řešení, především pak ve vztahu k dítěti a jeho nejvhodnější výchově. Bývalý manžel sám – vzhledem k tomu, že se nesnažil rozvod zásadně sabotovat – uznal, že rozvod je skutečně vhodným řešením. Nedošlo pak k tomu, že by měla Vanda s bývalým manželem problémy, pokud se týkalo výchovy, nakonec se ukázalo, že jejich nový vztah (matka se svěřeným dítětem a otec, který má syna pouze po omezený čas), je vztah dostatečně funkční především v tom smyslu, že zde ani z jedné strany není snaha jakkoli sabotovat druhého rodiče a snažit se syna přesvědčit že maminka, respektive tatínek, jsou špatní lidé. Rozvedení manželé spolu mají přátelský vztah a jsou schopni se na zásadních věcech, které musejí řešit (výchova, vzdělávání, financování, atd.), společně dohodnout. Většinou telefonicky, ale probíhají i osobní kontakty, které nejsou nijak vyhrocené, ale poklidné.

Bývalý manžel se po rozvodu ukázal jako muž, který si je vědom svých chyb a snaží se se svým alkoholismem něco udělat, zatím se však neuvažuje o tom, že by mělo dojít k opětovnému zkoušení střídavé péče. Jak je dále poukázáno, Vanda by s takovým řešením již pravděpodobně nesouhlasila. Přesto jsou s bývalým partnerem schopni společně postupovat ve výchově. Otec chlapce nechce být jen tím, kdo stojí v pozadí, ale společně s Vandou řeší to, jaké má chlapec úspěchy ve škole, společně se dokáží z chlapcova vývoje radovat. Jednoznačně se tak jedná o stav, který je pro chlapce přínosný, tedy alespoň v tom smyslu, že nemusí být svědkem toho, jak se jeho rodiče hádají, jak mají problematický vztah. Za daných okolností pravděpodobně došlo k tomu nejlepšímu možnému vývoji, kdy chlapec není ochuzen o přítomnost otce, přičemž tento vztah se díky otcově snaze bojovat s alkoholismem daří lépe.

Výchova dítěte je většinou v rukou Vandy, kdy ona se snaží o to, aby byla ve své výchově důsledná, což znamená, že po chlapci požaduje drobné domácí práce, vyžaduje dochvilnost a také spolehlivost. Jedná se o hodnoty, které jsou s otcem chlapce sdílené, on je navíc doplňuje o to, aby byl syn cílevědomý. Matka je tou, kdo se se synem připravuje na vyučování, probírá s ním látku a kontroluje jeho úkoly. Otec se v tomto směru nestaví do opozice a snaží se hlavně plnit svoje povinnosti, což znamená i placení výživného, s kterým nejsou problémy. Přesto otec ukazuje do jisté míry svou sílu, a to v tom smyslu, že sem tam chlapci koupí navíc nějaký dárek, předmět, což neopomene zdůraznit, aby tak byl patrný i jeho přínos pro chlapcův rozvoj, i když se v konečném důsledku jedná o menší formu souboje o to, koho bude mít chlapec rád, případně o to, kdo mu koupí zajímavější dárky. Chlapec přesto dále víc tíhne k matce a při každém návratu od otce dává najevo, že se mu po matce stýskalo.

Po skončení rozvodu již chlapec chodil do školy, a tak se rozvod do jisté míry projevil i na jeho výsledcích. Nastalo mírné zhoršení. Ani v této chvíli nedošlo k tomu, že by matka zvolila variantu psychologa a sezení s tím, aby se chlapec mohl svěřit odbornému pracovníkovi se svými problémy a případně bylo možné řešit nedostatky, které byly rozvodem vyvolané. Je otázkou, zda v tomto případě bylo zvoleno to nejlepší možné řešení, ale jednoznačně by bylo vhodné v této době zvažovat – i jen pro jistotu – jestli není psycholog vhodnou variantou, jak se ubezpečit, že je s chlapcem vše v pořádku a zda nejsou v jeho osobnosti přítomny problémy, které by se mohly projevit i z dlouhodobého vývojového hlediska.

V současné době má Vanda partnera, s kterým nežije. Chlapci nečiní výraznější problémy se s matčíným přítelem stýkat, není pro něj problém s ním komunikovat. Zde by – v případě sestěhování – bylo jednoznačně nutné sledovat, zda u chlapce nedochází k výraznějším změnám v oblasti chování, výsledků ve škole, změn nálad, apod.

4.1.3 Názor respondentky

Z hlediska tohoto případu bylo zaměřeno především na to, jak se Vanda staví ke střídaté péči a k její vhodnosti a prospěšnosti.

Vanda: Střídavou péči jsme zkoušeli 2 měsíce ještě před rozhodnutím soudu a z důvodu otcova pití alkoholu jsem ji rázně ukončila. Syn byl v té době dost vystresovaný. Střídavá péče je přínosná dle mého názoru zejména pro rodiče, kteří mají, tzv. týden „volno“, ale pro dítě mi tento způsob života vhodný nepřipadá. Dítě má mít své „doma“ a mělo by mít možnost vídat se s oběma rodiči.

4.1.4 Shrnutí

Základní poznatky, které je možné získat z této kazuistiky, je možné shrnout do následujících několika bodů:

- I přes poměrně klidný rozvod nemusí být následně střídatá péče řešením.
- To, že si rozvedení partneři i po rozvodu rozumí, není zárukou toho, že bude střídatá péče fungovat.
- Střídatá péče může být chápána jako možnost každého rodiče si „oddechnout“, když je dítě v péči rodiče druhého.
- Střídatá péče nemůže fungovat, pokud je důvodem k rozvodu sklon k alkoholismu jednoho z rodičů.
- Na základě pocitu matky se zdá, že zvolená forma péče, svěření matce, není pro dítě výrazně negativní. Dítě si nadále udržuje kladný vztah k rodičům.
- Po rozvodu se chování dítěte zlepšilo – před rozvodem se v přítomnosti opilého otce zavíralo, očividně to na něj nepůsobilo vhodně. Po rozvodu se tedy v tomto smyslu situace zlepšila.
- Matka z vlastního pohledu uvedla, že dítě v současné době nestrádá.

Na základě takto získaných informací je shrnutí, že střídatá péče není variantou, která by byla vhodná pro každý případ rozdělení rodiny, ale skutečně jsou nutná určitá specifika,

kteřá tuto možnost dovolují. I když byla v tomto případě snaha rozvedených manželů střídavou péčí zajistit, objevily se aspekty, které toto znemožňovaly. V tomto případě se jednalo o sklony manžela k alkoholismu, ale obecně to mohou být další sociálně patologické jevy, které se u jednoho z rodičů projevují, a to i přesto, že většinu času jedná logicky a racionálně, má snahu se dohodnout. V tomto případě se tedy vhodnou variantou ukázalo svěřením matce, která s dítětem žije v neúplné rodině, a otec je s dítětem v konkrétně vymezený čas. Svěřením matce tak bylo vhodnějším řešením, které zde funguje, protože rodiče dítěte jsou schopni spolu vyjít a mohou kooperovat při výchově dítěte, ač nežijí spolu a matka již má nového partnera.

Jako doporučení je v tomto případě vhodné upozornit na to, že mohlo dojít k podcenění stavu dítěte a že by bylo vhodné se pokusit alespoň o jedno nebo dvě sezení s psychologem nad rámec toho, které bylo provedeno pro potřeby rozvodového řízení. Velký vliv by pak mohlo mít i případné sestěhování s novým partnerem. Jednoznačně je pak třeba se zaměřit na změny v chování a náladách chlapce, a potom případně pro jistotu konzultovat stav s psychologem.

4.2 Druhá kazuistika – střídavá péče (Ivanka)

4.2.1 Základní popis

Stav: střídavá péče, kdy Ivanka je manželkou muže, jehož dítě je ve střídavé péči jeho a dívčiny matky

Výzkum prováděn s: Ivankou, 35 let

Příčina stavu: rozvod manželství a uzavření nového manželství

Děti: dívka, v současné době 15 let, která není dcerou Ivanky, chlapec ve věku dvou let, který je synem Ivanky a otce dívky

4.2.2 Komplexní popis

Tento případ byl zvolen pro svou specifičnost plynoucí z toho, z jakého pohledu je na daný případ nahlíženo. Nejedná se o matku, která by se střídala v péči o vlastní dítě, ale její současný manžel se rozvedl a střídavá péče byla zvolena jako možnost výchovy pro jeho dceru. Paní Ivanka se tak ke střídavé péči dostala zprostředkovaně a z jejího pohledu se jedná o jinou zkušenost než v případě ostatních, zde prezentovaných kazuistik.

Paní Ivanky je ve věku 35 let a je manželkou muže, který si do jejich manželství přivedl dceru, které bylo v době uzavření sňatku 8 let. 2 roky byla dívka v péči otce a žila i s paní Ivankou, která poskytla rozhovor. Po 2 letech, byla výchova změněna na střídavou. Nyní je dívka 15 let a žije u babičky. Jedná se o případ, ve kterém došlo k poměrně zásadním zvratům, jež jsou dány jak povahovými rysy jednotlivých osob, tak i jejich požadavky, které se v průběhu času postupně mění. Na tomto případě se primárně ukazuje, že možnost, která byla prvně zvolena a která se jevila jako správná a jako taková i určitou dobu fungovala, se může stát nakonec nevhodnou a je nutné ji přizpůsobit novému vývoji.

Paní Ivanka se seznámila s mužem, který byl v té době v rozvodovém řízení a ona si ho následně, po ukončení rozvodového řízení, vzala. Sama si pak prošla vztahem, kdy byla náhradní matkou pro dívku, která nebyla její vlastní dcerou. S novým partnerem si tuto roli opět zopakovala. Pro případ jsou zásadní důvody toho, proč došlo k rozvodu manželství současného partnera paní Ivanky. Ten byl se svou manželkou již od narození dítěte, ale jejich vztah není možné označit za ideální. Problém nastal především ve chvíli, kdy manželka opakovaně svého manžela podváděla. Ten se snažil situaci řešit, ale jí samotné situace vyhovovala. Nezdálo se, že by měla problémy s tím, žít v manželství ale zároveň mít nemanželské vztahy. Opakované a s různými partnery. Nakonec to byl tedy současný manžel paní Ivanky, kdo podal žádost o rozvod a rozhodl se, že raději ukončí manželství, než aby v podobném vztahu pokračoval. Nebyl problém pouze v tom, že by jeho tehdejší partnerka vedla bohatý mimomanželský život, ale také že neplnila svou funkci rodičovskou a výchovnou. Byl to otec, kdo se převážně o dceru staral. Její problémy zašly nakonec tak daleko, že se musela podrobit psychiatrickým vyšetřením a nakonec i pobytu v léčebném zařízení. V současné době nadále dochází k psychologovi. Vzhledem k tomu, že manžel byl iniciátorem celého rozvodu, ale manželka sama tento nechtěla, pokoušela se do jisté míry rozvod sabotovat, což vedlo i k vzájemnému obviňování, a to především před dítětem, kdy otec říkal dívce něco a matka něco naprosto jiného. Podle všeho dívka doposud neví, jak vlastně k rozvodu došlo, kde byly problémy. Zde se jednoznačně ukazuje, že došlo k velmi zásadnímu problému, který bylo třeba řešit již v této chvíli. Tedy nejvhodnější by byla pomoc odborníka nejen pro matku, ale především pro dceru, která v té době již měla šest let. Jak se však ukázalo, dívka v té době psychologa nenavštěvovala. K tomu došlo až později a z jiných důvodů.

Rozvodové řízení, vzhledem ke stavu matky, rozhodlo, že bude zvolena varianta svěřením dívky jejímu otci, k čemuž nakonec také došlo. Brzy poté se muž znovu oženil, právě

s paní Ivankou, která byla pro vytvoření této kazuistiky dotazována. Dívce bylo v době nového sňatku osm let a žila ve společné domácnosti se svým otcem a s jeho novou manželkou. Nezdálo se, že by zde měly být zásadní problémy v soužití všech tří osob, ale již od začátku byl pro dívku důležitější otec, ke kterému tíhla. Nová, nevlastní matka pro ni byla spíše cizí. Paní Ivanka tohle srovnává se svým předchozím vztahem. Také byla nevlastní matkou dívky, která ovšem byla svěřena do péče matky. S touto dívkou se neviděla tak často, na druhou stranu si s ní vytvořila více než přátelský vztah, kdy i v současné době, po rozpadu vztahu otce dívky s paní Ivankou, jsou obě nadále v kontaktu a dopisují si. V novém manželství paní Ivanka poznala naprosto jiné chování nevlastní dcery, což se projevilo hlavně v tom, že ji tato nikdy skutečně nepřijala a v současné době se jejich odtažitost ještě prohloubila.

Dívka z počátku, během rozvodu a po něm, nejevila zásadní známky povahových změn, pouze se více přimkla k otci, což bylo vzhledem k tomu, že to byl on, kdo se o ni staral, poměrně logické. Tatínka v té době zbožňovala, což nebylo dáno jen tím, že neustále dávala najevo svou náklonnost a o tatínkovi mluvila jako o milovaném člověku, ale projevovalo se to i v tom smyslu, že se otci svěřovala. Nesvěřovala se své biologické matce, ale ani své matce náhradní, což jednoznačně již v té době poukazovalo na to, že jejich vztah nebude jednoduchý. Paní Ivanka však nechávala věcem průběh a příliš se nechtěla do komplikované situace rodičů dívky zaplétat. V té době nebyla dívka k paní Ivance příliš odtažitá, ale jednoduše více tíhla k otci a k jistotě a bezpečí, kterou pro ni otec představoval. I v této době se projevila zvláštní matčina povaha, kdy ona v podstatě nejevila o dceru zásadní zájem a spíše byla ráda, že se nemusí starat o to, zda má dcera nějaké problémy, případně jaké má. Matka dívky vůbec nebrala paní Ivanku jako sokyni, ale spíše jako ženu, na kterou nyní všechno padá, tedy v tom smyslu, že paní Ivanka se teď musí starat o to, aby byla dívka dobře zabezpečena, aby byla vychovávána, aby se o ni starala, to například i v rámci přípravy do školy. Převážně to byl však otec dívky, který tyto funkce zastával, a to právě z toho důvodu, že dívka nejevila zásadní zájem v tom smyslu, že by s Ivankou chtěla skutečně navázat vhodný vztah. Postupně ale docházelo i k proměnám ve vztahu s otcem, což nakonec vedlo k výrazným zvrátům, které v tomto případě následovaly.

Po dobu delší jak dva roky, co si Ivanka vzala svého současného muže, byla situace poměrně dobrá. Dívka byla svěřena do péče otce, ale přesto zde docházelo k určitému tření, kdy Ivanka postupně rezignovala na to, aby sama zasahovala do výchovy dívky.

Dívka, v jediném z případů, kdy Ivanka zasáhla a snažila se dívce domluvit, předvedla hysterický záchvat, kdy vyhazovala věci ze šuplíků a následně se v nich po zemi válela. Od té doby se paní Ivanka stala pozorovatelem a vychovával ji nadále otec, který je ve své výchově spíše benevolentní a není schopen uplatnit přísnější výchovu a případně si vymocit i poslušnost. Pokud k tomu dojde, dívka se postaví na odpor, což vedlo až do současného stavu, kdy dívka již není v péči svého otce. Není ale ani v péči matky, ale v péči své babičky (z matčiny strany).

Po dvou letech společné domácnosti paní Ivanky, jejího nového manžela a jeho dcery, došlo k tomu, že bylo požádáno – z iniciativy dcery, aby došlo ke střídavé péči. Dívka měla být také u své matky. Její přání to bylo především proto, že ze strany otce na ni byly kladeny nároky, které byly spojené hlavně se školou. Měl zájem na tom, aby se dívka učila, kontroloval jí úkoly, chtěl se s ní učit. Jenže když byla dívka u své matky, měla zde poměrně velkou volnost, nemusela se učit a nakonec si zvolila variantu, že chce být i s matkou právě pro ony malé nároky u matky a přes možnost uniknout od otce, který měl nároky vyšší. Změnil se tak i její vztah k otci, o kterém již nemluvila s láskou, i když to nadále byl on, komu se primárně svěřovala a kdo s ní řešil problémy. Její matka nejevila jakýkoli zájem o její výchovu, což se projevovalo nakonec i v tom, že svým nezájmem narušovala i výchovu otce. Dívka pak přestávala plnit svoje povinnosti a obecně se u ní začínaly projevovat změny, které přetrvaly i poté, kdy byl otec dívky schopen se s její matkou domluvit na tom, jak budou financovat různé aktivity dívky. Nic se však nezměnilo na tom, že dívka nadále měla volnost u matky a přísnější výchovu u otce. Vztah měla dobrý s babičkou z matčiny strany. Babička s dívčinou matkou však také nemají vztah, kdy by si rozuměly. I když žijí v jednom domě, nesejdou se ani na Vánoce, proto Vánoce tráví dívka se svým otcem a paní Ivankou. Důvod, proč nefungovala ani střídavá péče, je pak možné hledat například i v tom, jak probíhal vztah s matkou – během Vánoc se matka rozešla s jedním ze svých partnerů, vinu za rozchod svedla na dceru, která jí údajně zničila život a dívku vyhodila z domu. Dívce se neomluvila a ta našla útočiště u babičky. Postupně to zašlo tak daleko, že dívka ignorovala střídavou výchovu a raději zůstala u babičky.

Jedním z důvodů, na kterých bylo patrné, proč si dívka vybírá raději život u babičky než život u svého otce, s nímž žila doposud, je ten že jí otec zakazoval koně. I když by se mohlo jednat o příčinu banální, na první pohled, ve skutečnosti je to jeden z důvodů, proč dívka volila babičku. Dívka si velmi oblíbila jízdu na koni a je to skutečně jedna z mála

věcí, které ji opravdu baví. V současné době nastoupila na střední školu, ze které by chtěla odejít. Není schopna si vytvořit, respektive udržet vztahy se svými spolužáky a případně i dalšími vrstevníky. Pokud si nějaký vztah vytvoří, tak je to většinou vztah krátkodobý. I to je důvod, proč tak lpí na koních, které jsou pro ni zájmem, ale nejspíš také určitou formou útěku od náročnosti života.

Dívka v minulosti psychologa nenavštěvovala, ale v současné době je tomu jinak. Hlavním důvodem je právě skutečnost, že dívka má problémy se školou. Ve škole nemá dobré výsledky, ale právě neschopnost vycházet s vrstevníky je pro ni omezujícím faktorem. Obecně vycházení s lidmi se stalo problémem i v tom smyslu, že není schopna vyjít se svým otcem, případně i nevlastní matkou. Problém může být i v genetické výbavě, případně v tom, že matka pro ni byla traumatizující osobou. Léčila se na psychiatrické klinice, údajně s depresemi, ale toto není potvrzená informace. Nejedná se o ženu, která by nebyla inteligentní, vystudovala vysokou školu, ale přesto má psychické problémy, což se projevuje i v tom, že není schopna si udržet zaměstnání, což opět není vhodný příklad pro mladou dívku. Podobně je to i s promiskuitou matky, v tomto případě v podstatě nedošlo ke změně a jedná se stále o problém, který se nezměnil.

Do jisté míry je možné změny v chování spojit i s tím, že se otcí dívky a Ivance narodil syn. K tomu došlo před dvěma lety. Dívka se od narození nevlastního bratra výrazně změnila v tom smyslu, že přítomnost chlapce naprosto ignorovala. Částečně to může být dáno i jejím věkem, kdy nemá zájem na tom, aby ztrácela čas se svým nevlastním sourozencem, ale nikdy neprojevila zájem si s ním hrát, nikdy se o něj nezajímala. Nevedlo to však k tomu, aby případně chlapci nějak ubližovala anebo otcí vyčítala, že si pořídil další dítě. Přesto se může jednat o další prvek, který může chování dívky výrazně ovlivnit právě až do toho smyslu, že se svými rodiči nechce mít příliš mnoho společného a raději volí jednodušší cestu života u babičky. Otec už tak v podstatě nemá vliv na to, jak je dívka vychovávána a v současné době se ani příliš nesnaží, respektive na dceru nijak netlačí. Dívce neustále volá, ale nechává ji, aby přišla, pokud bude chtít. Její současný vývoj je tak spíš v rukou jí samotné a jejích nálad.

4.2.3 Názory respondentky

Paní Ivanka uvedla nejprve svůj obecný názor na střídavou péči a na její vhodnost.

Ivanka: *Střídavá péče může fungovat, ale jenom když oba rodiče táhnou za jeden provaz, jak ve výchově, tak v učení, ve všem. Prostě jde o to, aby se domluvili a táhli za jeden*

provaz, aby to někde nebylo tak a někde zase tak. Tohle je jedna základní podmínka – dohoda. Pokud oni nejsou schopni se dohodnout, tak střídavá péče fungovat nebude.

Následně byla dotázána, jak by ona osobně byla schopna přijmout střídavou péči pro své dítě.

Ivanka: Já bych nesnesla, že dítě tak dlouho nemám. Myslím si, že by mělo mít dítě jedno zázemí. Aby mělo jednu výchovu, prostě aby si nepřipadalo, že je pořád jakoby na hotelu. Takhle to vidím ze svého pohledu. Takhle jsem to vlastně zažila. Ono to určitým způsobem šlo. Měla věci tam, měla věci u nás, protože nemělo smysl všechny věci přetahovat. Ale i tak si pořád některé věci brala s sebou. Pořád si balila tašky. Takže to mi bylo takové... nevím, no. Nevím, jak přesně to vnímají děti, možná jsou pružnější než my, ale já bych chtěla mít jedno zázemí. To dítě je navíc pořád na cestě. Právě, když to srovnám s tou Terezou, z předchozího vztahu, tak ta měla to jedno zázemí. No a s námi si zavolala, jestli by nechtěla přijít, a když chtěla, tak zašla. Prostě v pohodě. I v týdnu, i o víkendu.

4.2.4 Shrnutí

Základní poznatky, které je možné získat z této kazuistiky, je možné shrnout do následujících několika bodů:

- Rozvod problematický, spojený s nevěrou manželky. Matka se snažila dítě ovlivnit, dítě bylo vystaveno různým názorům od matky, různým od otce.
- Střídavá péče byla zvolena až po dvou letech, zasadila se o ni i dívka, která už nechtěla být jen s otcem, který měl vysoké nároky.
- Střídavá péče fungovala jen dva roky, pak dívka raději odešla k babičce, kde jsou na ni nároky nízké.
- Střídavá péče nemohla fungovat už z toho principu, že rodiče nebyli schopni se dohodnout na společné výchově, společném postupu. Z toho důvodu respondentka uvedla, že střídavá péče by mohla fungovat pouze ve chvíli, kdy tato domluva bude možná a proveditelná.
- Sama respondentka by střídavou péčí nevolila, protože by odloučení dítěte bylo příliš dlouhé, ale také proto, že dítě je do jisté míry vykořeněné.

I v tomto případě se ukazuje, že je velmi komplikované, aby střídavá péče fungovala. Zde to však není dáno tím, že by byl do problému zaveden i alkohol, ale je to dáno tím, že

matka nechtěla spolupracovat, ale také tím, že nakonec ani sama dívka, která byla předmětem střídavé péče, o tuto nestála a rozhodla se, že raději bude bydlet tam, kde chce. V tomto případě se jednalo o bydlení u babičky, a to z toho důvodu, že nároky na ni kladené jsou u babičky nejnižší a není zde ani přítomnost matky, která je podle všeho problematickým elementem. Jedná se tak o další případ, kde došlo k tomu, že není možné zajistit střídavou péči proto, že některá z osob, která je do této zahrnuta, neplní svoje povinnosti nebo jednoduše již nechce, aby to fungovalo. Zajímavostí je v tomto případě skutečnost, že střídavá péče byla zvolena až po dvou letech, a to i na žádost dívky, která už nechtěla u otce trávit všechny čas.

V tomto případě se opět prokázalo, že péče psychologa mohla být podceněna, a to proto, že nebyla zvolena konzultace již v době rozvodu nebo bezprostředně po něm. V případě dívky by mohly být její problémy rozpoznány ještě před tím, než došlo k jejich zásadnímu propuknutí. Současné konzultace jsou jednoznačně potřeba.

4.3 Třetí kazuistika – neúplná rodina (Hanka)

4.3.1 Základní popis

Stav:	neúplná rodina
Výzkum prováděn s:	matkou (Hanka), 34 let
Příčina stavu:	neuzavření manželství, porod již bez otce
Děti:	chlapec, v současné době (1. kvartál 2014) ve věku 2,5 roku

4.3.2 Komplexní popis

Hanka je maminka ve věku 34 let s vysokoškolským vzděláním, která má syna Jana starého 2,5 roku. Od narození je se synem sama a sama ho vychovává. Příčinu tohoto stavu vidí v tom, že již na počátku vztahu bylo patrné, že ani jeden z partnerů nemá přesně jasnou představu o tom, jaká bude jejich společná budoucnost. O tomto si nepromluvili a každý viděl budoucnost trochu jinak. Otec chlapce si nepředstavoval společný život jako život se závazky, a tak se ukázalo, že není schopen dostát toho, aby plnil své rodičovské povinnosti, a ještě před porodem dítěte od své partnerky odešel. Pár nebyl sezdaný a otec dítěte se od rodiny distancoval pouze s tím, že platí výživné. V tomto směru nejsou s jeho povinnostmi problémy. Základní problém tohoto vztahu byl tedy v tom, že spolu partneri dostatečně nekomunikovali o tom, co vlastně dále v životě chtějí, což nakonec vedlo

k tomu, že ani jeden nebyl ochotný k takovému kompromisu, který by zajistil další pokračování vztahu.

Již tedy dva a půl roku je chlapec pouze v péči matky, která nemá partnera. Doposud se nesečkala s tím, že by chlapec měl problémy s nepřítomností otce, ale je to dáno i jeho věkem. Matka se v současné době bojí především toho, že se dítě začne ptát na to, kde je otec. Vzhledem k tomu, že se blíží doba, kdy chlapec půjde do školky, jedná se o poměrně velkou obavu. Ve školce se bude chlapec setkávat s dětmi, kde většina z nich bude pravděpodobně pocházet z kompletních rodin, které mají otce. Chlapec samozřejmě bude chtít vědět, proč on má jen maminku, když za ostatními dětmi chodí i jejich tatínki, že o nich mluví, apod. Jednoznačně se nebude jednat o snadné období, a to jak pro chlapce, který se bude muset seznámit s trochu jinými principy, než na jaké je zvyklý, ale také pro matku, která bude vystavena stresu z toho, že bude muset najít vhodný způsob, jak chlapci vysvětlit, že on otce sice má, ale ten zde pro něj není a nemá zájem se s ním a s jeho matkou stýkat. V tomto případě se jedná o poměrně standardní problém, který je spojený s neúplnou rodinou. Je však třeba si uvědomit, že Hanka v tomhle jednoznačně není sama, že jsou zde i matky, které si prošly stejným obdobím, kdy svému malému dítěti musely vysvětlovat, kde je jejich otec, co se stalo. Pokud se matka bojí, jednoznačně, to nejjednodušší, co může udělat, je pokusit se najít další ženy, které řešily stejný problém a zeptat se jich na to, jak se jim dařilo dětem vysvětlit to, co se stalo. V tomto případě je možné sdílet zkušenosti a do jisté míry si tak ulehčit od vlastních obav. Kromě tohoto způsobu, který je poměrně jednoduchý a také z hlediska pohledu matky méně problémový, je však vhodnější pokusit se problém konzultovat s odborníkem, a to bez předsudků, že se jedná o pomoc, kterou potřebují jen nemocní a neschopní lidé.

V dnešní společnosti již není tak neobvyklé, že děti vyrůstají jen s jedním rodičem, a tak je vhodné, aby toto bylo chápáno jako stav, který není až tak výjimečný, nejedná se o abnormalitu. Ze strachu matky jednoznačně plyne, že tak sama své postavení nechápe a že stále ještě vnímá, že se jedná o stav, který není tak přirozený jako rodina s otcem i matkou. Je to dáno společenskými konvencemi, ale také skutečností, že výchova matky a otce má jednoznačně nejvhodnější faktory, a to už jen z toho důvodu, že dítě je vychovááno dvěma lidmi, kteří se na sebe mohou spolehnout. Společnost stále chápe matku samoživitelku jako něco netradičního, ač v některých případech jednoduše není jiná možnost. Problém to pak může být i z toho hlediska, že děti se ve školce a následně ve škole budou na chlapce dívat jinak, bude to odlišnost, kterou bude ve skupině vynikat, což

bohužel může být i důvodem k případné slovní šikaně. I toto je problém, s nímž musí matka počítat a na který musí být připravena.

Určitý negativní faktor je možné vidět i v tom smyslu, že sama matka se nedokáže dokonale vžít do role dítěte, protože ona vyrůstala v rodině, která byla celistvá, tradiční. To znamená, že zde byli otec a matka, kteří se ve výchově doplňovali a rodinu udržovali po celou dobu funkční. Matka si pak nemusí být v některých případech jistá, jak se má zachovat, protože prostě není schopna se vžít do toho, jak se dítě dívá na rodinu, kde je jen jeden rodič. Opět se tak ukazuje, že je zde prostor pro konzultace, protože v první řadě jde vždy o výchovu dítěte a o to, jak se vhodně podaří zvolit smysluplné nástroje. V současné době je nadále spíše tendence věřit vlastnímu úsudku, ale právě v případě takových rodin, které nejsou standardní, které jsou stále chápány jako nekompletní, je vhodné se pokusit informovat i jinde o radu, zajistit si dostatečné informace k tomu, jak jednat v obtížnějších situacích, apod. nelze tvrdit, že v případě neúplné rodiny by matka nezvládala všechny role. Je většinou pravděpodobné, že je zvládne, ale právě z důvodu, že je zde sama, že se nemůže spolehnout na partnera, ale pouze na pomoc dalších osob z příbuzenstva a přátel, kdy tito ale nežijí s dítětem v jedné domácnosti. Je logické, že jeden rodič nemůže dokonale zvládnout vše. Vždy se najde aspekt, který bude částečně upozaděn, ať už je to volný čas pro matku, nebo vůbec schopnost si zorganizovat vhodně režim dne. Pokud je zde možnost si určitým způsobem ulehčit, například tím, že si matka nebude dělat starosti, jak o tom bude s chlapcem mluvit, ale obrátí se na odborníka, který by jí mohl pomoci se s tímto vyrovnat, případně poradit, jak v dané situaci jednat ještě před tím, než tato skutečně nastane.

Matka vnímá nepřítomnost otce jako absenci mužského vzoru. Je otázkou, zda polemizovat o tom, co je to mužský vzor a jak je v současné době vlastně chápán, nebo zda je otec v rodině skutečně tím mužským vzorem. Jednoznačně zde ale chybí element, který je pro současnou rodinu tradiční a matka si to uvědomuje. Pro ni je otec určitým mužským elementem, je přísnější, ráznější, je osobou, která má větší autoritu než žena, což není ale nutně dáno obecnou skutečností, ale jednoduše zažitými principy, které vycházejí z dětství jí samotné. Do jisté míry tak platí, že i když má společnost určité představy o tom, jak má vypadat rodina, jednotlivci je jako součást společnosti ovládán těmito pravidly mnohem více, protože na nich lpí ještě tíživěji.

Hanka má určité problémy s autoritou, které však u tak malého dítěte nejspíš neplynou z povahy nebo špatné výchovy, ale jednoduše z toho, že ještě není schopno dostatečně

rozeznávat, kdy je matka tou, kdo ho vychovává, a kdy je matka tou, která si s ním hraje. Tyto dva světy mu mohou více méně splývat, protože je to pořád jeden rodič, který vykonává obě funkce. Navíc Hanka přiznala, že je spíše matkou benevolentnější a snaží se synovi splnit jeho přání, což je do jisté míry v kontrastu s tím, že chce být zároveň i matkou přísnou, která dodržuje určitá konkrétní pravidla. Chce být rázná, chce synovi vštěpovat hodnoty, ale stále se na něj dívá i jako na své dítě, kterému nechce ublížit, ale hlavně mu chce dávat najevo bezmeznou lásku. Sama pak přiznala, že syn v tomhle aspektu vidí její tápání a případně toho zneužije, což se většinou projevuje tak, že prostě neposlechne nebo odmílouvá.

Finanční situace Hanky není kritická, ale není možné ji označit ani za jednoznačně dokonalou. V době, kdy byl text vytvářen (začátek roku 2014), byla stále ženou na rodičovské dovolené, která nemá jiné zaměstnání. Pobírá tedy dávky, nejen ty, které jsou jí dány rodičovským příspěvkem, ale také příspěvek na bydlení. Otec platí alimenty ve výši 2 000 Kč měsíčně, ale ani tak se nejedná o situaci, která by byla dostačující. Finančních prostředků je akorát, což je dáno i tím, že v daném věku nejsou tak vysoké náklady spojené se zajištěním jí samotné a jejího dítěte. Ve chvíli, kdy bude chlapec u spolužáků vidět, že mají zajímavé hračky, zajímavé věci, že navštěvují zajímavá místa, náklady jednoznačně porostou. Hanka se připravuje na to, že si bude hledat zaměstnání, ale její situace je komplikovaná právě tím, že je matka samoživitelka a potřebuje, aby se případně o chlapce někdo postaral, pokud by ona nestíhala. V tomhle ohledu má dobré zázemí v příbuzných, především pak ve vlastních rodičích, kteří už – vzhledem k trochu vyššímu věku chlapce – jsou schopni a ochotni se o něj starat, protože je s nimi již schopen komunikovat a není potřeba zajišťovat takové potřeby jako u velmi malého dítěte. Ve věku dvou a půl let už pak jde především o hlídání.

Negativní aspekt je viděn v tom, že Hanka si není jistá, zda jí bude stačit jedna práce, aby sebe i syna dále uživila. Řeší tak v době vytváření práce určité dilema, a to v tom smyslu, že neví, jak bude schopna rozdělit svůj čas mezi práci a syna s tím, aby měla ještě dostatek finančních prostředků na zajištění rodiny. Opět se zde ukazuje, že matka samoživitelka má komplikovanou úlohu v tom smyslu, že vše je nucena řešit sama, vše je pouze v její kompetenci a ona se musí snažit přijít na takový kompromis, který zajistí všechno – dobrou finanční situaci, vhodnou výchovu pro chlapce, volný čas pro sebe a samozřejmě i čas strávený s dítětem. Velkou pomocí jsou pak příbuzní, na které se Hanka zatím může

spolehnout, i když je samozřejmě nechápe jako náhradu za otce, ale právě jako pomoc, bez níž by se neobešla.

Hanka nemá s chlapcem špatné zkušenosti, pokud se komunikace týká, protože chlapec se prozatím svěří, a to případně i s určitými neposlušnostmi, které provede. Z hlediska kazuistiky je pak problém pouze v tom, že chlapec je poměrně malý a že ještě nevnímá, jak na něj dopadá skutečnost, která plyne z toho, že nemá druhého rodiče. Zajímavé by pak jednoznačně bylo srovnání postupem let, kdy by se vyhodnotil a porovnal stav dnešní a budoucí. Jednoznačně by tak bylo vhodné dále rodinu sledovat, pokud by byl zájem o další výzkum, především pak časově srovnávací.

4.3.3 Názory respondentky

V tomto směru bylo zaměřeno především na názor matky v tom smyslu, co si myslí o neúplné rodině a zda je schopna v ní vidět určité přínosy.

Hanka: Myslím si, že je zde hlubší vztah s dítětem. Když by za mnou přišel a já neměla náladu a byl tam otec, pošlu ho za otcem a nedělám si problémy, ale když jsem tu jenom já, tak musím, i když třeba už nemůžu. Další přínos je z mého pohledu v tom, že mi do výchovy nikdo nemluví. Nedokážu si představit, že by mi do výchovy někdo mluvil, nebo že bych měla partnera, který by měl jiný styl výuky. Víím, že ve školce pochytil něco, co nechci, jako sprostá slova, ale snažím se o to, aby u mě měl tu výchovu nejvhodnější. I dnes jsem ale ochotná přistoupit na to, že by otec dítěte přišel a chtěl se o něj zajímat, hlavně kvůli těm otázkám na tatínka. I když je to trochu sobecké, jsem ráda, že mohu synka vychovávat sama. U negativ je to hlavně ten chybějící mužský vzor a vzor kompletní, fungující rodiny, kde jsou oba rodiče.

4.3.4 Shrnutí

Základní poznatky, které je možné získat z této kazuistiky, je možné shrnout do následujících několika bodů:

- Neúplná rodina nemusí být samo o sobě negativum jako celek, je možné na této formě najít pozitiva – bližší vztah s dítětem, jedna výchova, kdy není třeba nutnosti se shodnout s partnerem, pokud jsou názory jiné. Partneri si svoje názory nevyvracejí.
- Matka samoživitelka má komplikovanou roli z hlediska zajištění dostatku financí a je velmi závislá na pomoci příbuzných, případně státu.

- Kromě finanční náročnosti, je zde i náročnost časová, kdy matka samoživitelka uvedla, že není nikdy dostatečně spokojená s tím, co všechno stihla.
- V prvních letech věku (v tomto případě do tří let) se neprojevují problémy, kdy by dítěti chyběl druhý rodič.
- Matka pociťuje, že ve výchově chybí mužský prvek.
- Žena je starostlivá, v některých případech může být až příliš ovlivňována strachem z toho, jak bude její role jediného rodiče přijata, a to nejen veřejností, ale následně i dítětem.

Nelze jednoznačně říct, že by neúplná rodina byla problémem, který je nepřekonatelný. Naopak, zdá se, že neúplná rodina může v určité fázi fungovat poměrně dostatečně, ale je pravdou, že v tomto případě je velmi zásadní věk dítěte, který je nízký. Starší dítě už se bude projevovat jinak, bude více ovlivňováno tím, jaké rodiny mají spolužáci a jak oni se dívají na neúplnou rodinu. I v současné době to může být prvek, který dítě do jisté míry vyčlení ze skupiny a ono se tak pro ostatní stane jiným. Rozhodně pak lze říct, že pro matku samoživitelku je tato role poměrně náročná, protože je na ni kladeno více úkolů, musí plnit i ty funkce, které obvykle zastává otec. To se projevuje i v tom, že je matka více unavená, je to pro ni náročnější, na druhou stranu je však v některých faktorech spokojená s tím, jaký je její současný stav – například možnost vychovávat dítě pouze na základě vlastního přesvědčení o správnosti výchovy.

V tomto případě se ukazuje, že nemusí být dostatečná informovanost o tom, jaké jsou možnosti matky samoživitelky a že by bylo vhodné vytvořit například internetový server, který by se zaměřoval na poradenství pro ženy, které samy vychovávají dítě, nebo obecně tedy pro rodiče samoživitele. Mohly by zde být komplexní informace, změny v zákonech, novinky, přednášky, které se věnují výchově, apod. V takovém případě by bylo ale nejspíš třeba, aby se jednalo o server zaštitěný Ministerstvem práce a sociálních věcí a případně asociacemi, které v České republice existují a problematice neúplných rodin se věnují.

4.4 Čtvrtá kazuistika – střídavá péče (Radka)

4.4.1 Základní popis

Stav: neúplná rodina

Výzkum prováděn s: matkou (Radka), 39 let

Příčina stavu: rozvod iniciován manželem

Děti: dvě dívky, mladší měla 17 měsíců, kdy byla poprvé praktikována střídavá péče (starší dívka součástí střídavé péče není)

4.4.2 Komplexní popis

Radka má dvě dcery. Starší dcera je z prvního manželství, druhá pak z manželství druhého, přičemž střídavá péče je praktikována právě v případě dcery mladší z druhého manželství. Druhé manželství bylo rozvedeno, a to na základě rozhodnutí manžela (starší, v roce 2014 věk 53 let), který už nechtěl v rodinném životě pokračovat. Radka s tímto nesouhlasila, sama by rodinu nechtěla narušit, i když již musela tento proces prožít dohromady dvakrát. Iniciativa byla v obou případech ze strany manžela. Z prvního manželství byla svěřena dcera do péče matky, v případě druhém ale došlo k tomu, že byla soudem přijata střídavá péče, na které se rodiče dohodli, ač se nejednalo o naprosto dvoustrannou dohodu, ale Radka byla k souhlasu přinucena okolnostmi a nevhodnou situací, která nastala. Bývalý manžel si tak do jisté míry vymohl svou vůli. Radka se z domu, kde společně žili, odstěhovala i se svou starší dcerou do podnájmu v rodinném domě. K tomu došlo na začátku roku 2013, kdy Radka jako matka na mateřské dovolené neměla zaměstnání, které si následně hledala. Během střídavé péče tak byla nucena žít dvacet kilometrů od své dcery, což jednoznačně naznačuje, že z časového hlediska se jednalo o poměrně komplikovaný způsob péče.

Střídavá péče byla v první verzi praktikována v denním střídání, a to v období od února 2013 do září 2013, což je období, kdy Radka neměla zaměstnání a hledala si novou práci. Jakmile tuto práci získala, došlo k prodloužení intervalů, které jsou v současné době půltýdenní (od pondělí ráno do středy do večera je dcera v péči otce, zbylé dny pak v péči své matky, ale s tím, že neděle je postupně prostřídávána, aby jednou byla dívka v neděli s otcem a podruhé s matkou). Střídavá péče ale nadále trvá. V první fázi se jednalo o takové střídání, kdy jeden den si otec pro dceru přijel a pak ji opět přivezl. Ukázalo se, že se jedná o velmi časově náročnou variantu, ale pro daný případ v podstatě i variantu nezbytnou. Radka se musela starat o svou dceru, zároveň se dále řešilo rozvodové řízení, nemluvě o tom, že si musela zařizovat nový byt a hledat si práci. Časově náročné střídání Radce na druhou stranu umožňovalo, aby se mohla dostatečně zajistit a samozřejmě se starat také o svou starší dceru.

Pro Radku bylo odloučení od malé dcery velmi problematické a psychicky náročné. Do té doby s ní trávila každý den od jejího narození, ale nyní se od ní musela odloučit na 24 hodin denně, a to v pravidelných intervalech. Radka v době bez dcery propadala smutku a zoufalství, což se také projevovalo tím, že nebyla schopná ve dnech, kdy mladší dceru neměla, fungovat. Tyto dny v podstatě jen čekala na to, až se dcera od svého otce vrátí. Na psychickém stavu Radky se v první řadě především podepsala neočekávanost rozvodu, kdy se problémy nejevily natolik zásadní, aby bylo nutné přejít až k rozvodovému řízení. V tomto případě se jednalo o jednostranný akt, který byl dán manželem, jenž se již dopředu rozhodl, že chce manželství ukončit a bylo třeba se z Radčiny strany této situaci přizpůsobit. S nečekanou situací se vyrovnávala problematicky, což vedlo i k tomu, že z vlastní vůle navštívila psycholožku. Jednoznačně se jednalo o vhodný krok, protože sama cítila, že na tom není psychicky dobře. Psycholožku nenavštívila v první řadě z toho důvodu, aby dostala pomoc, ale proto, aby se vypovídala, aby sdělila odborníkovi své problémy a aby ji vyslechl někdo, kdo je v tomto oboru studovaný a kdo by jí případně mohl poskytnout nový pohled na problém, ve kterém se ona sama ztrácela. Návštěvy psycholožky lze jednoznačně považovat za přínosné minimálně v tom smyslu, že Radce pomohla v tom, aby si všechno utřídila, aby našla alespoň některá základní vysvětlení a hlavně byla schopná dále pokračovat v tom, co dělala doposud, tedy starala se o své dcery a snažila se vyjít se svým již bývalým manželem, který nejevil zájem na tom, aby jejich střídavá péče a společná setkávání probíhaly vhodně a do jisté míry i společensky únosně a lidsky. Bohužel se ukázalo, že problémy byly komplexnějšího charakteru.

Mladší dcera paní Radky střídavou péčí snáší poměrně dobře a stalo se – zatím za celou dobu – pouze jednou, že odmítla přejít ke druhému rodiči, postavila si hlavu a dala jasně najevo – křikem a pláčem – že chce zůstat tam, kde je. V ostatních případech není ale s přesunem příliš velký problém. Pokud, tak se nedotýká samotné dívky, ale spíše jejich rodičů. Mladší dceři podle všeho nijak nepřipadá divné, že má všechno dvakrát, pokud se týká vybavení, střídavá péče se pro ni stala do jisté míry standardem. Přesto se u dívenky projevují určité problémy, které by částečně mohly být spojeny s tím, že se neustále přesunuje. To je hlavně v tom smyslu, že stále spíše nemluví, i když se jinak projevuje jako velmi bystrá a vnímavá. Právě vzhledem k tomuto důvodu paní Radka považuje rozhodnutí ohledně střídavé péče za špatné. Poněvadž Radka navštěvuje psycholožku, je pravděpodobné, že i toto téma u ní bylo řešeno, což lze jednoznačně považovat za vhodné. V tomto směru je odborná konzultace přínosná, i když velmi záleží na tom, jak se bude

dívka dál vyvíjet, stejně jako je důležité to, jaký se bude vztah Radky a jejího bývalého manžela.

Jejich komunikace – vzhledem k podmínkám rozvodu a podle všeho i prudší povaze bývalého manžela – nebyla za všech okolností optimální, což v konečném důsledku vedlo k tomu, že je nutné zásadní problémy probírat pouze po telefonu, osobní komunikace je v podstatě nemožná, aniž by se projevil jakékoli negativní aspekty vztahu paní Radky s jejím bývalým manželem. K předávání dcerky dochází vždy na neutrální půdě, tedy většinou na ulici, kde se oba rodiče přetvařují a usmívají se, aby dcerka nepoznala, že něco není v pořádku. Radka se však již nikdy nevrátila do domu, kde s bývalým manželem žila, jedním z důvodů je skutečnost, že zde žije s jinou ženou, podle všeho nikoli první. Bývalý manžel stejně tak nenavštívil nikdy nový byt, ve kterém žije Radka se svými dcerami. I přesto, že bylo zvoleno neutrální prostředí ulice, kde dochází k předávání dcery, neobešlo se to vždy bez konfliktů, kdy především na straně bývalého manžela došlo k násilným projevům, které byly mířeny proti Radce. Jednalo se o fyzické napadení přímo na ulici, ústní napadání a křik, v jednom případě málem došlo i k útoku autem, kdy se bývalý manžel pokusil přejet Radce chodidla. V těchto případech už se jedná o poměrně extrémní projevy agrese vůči bývalé manželce a jednoznačně je otázkou, zda je střídavá forma péče vhodná, pokud se jeden z rodičů projevuje takto agresivně. I když nebyla agresivita v žádném případě namířená vůči dceři, stále k ní docházelo na místech, kde ji mohla vidět. Takové chování může být traumatizující a může se projevit dále na vývoji dítěte. Jednoznačně by bylo vhodné přezkoumat, zda daná forma výchovy je nadále ta nejadekvátnější. V tomto směru chce paní Radka také provést potřebné kroky a chce zažádat o změnu výchovného prostředí.

Otec dívky se však neprojevuje jako špatný otec a jednoznačně má zájem o to, jak se jeho dcera vyvíjí, jak roste, jak je vychovávána. Problém vzniká ve chvíli, kdy by se měl domluvit na tom, jaká bude společná výchova. Této domluvy není schopen a vychovává svou dcerku stylem, který je mnohdy v rozporu s tím, co se jí snaží vštěpovat Radka, případně jaká pravidla při její výchově uplatňuje. Tahle ignorace Radčinych pravidel vede k tomu, že otec dívku rozmazluje – je podnikatel a ze svého příjmu si to může dovolit, což se projevuje i tím, že nejen že přispívá výživným, ale i dalšími částkami nad rámec tohoto. Platí oblečení a třeba i sportovní potřeby. Mnohdy však ne včas, je mu to připomínáno. Když má dcerku u sebe, je dívka ve firmě a jde z ruky do ruky a dělá si, co chce. V takových chvílích v podstatě nemá jednotnou výchovu, ale vždy takovou podle toho,

kdo se o ni zrovna v danou chvíli stará. Radka se naopak snaží o to, aby byla s dcerou co nejintenzivněji a neustále o ni pečovala, což ale souvisí i s tím, že se ji nesnaží rozmazlovat, ale chová se střídavě. Dcera má u obou rodičů také jiné režimy. U otce chodí spát klidně i ve 22 hodin, Radka se naopak snaží o to, aby dívka chodila spát brzy. U otce se nedbá na to, co jí, může jíst v podstatě všechno. Radka se naopak snaží o to, aby měla dobrou životosprávu. Jednoznačně se jedná o určité třecí plochy, které by se mohly v budoucnosti projevit tím, že díky své liberální, možná místy i částečně nezodpovědné výchově, kdy dívka nemá vhodný režim, by otec mohl být tím, koho bude dívka upřednostňovat, protože liberální výchova je z jejího pohledu jednodušší, méně přísná. Nutně ale nemusí jít o výchovu vhodnější, spíše naopak. Je to dáno i tím, že otec nemá na dívku celý den čas a musí se věnovat svému podnikání.

4.4.3 Názory respondentky

Vzhledem k tomu, že již z kazuistiky je patrné, jaký je názor paní Radky na to, zda je střídavá péče vhodná, její názor na tuto problematiku příliš nepřekvapí.

Radka: Dcerka je soudně svěřena do střídavé výchovy, soud schválil naši dohodu. Jinak se myslím, že vzhledem k nízkému věku malinké by to bez dohody neprošlo. Musela jsem na to přistoupit z více důvodů. Moje svobodné rozhodnutí to nebylo, dítě má mít jeden domov, jednu postýlku a ne být pořád na cestách. Kdo toto vymyslel, ať si to zkusí a potom ať mluví a určuje.

4.4.4 Shrnutí

Základní poznatky, které je možné získat z této kazuistiky, je možné shrnout do následujících několika bodů:

- I když dojde k dohodě o střídavé péči, nutně tak nemusí být učiněno na základě kompletního přesvědčení obou rodičů, ale může dojít k tomu, že jeden z rodičů může takovou variantu zvolit proto, že je to v danou chvíli to nejmenší zlo.
- Příliš krátké intervaly ve střídavé péči jsou především časově náročné.
- Podle Radky je střídavá péče nevhodná varianta a dochází k vykořenění dítěte, které si to sice ve svém věku nemusí uvědomovat, ale přesto je vystaveno dvěma různým režimům.

- V případě, že jeden z rodičů není přesvědčen o tom, že je střídavá péče skutečně vhodná, v takovém případě je jednoznačně nezbytné přehodnotit výchovu a její formu.
- Konzultace s psycholožkou, které byly v tomto případě provedené, jsou minimálně vhodným krokem, pokud ne přímo přínosné.
- Vzhledem k pracovnímu vytížení manžela – a pravděpodobně i vyšší agresivitě – se střídavá péče jeví jako nevhodná.

Tento případ v podstatě jen potvrzuje určitou zkušenost, kterou prezentovaly ohledně střídavé péče i předchozí případy. Nejedná se o formu péče, kterou by bylo jednoduché zajistit a jak se v tomto případě ukázalo, nejedná se ani o formu péče, která by byla využívána jen v případě, kdy se rodiče naprosto shodnou. Zdá se, že v tomto případě se spíš jednalo o nezbytnost, která byla dána životními podmínkami obou rodičů. Střídavá péče tak může být zvolena jako špatná varianta, ale je potřeba si tuto skutečnost připustit a pak stav změnit, pokud to bude možné. Jednoznačně je v tomto případě vhodné, že zde docházelo ke konzultacím s odborníkem, což byl prvek, který byl v předchozích případech do jisté míry podceňen. Pravděpodobně by bylo také vhodné, aby došlo – spíše v pozdějším věku – i ke konzultacím pro mladší dceru, která je vychovávána prostřednictvím střídavé péče. V tomto případě by se mohlo jednat o vhodný prvek v rámci její výchovy a následného vývoje. Není zde pravděpodobný přímý negativní vliv rodičů, ale některé chování především otce by mohlo mít na její život vliv.

4.5 Pátá kazuistika – střídavá péče (Sylva)

4.5.1 Základní popis

Stav:	rozvedená rodina
Výzkum prováděn s:	matkou (Sylva), 33 let
Příčina stavu:	rozvod společným rozhodnutím
Děti:	dceru, dvanáct let v době rozvodu rodičů

4.5.2 Komplexní popis

V případě manželství paní Sylvy došlo k určitému problému už na začátku. Se svým partnerem se seznámila poměrně mladá – v osmnácti letech. Nejednalo by se až o takový problém, ale ten byl dán tím, že Sylva nerada trávila svůj čas doma, protože neměla v podstatě žádnou volnost. Cítila se zde utlačovaná, což nakonec vedlo k tomu, že se seznámila se svým budoucím manželem. Ač se do sebe zamilovali, manželství nevzniklo pouze ze samotného citu. V devatenácti letech se Sylva vdávala proto, že byla těhotná a její partner přijal odpovědnost právě společným sňatkem, a to i přesto, že jeho rodiče se sňatkem nesouhlasili. Tento nesouhlas se promítl i v tom smyslu, že manželé nežili spolu, a to ani ve chvíli, kdy se jejich společná dcera narodila. Každý žil u svých rodičů v jejich domácnosti, Sylvin manžel především proto, že v místě bydliště měl i zaměstnání, konkrétně v otcově společnosti. Každý z manželů žil v jiném městě, což jednoznačně nebylo vhodné jak pro manželství samotné, tak i pro výchovu dcery, která v podstatě neznala otce, respektive ten neměl na její výchovu žádný vliv. Dcera byla vychovávána matkou a její rodinou. Manželův otec nechtěl mít s manželstvím nic společného a neuznával ho. To, že spolu manželé nemohli bydlet, bylo ukončeno po čtyřech letech. Sylvin manžel se stal majitelem společnosti svého otce, protože ten zemřel. Díky tomuto se Sylva mohla s manželem sestěhovat do nového bytu, protože on se stal finančně nezávislým. Tohle byl v podstatě impulz, který vedl k tomu, že si manžel uvědomil, že manželství není pro něj, alespoň v tomto případě, protože zjistil, že zde nemá dostatečnou volnost, kterou měl v případě, kdy žil pouze se svými rodiči a měl minimální povinnosti stejně jako minimální odpovědnost. To nakonec vedlo i k tomu, že manželství bylo po devíti letech společného soužití, rozvedeno. Manželství tedy trvalo dohromady třináct let.

To, že nebyl manžel paní Sylvy příliš zvyklý na to, že nemá dostatek volnosti, respektive, že svůj život musí přizpůsobovat i způsobem, který se mu nemusel zamlouvat, se projevovalo v tom, že si postupem času nacházel rozptýlení, a to v podobě nevěry. Nejednalo se v podstatě o žádné vztahy, které by měly přetrvat, ale jako kdyby Sylvin manžel skutečně potřeboval utéct od života, který si představoval jinak, a tak se pro něj nevěra jevila jako vhodné povyražení. Jednalo se o dlouhodobou záležitost, která samozřejmě musela narušovat společný život manželů i výchovu jejich dcery, protože otec neměl čas, nebyl doma, když bylo potřeba, protože se stýkal se svými milenkami. Nejednalo se však o jediný problém v rodině.

Díky nevěře vznikaly problémy především v komunikaci, kdy paní Sylva věděla, že něco není v pořádku a postupně na nevěru svému manželovi přišla. Neodhodlala se však k tomu, aby podala žádost o rozvod, ale dál se snažila manželství udržovat. Manžel se Sylvou v podstatě nekomunikoval, když byl doma, jednalo se o tichou domácnost. Paní Sylva nechtěla takový stav, což vedlo k tomu, že se snažila o hovory. Bohužel forma, která byla volena, vedla nakonec k tomu, že se manželé hádali, čehož byla svědkem i jejich dcera. Nejednalo se o hádky, které musely být spojené právě s nevěrou, sama dcera si nevybavuje, že by se rodiče hádali o otcových milenkách, ale jen z toho, že se matka snažila s otcem alespoň nějakým způsobem komunikovat. Sylva pak sama uvedla, že její povaha je spíše prudší, takže potenciál k hádkám zde jednoznačně byl a projevoval se.

I když se zpočátku zdálo, že nevěra bude skutečně jako vždy chvilková, nakonec došlo k tomu, že se Sylvin manžel citově vázal k jiné ženě, k níž nakonec odešel. V té době ještě nedošlo k ukončení manželství, ale Sylva s dcerou žily samy. Po určité době se otec vrátil s tím, že se oba rodiče ještě nějakou dobu snažili o to, aby manželství dále fungovalo. Již to však nešlo a nakonec tedy došlo k rozvodu, který byl společnou dohodou. Otec dcery se odstěhoval k ženě, s níž prve žil, očekává se, že se sezdají. Matka má v současné době také partnera, se kterým žije. V tomto směru si bývalí manželé již vše vyříkali a byli schopní dojít ke shodě i v tom smyslu, když se mělo rozhodnout, jak bude o dceru pečováno. Otec měl zájem na tom, aby o dceru pečoval, i když zde byla období, kdy ji v podstatě nevychoval. Matka se střídavou péčí souhlasila, a tak bylo možné dohodu soudně potvrdit.

Dcera byla v prvních letech vychovávána především matkou a jejími rodiči, což bylo dáno tím, že s nimi otec první čtyři roky jejího života nebydlel a viděli se pouze o víkendech. K problémům docházelo i v pozdějších letech díky nevěře, kdy otec doma příliš nepobýval, protože věnoval čas svým milenkám. I když noci netrávil obvykle mimo domov, domů se vracel v časech, kdy již dcera spala. Jeho výchovné působení tedy bylo minimální, ale nedá se říct, že by dcera měla ke svému otci negativní vztah. Částečně to mohlo být dáno i tím, že ten, kdo spíše vyvolával hádky v rodině, byla matka. Přesto se nezdá, že hádky dívka nějak zásadně vnímala a příliš si je ani nevybavuje, což jen posiluje dojem, že otec a jeho chování na dívce neponechaly nějaké zásadní prvky, které by se negativně projevíly v její výchově.

Problém v rodině nastal v tu chvíli, kdy Sylva – při manželově nevěře – neměla nikoho jiného, o koho by se opřela. A tak toto padlo na dceru, která se pro Sylvu stala určitým

majákem, oporou. To však znamenalo, že na dceru přenášela svoje problémy, což by jednoznačně neměl být projev, s kterým by se mělo dítě setkávat. Nejen, že se Sylva svěřovala se svými problémy, kterými trpěla, ale dokonce dceři vysvětlovala, že ji otec podvádí, že má jiné ženy, apod. Situace zašla až tak daleko, že Sylva nabádala dceru k tomu, aby otce sledovala, pokud mohla. Jednalo se především o to, aby dcera dávala informace o tom, jestli se otec setkal s nějakou jinou ženou či nikoli. Jednou dokonce otcovu milenkou potkali, což nakonec vedlo k tomu, že Sylva si s touto šla promluvit. Nejednalo se o nijak vyhocenou konverzaci, ale Sylva chtěla vědět, jaká je pravda.

To, že rodič řeší problémy se svými dětmi je poměrně komplikované, hlavně ve chvíli, kdy je dítěti teprve deset let a samo nedokáže s těmito problémy jakkoli pomoci, ale případně je nedokáže ani pochopit. Přesto je dítě samo řeší, trápí se jimi, protože vidí, že se jimi trápí i matka. V tomto případě lze do jisté míry hovořit o pochybení matky, která se měla snažit problém řešit primárně s manželem, ale nikoli s dcerou. Ta se o otcovu nevěru nezajímala, protože otec pro ni byl v té době poměrně vzdálený. Cítila hlavně to, jak se matka trápí a sama se tím rmoutila.

I když vztah k otci nebyl nejlepší, rodiče se dohodli na střídavé péči, což bylo dáno i tím, že otec se o dceru dokázal finančně lépe postarat. Hlavní příčina tohoto rozhodnutí byla ale v tom, že se otec i dcera chtěly pokusit o vytvoření vztahu. Sylva tohle schválila. Střídavá péče nefungovala ani měsíc a bylo zažádáno a změnu výchovné péče – v současné době je dcera v péči matky. Problémů, proč střídavá péče nemohla fungovat, bylo hned několik. První byl v tom, že otec v podstatě rezignoval na svou původní rodinu a začal si vytvářet rodinu novou se svou partnerkou, která měla dvě děti. Otec se s nimi velmi brzy sestěhoval, jako kdyby ani nehleděl na to, že jeho dcera podobné soužití nepřijme snadno. Druhý problém byl v tom, že dcera ke svému otci prostě neměla vztah a nezdálo se, že by tento mohl jakkoli vzniknout. Střídavá péče byla týdenní, ale již po druhém pobytu u otce bylo zřejmé, že pro dceru tato forma péče prostě nebude fungovat. Otec pro ni byl stále vzdálený, i když s ním žila. Nezdálo se, že by měl zájem o prohlubování jejich vztahu, i když sám iniciativu o střídavou péči podporoval. V současnosti tedy dcera žije s matkou a s otcem se v poslední době v podstatě nevidá. Ten přijal k sobě domů dvě nevlastní dcery, což je pro jeho vlastní dceru velmi náročné.

Otec nadále dceru a matku finančně podporuje a dcera nikdy nestrádala, pokud se o finanční stránku jedná. V tomto případě byl otec vždy spolehlivý, ale neodkázal nikdy fungovat jako ten, kdo vychovával. Netušil, jak vlastně výchova v jeho vlastní rodině

funguje, a tak dceru napomínal za něco, co bylo mezi ní a matkou normální. I v tomto případě se jednalo o jeden z hlavních prvků, které vedly k tomu, že střídavá péče nemohla fungovat. Otec se snažil předělat výchovu, do které třináct let v podstatě vůbec nezasahoval.

4.5.3 Názory respondentky

I tentokrát bylo zaměřeno na to, co si paní Sylva myslí o střídavé péči.

Sylva: Střídavou péči jsem brala jako něco zázračného, něco, co by mohlo vztah mezi dcerou a jejím otcem naprosto změnit. Bohužel se ukázalo, že moje představy byly naprosto odlišné. Nevím, jestli to může fungovat jinak, ale bývalý manžel v podstatě nejevil náznaky toho, že by opravdu stál o to, aby s ním dcera byla. Jejich vztah se nijak neprohluboval. Domů se mi vracela smutná. Nešlo v tom pokračovat, a tak jsme tuhle formu péče rychle ukončili. Asi jsme byli hodně naivní v tom, co se stane, ale nyní jsem ráda, že jsou věci, jak jsou. Znovu už bych něco podobného nezkoušela.

4.5.4 Shrnutí

Základní poznatky, které je možné získat z této kazuistiky, je možné shrnout do následujících několika bodů:

- Opět se ukázalo, že shoda manželů nemusí vést k tomu, že bude střídavá péče účinná.
- Otec musí o výchovu jevit zájem už během fungování rodiny, nikoli pouze poté.
- Vztahy v dané rodině byly natolik komplikované, než aby mohla střídavá péče fungovat.
- Mezi matkou a dcerou se vytvořilo natolik silné pouto, než aby mohlo dojít k tomu, že by jejich odloučení mohlo být prospěšné.

Tento případ byl natolik specifický, že je až s podivem, že byla střídavá péče nakonec dohodnuta mezi manželi, protože zde nebylo mnoho předpokladů k tomu, že by skutečně mohla fungovat. Přesto se na tomto rozvádějící se rodiče dohodli a souhlasila i sama dcera. Nakonec to však přece jen vedlo k tomu, že bylo nutné tuto formu péče ukončit. Bylo by vhodné lépe konzultovat a řešit dohodu během rozvodového řízení, pokusit se určit pozitiva a negativa. Soudnost by v tomto případě byla na místě, případně i názor odborníka, který v této situaci nepomohl tomu, aby byla vybrána ta nejlepší varianta.

Jednoznačně se tak ukazuje, že střídavá péče není takovou formou, která dokáže zajistit nejvhodnější výchovu, podle zde uvedených případů se naopak ukazuje, že se může jednat o formu, která je spíše nepřínosná.

4.6 Návrhy a doporučení

V první řadě se jednoznačně ukázalo, že odborná pomoc není vždy dostatečně naplněna a využívána. Naopak, ve většině případů pomoc psychologa nebo jiného odborníka nebyla využita, pokud, tak pouze z nařízení soudu pro potřeby rozvodového řízení. Pouze v jednom případě bylo uvedeno, že respondentka, paní Radka, dlouhodoběji docházela do psychologické poradny. Jednalo se však o pomoc pro ni v těžké situaci, nikoli o psychologická sezení určená pro děti, která očividně rozvodem v nějaké podobě dotčena jsou, a to negativním způsobem. Rodiče by jednoznačně, v případě rozvodu, měli více přemýšlet o možnosti využít odborné pomoci. Je to dáno i tím, že zde není dostatečná informovanost, bylo by vhodné vytvořit přístupné a propagované internetové stránky, nejlépe zaštitěné Ministerstvem práce a sociálních věcí, které budou prezentovat informace, důležité během rozvodového řízení, které více popisují formy péče, k nimž po rozvodu může dojít, stejně tak uvádějí různé aktuality a zaměřují se i na problémy, které mohou u dětí vznikat. Komplexní server, který by byl na danou problematiku zaměřen a kde by byl i prostor pro to, aby se zde mohli prezentovat psychologové, by byl jednoznačně přínosem. Vzhledem k tomu, že je rozvodovost v České republice poměrně vysoká, v současné době více jak 50 % za rok, je zde velmi vysoký předpoklad toho, že by podobný server byl využíván. Dá se však očekávat velká náročnost, která by byla dána nejen počáteční investicí, ale následně i náklady na správu a neustálou aktualizaci, protože bez této by to nebylo možné. Jednalo by se o velmi složitý projekt, pro který nemusejí být finanční prostředky.

Lze ale – na základě zjištěných skutečností – vytvářet i doporučení pro psychology a případně také pro sociální pracovníky. Pokud tito se nějakým způsobem podílejí na rozhodování rodičů o tom, jaká bude uplatněna forma péče pro jejich děti po rozvodu, nemělo by docházet k tomu, že bude prosazována forma péče střídavé. I když bylo v práci popsáno pouze omezené množství případů, v podstatě všechny se shodli na tom, že střídavá péče by mohla fungovat, ale jen za určitých podmínek. Ani v jednom případě však nedošlo k tomu, že by skutečně fungovala. Střídavá péče by tak podle těchto zjištění určitě neměla být nutně prosazovanou variantou a ani soud a ani psychologové by neměli tuto

variantu vyzdvihovat nad ostatní. Vždy je třeba posuzovat každý případ individuálně, a pokud se snaží poradit rodičům v jejich dohodě, tak spíše ve smyslu uvedení negativ, která v případě uplatnění střídaté péče v jejich konkrétní situaci mohou vzniknout. Psycholog by se měl primárně zajímat o odpovědi na následující otázky:

- Chápe dítě, co je podstatou střídaté péče?
- Má dítě zájem o střídatou péči?
- Rozumí rodiče nárokům na střídatou péči?
- Jsou rodiče schopni se domluvit nejen v oblasti výchovy, ale obecně i v jiných oblastech?
- Mají oba rodiče zájem o výchovu dítěte?
- Nemá některý z rodičů problémy s agresivitou či návykovými látkami?

Pokud odpovědi má a něco naznačuje tomu, že není vhodné střídatou péči zbytečně prosazovat, měl by tento svůj názor rodičům sdělit. Samozřejmě pouze za předpokladu, že rodiče se rozhodnou ke kroku, že psychologa navštíví.

Zároveň – v kontrastu k tomu, že by se střídatá péče neměla nutně prosazovat – je možné na základě zjištěných informací konstatovat, že neúplná rodina by neměla být společností nutně kritizována, nebo nahlížena jako něco nestandardního. Ukazuje se, že v některých případech může neúplná rodina fungovat poměrně dobře, především pak v tom smyslu, že nemusí dítěti až tak škodit. Pokud otec nejeví zájem o dítě, je pravděpodobně lépe, že se tento s dítětem nestýká. Neúplná rodina by tak jednoznačně neměla být forma výchovy, která je zatracovaná, pouze by bylo vhodné přijít s určitými nástroji, které by svobodným matkám, případně i otcům, mohli pomoci – jednalo by se například o levnější sezení u psychologa, větší pomoc ze strany státu. Toto jsou však opatření, která by musela být zavedena jedině poměrně zásadním zásahem do sociální politiky České republiky. Neúplnou rodinu však není vhodné považovat za něco, co je výjimečné, v současné době je to velmi častý případ výchovy dítěte, a proto je třeba s touto skutečností počítat a případně pro ni vytvářet vhodné podmínky.

ZÁVĚR

Práce si v úvodu stanovila hlavní cíl a celkem tři cíle dílčí. Cílem diplomové práce bylo zjištění toho, zda střídavá péče v podmínkách České republiky funguje a může být přínosem pro dítě, nebo se pouze jedná o takový stav, kdy je dítě určitým způsobem omezováno. Než bude shrnuto hlavní zjištění, tak nejprve k jednotlivým dílčím cílům. První dílčí cíl byl stanoven jako definování současného stavu střídavé péče v České republice a její legislativní úpravy.

Práce se ve své teoretické části zaměřila na definování problematiky v současném právu České republiky, a to ve srovnání s právem předchozím – k 1. lednu 2014 došlo k významným změnám s platností nového občanského zákoníku. Nedošlo ke změnám, které by byly naprosto zásadní v tom smyslu, že by střídavá péče dostala zcela novou podobu, ale došlo k tomu, že je více upřednostňováno to, jaký je zájem dítěte, tedy varianta, kterou si dítě více přeje. Pokud by tedy dítě chtělo zůstat s oběma rodiči, mělo by být podle tohoto vzoru spíše zohledněno právě toto přání a je zde předpoklad, že by měla být zvolena střídavá péče, pokud tomu ostatní okolnosti nasvědčují. Přesto práce ukázala, že volba střídavé péče může být velmi problematická.

Druhým dílčím cílem bylo poznání toho, zda neúplná rodina může být v některých případech větším přínosem pro dítě, než jakým je střídavá péče rodičů. Jedná se v první řadě o takové případy, kdy otec nemá zájem na výchově dítěte a ani s matkou nežije od narození dítěte, nedošlo ke sňatku. V takovém případě je neúplná rodina výhodnější, ale z pohledu matky se ukázalo, že neúplná rodina je vhodná i v tom směru, že si dítě s jediným rodičem vytvoří pevnější vztah, ale také v tom smyslu, že nedochází k hádkám, které by se týkaly toho, jak má být dítě vychováváno. Jediný rodič vychovává své dítě takovým způsobem, který je podle něj správný. Z pohledu dítěte to pak může být přínosné v tom smyslu, že není svědkem hádek rodičů. Jsou zde přínosy, respektive pozitivní faktory, které s sebou neúplná rodina nese, i když jsou zde také negativa – nedostatek finančních prostředků a velmi náročné řízení času.

Třetí dílčí cíl bylo zjištění toho, zda je možné doporučit střídavou péči v každém případě, anebo je nutné každý případ posuzovat jednotlivě a podle toho nakonec rozhodnout, která varianta je pro rodinu nejlepší. Jednoznačně je nutné shrnout, že střídavou péči není možné volit v každém případě. Naopak se ukázalo, že její využití je velmi omezené, což je dáno tím, že je zde poměrně velké množství okolností, které mohou ovlivnit to, jak je střídavá

péče úspěšná. Je to dáno chováním rodičů, jejich případnými závislostmi, zájmem o výchovu, snahou se domluvit s druhým rodičem, ale také tím, jak se dítě vyvíjí a jaké jsou jeho vztahy k rodičům. V jednom prezentovaném případě došlo k nemožnosti pokračování střídavé péče proto, že se dítě rozhodlo, že již nechce tuto formu praktikovat, i když to bylo právě ono, které dalo impuls k zajištění této výchovy. Přesto nelze v žádném případě určit, jaká varianta porozvodové péče o děti je nejvhodnější. Vždy je nutné přistupovat k jednotlivým případům individuálně a snažit se najít nejvhodnější řešení podle konkrétních specifik.

Pro naplnění hlavního cíle byla stanovena následující hypotéza: Střídavá výchova je formou péče o dítě po rozvodu, která nemusí být ve všech případech v zásadě lepší než výchova v neúplné rodině. Jednoznačně je možné tuto hypotézu na základě prezentovaných kazuistik potvrdit. Ve všech případech se ukázalo, že ženy, které byly součástí výzkumu, se na střídavou péči dívají spíše negativně. Žena, která svého syna vychovává v neúplné rodině, tuto variantu také nepovažuje za nejlepší, vidí její negativa, ale přesto je dostatečně spokojená a snaží se vidět spíše pozitiva toho, že je matkou samoživitelkou. Střídavá péče tedy nemusí být tak přínosnou variantou, jak by se na první pohled zdálo. Dítě sice žije s oběma rodiči, ale ne s oběma najednou a neustále dochází k přesunům, které jsou časově náročné a také stresující. Nikoli pouze pro dítě, ale také pro rodiče samotné. Na matku pak velmi negativně působí i to, že s dítětem po určitou dobu není. To výrazně omezuje její standardní výkon, ať už při fungování v osobním, nebo případně i pracovním životě.

Střídavá péče tak v České republice funguje, alespoň tedy podle toho, jak je nastavena legislativa. Nefunguje ale pak v praxi, protože se jedná o variantu, která je velmi náročná a která vede k tomu, že je potřeba splnit natolik velké množství podmínek pro její funkčnost, že v případě této práce nebyl prezentován ani jeden případ, který by ukazoval, že střídavá péče může fungovat. Pohled na tuto problematiku je z hlediska praxe tedy negativní a ve všech uvedených případech bylo vhodnější volit jinou variantu. Také výchova dítěte v neúplné rodině se ukázala jako přínosnější a poklidnější, než výchova střídavou péčí. Práce tedy stanovuje, že střídavá péče nemusí být přínosem, ale mnohdy i formou, která zvyšuje problémy ve výchově. Z tohoto důvodu spíše dochází k tomu, že je dítě omezováno. Na základě takto prezentovaných informací je možné shrnout, že cíl práce byl splněn.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ČAČKA, Otto. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-060-0.
- [2] ČSÚ. *Demografická příručka 2012: Rodiny a domácnosti podle výsledků sčítání lidu v letech 1961–2011* [online] Český statistický úřad, 2013a. [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/8E001797C7/\\$File/4032130301.xls](http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/8E001797C7/$File/4032130301.xls).
- [3] ČSÚ. *Rozvodovost* [online] Český statistický úřad, 2013. [cit. 2013-11-26]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>.
- [4] ČSÚ. *Statistická ročenka České republiky 2012: Obyvatelstvo* [online] Český statistický úřad, 2012. [cit. 2013-11-22]. Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/0001-12-r_2012-0400.
- [5] DUDOVÁ, Radka, HASTRMANOVÁ, Šárka. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8.
- [6] *Důvodová zpráva k občanskému zákoníku: Konsolidované znění* [online] 2012. [cit. 2014-01-24]. Dostupné na WWW: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.
- [7] FRANCOVÁ, Marie. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: ASPI, 2010. ISBN 978-80-7357-586-1.
- [8] HARGAŠOVÁ, Marta, NOVÁK, Tomáš. *Předmanželské poradenství*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1730-2.
- [9] HRUŠÁKOVÁ, Milana, a kol. *Zákon o rodině: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-912-2.
- [10] JAKLOVÁ, Halka. *Střídavá péče v ČR* [online] 2009. [cit. 2014-01-12]. Dostupné na WWW: <http://padesatprocent.cz/cz/zpravodajstvi/stridava-pece-situace-v-cr>.
- [11] KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská terapie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7367-048-8.
- [12] KRAUS, Blahoslav, POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk-prostředí-výchova*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

- [13] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-383-3.
- [14] MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Děti, rodina a stres*. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-858-2406-X.
- [15] MATĚJČEK, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada Publishing, 2002. 128s. ISBN 80-247-0332-7.
- [16] MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum, 1986.
- [17] MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4550-7.
- [18] Nález Ústavního soudu ze dne 27. ledna 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.
- [19] NOVÁK, Tomáš, PRŮCHOVÁ, Bohumila. *Jak přežít rozvodové peklo: malý sumář velkých rozvodových hrůz a jak je učinit snesitelnějšími*. Brno: Jota, 2004. ISBN 80-7217-294-8.
- [20] NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-4110-9.
- [21] POUPĚTOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu*. Praha: Graha Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2046-3.
- [22] RADIMSKÁ, Radka. *Společná a střídavá výchova – debata plná rozporů* [online] 2001. [cit. 2014-01-12]. Dostupné na WWW: www.diversity-management.cz/tiki-download_file.php?fileId=25.
- [23] SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- [24] ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.
- [25] ŠŤASTNÁ, Anna. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2009. ISBN 978-80-7416-038-7.
- [26] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [27] VÝROST, Josef, SLAMĚNÍK, Ivan. *Aplikovaná sociální psychologie*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-269-6.

- [28] WARSHAK, Richard Ades. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8.
- [29] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.
- [30] Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- [31] Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

a kol. a kolektiv

ČSÚ Český statistický úřad

odst. odstavec

Sb. sbírka

sp. zn. spisová značka

ÚS Ústavní soud České republiky

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Vývoj ročního počtu rozvodů v letech 1950-2012.....	20
Obrázek 2: Vývoj procentního počtu dětí vyrůstajících v neúplných rodinách	52

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Absolutní vývoj počtu neúplných rodin (v tisících)	51
---	----

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY – STRÍDAVÁ PÉČE	92
PŘÍLOHA P II: OTÁZKY – NEÚPLNÁ RODINA	93

PŘÍLOHA P I: OTÁZKY – STŘÍDAVÁ PÉČE

- 1) Vnímaly děti počáteční neshody mezi rodiči? Pokud ano, tak jak se projevovaly jejich pocity?
- 2) Jaké pocity prožívalo dítě v průběhu rozvodového a porozvodového řízení? Týkaly se ho bezprostředně neshody mezi rodiči?
- 3) Svěřovalo se vám dítě se svými pocity a problémy?
- 4) Pozorujete nějaké změny v osobnosti nebo v chování dítěte před a po rozpadu rodiny?
- 5) Muselo dítě navštívit psychologa nebo psychiatra?
- 6) Jak jste vy osobně prožívala rozpad rodiny?
- 7) Jaká je vaše současná komunikace s bývalým partnerem? Jakým způsobem především komunikace probíhá (osobně, telefonicky, apod.)?
- 8) Domluvíte se s bývalým partnerem bez problémů?
- 9) Má bývalý partner zájem o budoucnost dítěte? Pokud ne, mohla byste přiblížit důvod jeho chování?
- 10) Radíte se s bývalým partnerem o výchovných záměrech a cílech?
- 11) Jak byste označila svou výchovu dítěte?
- 12) Jak byste označila výchovu otce dítěte?
- 13) Změnily se školní výsledky po rozpadu rodiny?
- 14) Vyskytne-li se nějaký problém (závažnější, dlouhotrvající), s kým ho dítě řeší?
- 15) Podílí se druhý rodič na finančním zabezpečení? Pouze výživným anebo více?
- 16) Máte partnera? Jestli ano, jak dítě partnera přijímá (vztahy přátelské, chladné atd.)?
- 17) Jaká je vaše komunikace s dítětem, řešení problémů?
- 18) Jak se dítě s druhým rodičem často vídá?
- 19) Jaký je současný vztah dítěte s druhým rodičem?
- 20) Máte pocit, že pobyt dítěte u druhého rodiče probíhá výrazně jinak, než pobyt dítěte u vás? Kde vidíte hlavní rozdíly?
- 21) Těší se dítě na společná setkání s druhým rodičem nebo to bere jako nutnost, povinnost?
- 22) Máte pocit, že dítě chápe, proč muselo ke střídavé péči dojít a že ji přijalo?
- 23) Považujete střídavou péči za stav, který je v něčem přínosný? Pokud ano, v čem vidíte přínosy a v čem jsou pro vás hlavní negativa?

PŘÍLOHA P II: OTÁZKY – NEÚPLNÁ RODINA

- 1) Co je příčinou neúplnosti rodiny?
- 2) Uvědomuje si dítě nepřítomnost jednoho rodiče? Jak se takové uvědomění projevuje?
- 3) Jak pohlížíte na absenci otce v rodině, zejména ve vývoji dítěte?
- 4) Jak podle vás funguje u jediného rodiče autorita? Jak se to projevuje na dítěti?
- 5) Je vaše finanční zajištění dostatečné? Stačí vám jedno zaměstnání, nebo vyhledáváte druhé?
- 6) Máte pocit, že obecně je z finančního hlediska možné bez problémů zajistit neúplnou rodinu?
- 7) Je podle vás dítě jakýmkoli způsobem diskriminováno, pokud žije v neúplné rodině (např. není mu možné koupit vše, co by chtělo, můžete mu věnovat méně času, apod.)?
- 8) Cítíte výraznější pomoc příbuzných, především prarodičů? Jak se jejich pomoc projevuje?
- 9) Když se nad tím zamyslíte, dokážete svůj čas řídit tak, abyste si mohla večer sednout a říct si, že jste stihla všechno, co jste potřebovala i co jste chtěla?
- 10) Pomáhá vaše dítě při chodu domácnosti? (záleží na věku dítěte)
- 11) Jaká je vaše komunikace s dítětem, řešení problémů?
- 12) Jak byste označila svou výchovu dítěte?
- 13) Máte pocit, že se vám dítě svěřuje, anebo nikoli?
- 14) Považujete neúplnou rodinu za stav, který je v něčem přínosný? Pokud ano, v čem vidíte přínosy a v čem jsou pro vás hlavní negativa?